

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
FEN BİLGİSİ EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ
BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif YILMAZ

TOKAT
Ocak, 2022

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MATEMATİK VE FEN BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
FEN BİLGİSİ EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ DEĞERLER
EĞİTİMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif YILMAZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Dekant KIRAN

TOKAT - 2022

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dekant KIRAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının değerler eğitimi bakımından incelenmesi ” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Elif YILMAZ

İmza

JÜRİ KABUL VE ONAY

Elif YILMAZ tarafından hazırlanan “**Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 28.01.2022 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)**İmzası**

Üye (Başkan) : Doç. Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cezmi ÜNAL

Üye (Danışman) : Dr. Öğr. Üyesi Dekant KIRAN

ONAY

...../...../.....

Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Yılmaz, Elif

Yüksek Lisans, Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Dekant Kıran

Ocak 2022, xii + 106 sayfa

Bu araştırmada ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitapları değerler eğitimi bakımından incelenmiştir. Araştırmanın temelini 2018 yılında yenilenen Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında yer alan kök değerler oluşturmuştur. Fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerler şunlardır; adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sevgi, saygı, sorumluluk, sabır, yardımseverlik ve vatanseverlik. Araştırmanın amacı fen bilimleri ders kitaplarında hangi kök değerlerin yer aldığını ve fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerlerin ders kitaplarına ne oranda yansıdığını tespit etmektir. Araştırmanın örneklemini 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde kullanılan dört adet fen bilimleri ders kitabı oluşturmuştur. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belge inceleme yöntemi kullanılmıştır. Fen bilimleri ders kitapları Koltaş (2020)'ın hazırladığı değerler değerlendirme ölçeği kullanılarak incelenmiştir. Kitaplar araştırmacı tarafından ön okumaya tabi tutulmuş ve kitaplarda yer alan değer ifadesi içeren metinler belirlenmiştir. Belirlenen metinler değerler değerlendirme ölçeği kullanılarak kök değerlerle ilişkilendirilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için metinlerin kök değerlerle ilişkilendirilmesi iki okuyucu tarafından ve eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından kabul edilmiş 5., 6., 7. ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitapları incelendiğinde toplam 716 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinde 61 tanesi tekrar eden değerlerdir. En fazla değer ifadesi 5. sınıfa ait ders kitabında yer almıştır. En az değer ifadesi barındıran ders kitabı ise 7. sınıf ders kitabıdır. Ders kitaplarında tespit edilen değerlerin ünitelere göre dağılımlarında farklılıklar olduğu görülmüştür. İncelenen kitapların tamamı göz önüne alındığında

kitaplarda en az yer alan değerler adalet ve dürüstlük değerleri iken en fazla yer alan değer ise sorumluluk değeri olmuştur. Araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise kök değerlerin her birinin incelenen dört adet ders kitabının her birinde bulunmasıdır. Buradan hareketle ders kitaplarında yer alan kök değerlerin ğretim programında yer alan kök değerleri yansıttığı ifade edilebilir. Ancak değerler arasında homojen bir dağılım bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Fen Bilimleri Eğitimi, Fen Bilimleri Ders Kitabı, Kök Değer

ABSTRACT

EXAMINATION OF MIDDLE SCHOOL SCIENCE TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Yılmaz, Elif

Master's Thesis, Division of Science Education

Advisor: Assist. Prof. Dr. Dekant KIRAN

January 2022, xii + 106 pages

In this research, secondary school 5th, 6th, 7th and 8th grade science textbooks were examined in terms of values education. The root values in the Science Curriculum, which was renewed in 2018, formed the basis of the research. The root values in the science curriculum are as follows; justice, friendship, honesty, self-control, love, respect, responsibility, patience, helpfulness and patriotism. The aim of the research is to determine which root value is included in the science textbooks and to what extent the root values in the science curriculum are reflected in the textbooks. The sample of the research consisted of four science textbooks used in the 2020-2021 academic year. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the research. Science textbooks were examined using the values evaluation scale prepared by Koltaş (2020). The books were preread by the researcher and the texts containing value expressions in the books were determined. The identified text was associated with the root values using the values evaluation scale. In order to ensure the reliability of the research, the association of the texts with the root values was carried out simultaneously by two readers. When the 5th, 6th, 7th and 8th grade science textbooks accepted by the Ministry of National Education (MEB) were examined, a total of 716 value expressions were determined. 61 of these value expressions are repeating values. The highest value expression was included in the 5th grade textbook. The textbook with the least value expression is the 7th grade textbook. It has been observed that there are differences in the distribution of the values determined in the textbooks according to the units. When all of the examined books are taken into consideration, the values that take place the least in the

books are the values of justice and honesty, while the value that takes place the most is the value of responsibility. Another result of the research is that each of the root values is found in each of the four textbooks examined. From this point of view, it can be stated that the root values in the textbooks reflect the root values in the curriculum. However, there is no homogeneous distribution among the values.

Key words: Values Education, Science Education, Science Textbook, Root Value

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK SÖZLEŞME.....	i
JÜRİ KABUL VE ONAY	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem.....	1
Amaç.....	6
Önem	6
Sınırlılıklar	7
Tanımlar	7
BÖLÜM II	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
Değer Kavramı	8
Değerlerin Özellikleri.....	9
Değerlerin Önemi ve İşlevi	11
Değerlerin Sınıflandırılması.....	11
Değer Eğitimi.....	18
Değer Eğitimi'nin Tarihsel Gelişimi.....	18
Değer Eğitiminin Amacı ve Önemi	19
Değer Eğitimi Yaklaşımları.....	20
Aile ve Değer Eğitimi	24
Okul ve Değer Eğitimi	25
Fen Bilimleri ve Değer Eğitimi.....	26
Ders Kitapları ve Değer Eğitimi	29
Literatür Özeti.....	30
BÖLÜM 3.....	38
YÖNTEM.....	38

Araştırma Modeli	38
Nitel Araştırma	38
Doküman Analizi	38
İçerik Analizi	39
Örneklem	40
Veri Toplama Aracı	40
Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi	41
Geçerlilik ve Güvenilirlik	42
BÖLÜM IV	45
BULGULAR	45
5.Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi	45
Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları	47
1.Ünite: Güneş, Dünya ve Ay	47
2. Ünite: Canlılar Dünyası	48
3. Ünite: Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme	49
4. Ünite: Madde ve Değişim	51
5. Ünite: Işık Yayılması	51
6.Ünite: İnsan ve Çevre	52
7. Ünite: Elektrik Devre Elemanları	54
6.Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi	55
1.Ünite: Güneş Sistemi ve Tutulmalar	57
2. Ünite: Vücudumuzdaki Sistemler	58
3. Ünite: Kuvvet ve Hareket	59
4. Ünite: Madde ve Isı	60
5. Ünite: Ses ve Özellikleri	61
6. Ünite: Vücudumuzdaki Sistemler ve Sistemlerin Sağlığı	62
7. Ünite: Elektrik İletimi	64
7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi	65
Güvenliğiniz İçin Bölümü	67
Fen, Mühendislik ve Girişimcilik uygulamaları	67
1. Ünite: Güneş Sistemi ve Ötesi	68
2. Ünite: Hücre ve Bölünmeler	69
3. Ünite: Kuvvet ve Enerji	70
4. Ünite: Saf Madde ve Karışımlar	71
5. Ünite: Işık Madde ile Etkileşimi	72
6. Ünite: Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme	73

7. Ünite: Elektrik Devreleri	74
8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi	75
1.Ünite: Mevsimler ve İklim	76
2. Ünite: DNA ve Genetik Kod	77
3. Ünite: Basınç	78
4. Ünite: Madde ve Endüstri	79
5. Ünite: Basit Makineler	80
6. Ünite: Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi	81
7. Ünite: Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi	82
BÖLÜM V	86
TARTIŞMA	86
BÖLÜM VI	90
SONUÇ VE ÖNERİLER	90
KAYNAKÇA	94
EKLER	104
Ek 1. Değerler Değerlendirme Ölçeği	104
Ek 2. Ölçek İzin Belgesi	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Ek 3. ÖZGEÇMİŞ	108

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Spranger'in Değer Sınıflandırması.....	12
Tablo 2.2 Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	14
Tablo 2.3 Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	14
Tablo 2.4 Kahle'nin Değer Sınıflandırması	16
Tablo 2.5 Nelson'un Değer Sınıflandırması	16
Tablo 2.6 Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması	17
Tablo 3.1 Araştırmanın Evrenini Oluşturan Ders Kitapları	39
Tablo 4.1 5. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler	45
Tablo 4.2 6. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler	55
Tablo 4.3 7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler	65
Tablo 4.4 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler	75
Tablo 4.5 Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerler	83

ŞEKİL LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 3.1 Ders Kitabı İnceleme Sırasında Veri Toplama Va Analiz Aşamaları	46
Şekil 4.1 5. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler	56
Şekil 4.2 6. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler	66
Şekil 4.3 7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler	76
Şekil 4.4 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler	84
Şekil 4.5 . Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarındaki Kök Değerler	86

KISALTMALAR

FTTÇ: Fen – Teknoloji – Toplum – Çevre

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

BÖLÜM I

GİRİŞ

Problem

İnsan çevresi ile sürekli iletişim halinde bulunan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle insanlar topluluk halinde yaşamlarını sürdürür (Akarsu, 2015). Toplamların sürekliliğini sağlayan birçok etmeden söz edilebilir. Bu etmenlerden biri de kültürdür (Koltaş, 2020). Kültür, bir milleti diğerlerinden farklı kılan ve her milletin kendine has olan değerleridir (Ergin, 1986, s. 32). Milletlerin devamlılığı kültürlerini nesiller boyu devam ettirmesi ile gerçekleşir. Varlığını devam ettirmek isteyen toplumların, kültürünü yani kendine özgü değerlerini kendinden sonraki nesillere aktarma bilincinde olan bireyler yetiştirmesi gerekir (Güvenç, 1970, s. 11).

Teknolojik gelişmelerin artması ile birlikte sürekli değişim ve gelişim içinde bulunan bir dünya ile karşı karşıya olduğumuz aşikârdır. Her toplum teknolojik gelişmelere ayak uydurmak durumundadır (Atalay, 2011). Teknolojik gelişmelerle sosyal medya gibi platformların kullanımının artmasıyla birlikte artık toplumlar her an birbirlerinden haberdar durumdadır. Toplamların etkileşiminin bu denli artması kültürleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla toplumlar arasında değer aktarımları da hız kazanmıştır (Gerekten, 2018). Ancak değerler topluma göre değişmektedir. Bir toplumda değer olarak önemli görülen bir durum başka bir toplum için hoş karşılanmayabilir (Yaman, 2012, s.24). Örneğin Avrupa ülkelerinde bir çalışan müdürüne ismi ile hitap edebilirken bizim ülkemizde bu durum hoş karşılanmaz ve saygısızlık olarak görülür. Sözlüklerde “*Bir şeyin kıymetini tespit etmeye yarayan, somutlaştırılmayan ölçü*” şeklinde tanımlanan değerler elbette ki değişmez değildir ve zamanla değişebilirler (TDK, 2016). Teknolojik gelişmelerle birlikte insanların yaşam tarzının değişmesi ile bazı değerler de önemini yitirmiştir (Ecerkale, 2019). Örneğin sosyal medya kullanımının artması ile birlikte insanların her yaptığı eylemi bu tarz ortamlarda paylaşması insanların sadece kendini düşünmesine yani bencilleşmesine, yardımlaşma, saygı ve empati gibi duyguların azalmasına neden olmaktadır (Dilek, 2017).

Değerler toplum ve birey arasında köprü görevi görür. Toplum ve birey arasında karşılıklı bir aktarım söz konusudur (Alıcı, 2019). Toplumu oluşturan her bir birey toplumun sahip olduğu değerlerden etkilenir ve kendine uygun olanları benimseyerek kendi değer yargılarını oluşturur. Toplumun sahip olduğu değerler de bireylerin oluşturduğu değer yargılarından etkilenerek şekillenir (Gerekten, 2018). Sağlıklı

toplumların oluşması için değerlerini bilen ve benimseyen insanların olması gerekir. Toplumsal değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi de ancak eğitim ile mümkündür (Özel, 2015).

İnsanlar değerleri sosyal çevreden edinirler (Aydın ve Güler, 2012, s.16). İnsanın ilk sosyal çevresi hiç kuşkusuz aile ortamıdır. Bu nedenle her eğitim alanında olduğu gibi değerler eğitimi de ailede başlar. Çocuklar kişilik gelişimi için en önemli yaşlar olan ilk beş yaşı aile ortamında geçirirler. Bu nedenle çocukların kişilik gelişiminde ailenin yeri çok önemlidir (Başçı, 2012). Değerler eğitiminde ailenin bilinçli ve sağlıklı olması değerlerine bağlı bireyler yetişmesi ve toplumun devamlılığı için önemlidir (Akyol, 2010). Ancak her aile ortamı değerler eğitimi için aynı koşulları barındırmayabilir. Ailelerin ekonomik, kültürel ve sosyal yapılarındaki farklılık farklı değer yargılarına sahip bireyler yetişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle okullarda ortak değer yargılarının oluşması ve değerler eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. (Kanagatova, 2018).

Okulların işlevi, kültürel değerlerinin farkında olan, vatanını ve milletini seven, sorumluluklarının bilincinde, topluma faydalı bireyler yetiştirmektir. Dolayısıyla okullar öğrencileri sadece bilişsel alanda değil aynı zamanda sosyal, duyuşsal ve ahlaki yönden de geliştirmeli ve bireyleri toplumsal hayata hazırlamalıdır. Okulların yalnızca akademik alanda başarıya odaklanması toplumsal açıdan birçok probleme neden olabilir (Susar Kırmızı, 2014).

Toplumumuzda son yıllarda şiddet, cinsel istismar, farklılıklara karşı saygısızlık, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı gibi olumsuz olaylarda hızlı bir artış meydana gelmektedir. Bu tarz olayların okullarda ve küçük yaşlarda görülme sıklığındaki artış aileleri ve eğitimcileri kaygılandırmaktadır. Bu olayların temelinde ahlaki çöküntü ve değerlerin önemini yitirmesi yer almaktadır. (Hökelekli, 2010).

Günümüzde yaşanan olaylar toplumların insani değerlerinde bozulmalar meydana geldiğini göstermektedir. İnsanların sahip olduğu değerleri yitirmesi birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir (Yaman, 2016, s.18). Bu durum dönemin eğitimci ve aydınlarının dikkatini çekmiş ve bu soruna çözüm arayışına girişmişlerdir.

Eğer çocuklara öğrettiğimiz bilgiler onlarda bir davranış moduna dönüşmüyorsa, eğer bir ahlâk telakkisi olarak ortaya çıkmıyorsa, onların insan olma vasfını ön plâna çıkarmıyorsa, orada bir yanlışlık var demektir. Eğitimimizin etik boyutunu, bilimsel platformlarda, bütün peşin

hükümlerden arınmış bir şekilde, mutlak sûrette ele almak zorundayız. İlköğretimde yaptığımız müfredat değişikliği, işte bir parça buna yöneliktir (Çelik, 2007, s. 24).

Değer eğitiminin öneminin arttığı günümüzde milli eğitimimiz bu duruma duyarsız kalmamış ve değer eğitimi ile ilgili birçok çalışma ve düzenlemeler yapılmıştır (Demircan, 2010). Nitekim milli eğitimin genel amaçlarına bakıldığında ilk sıralarda değerlerin yer aldığı görülmektedir. Milli eğitim temel kanununda şu şekilde yer almaktadır:

Türk milli eğitiminin genel amacı; “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı: Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek (s. 2).

Milli eğitimimizin genel amaçlarında yer almasına rağmen değer eğitimi ile ilgili çalışmaların okul müfredatında yer almaya başlaması 2005 yılında olmuştur. 2010 yılından itibaren ise çalışmalara hız kazandırılarak 28-29 Mayıs 2010 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul’da “Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı” düzenlenmiştir. Bu konferans ile alanında uzman kişiler bir araya getirilmiştir. 2010-2011 eğitim öğretim yılında “ilk ders” konulu genelge Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yayımlanmıştır. En son 2018 yılında yapılan program değişikliği ile önceki öğretim programlarından farklı olarak değer ve değer eğitimi öğretim programının ana odağı olmuştur. Disiplin alanlarının her birinde belirlenen 10 adet değer ve bu değerle ilişkili tutum ve davranışlar yer almıştır (Gerekten, 2018).

Milli Eğitim Bakanlığı’nın değer eğitimi ile ilgili bu güne kadar yaptığı çalışmalar göz önüne alındığında değer eğitime verilen önemin her geçen gün arttığı söylenebilir. Değer eğitimi öğretim programlarına girmeden önce milli eğitiminin genel amaçlarında, örtük program içinde yer almıştır (Derse, 2019). Daha sonraki yıllarda yapılan değişikliklerle belli derslerin programlarında yer almaya başlamıştır. Değer eğitimi

sorumluluğunun sadece belli başlı derslere yüklenmesi ile ilgili birçok eleştiri yapılmıştır (Akyol, 2010). Yapılan bu eleştiriler dikkate alınmıştır. En son yapılan değişikliklerle sadece belli derslerde değer eğitiminin yeterli olmadığı, dolayısıyla bütün ders programlarında yer alması gerektiği öngörülerek yeni bir düzenleme yapılmış ve tüm derslerin programlarında değer eğitime yer verilmiştir (Gereken, 2018).

Değer eğitimi denildiğinde din kültürü ve ahlak bilgisi, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi gibi sosyal içeriği olan dersler ön plana çıkmaktadır. Ancak değer eğitimi bütün derslerle ilişkili olup disiplinler arası bir yapıdadır. Fen bilimleri dersi ilk bakışta değer eğitiminden uzak bir ders gibi düşünülse de dersin amacı ve içeriği göz önüne alındığında değer eğitiminin önemli bir parçası olması kaçınılmaz bir gerçektir (Şentürk, 2020).

Fen bilimleri günlük hayatla iç içe bir derstir. İnsanlar hangi yaşta olursa olsun etrafındaki olayların gerçekleştiği fen kanunlarını merak ederler (Çağlar, 2015). Fen bilimleri etrafımızda gerçekleşen olayları inceleyerek nedenleri üzerinde çıkarım yapma çabasıdır. Bu nedenle bilimsel bilgiyi elde etme yöntemlerini de içeren bir ders konumundadır (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005, s. 2) Çevremizde gerçekleşen her olay hatta her saniye vücudumuzda gerçekleşen olaylar dahi fen bilimlerinin konusuna girmektedir. Hayatın her alanında yer alan bir dersin değer eğitimi ile ilişkisinin olmadığı elbette ki düşünülemez (Koyunlu Ünlü, 2011).

Fen bilimleri dersi öğrencilerin sadece bilgi edindiği bir ders değildir. Öğrenciler bilişsel bilginin dışında duyuşsal alana yönelik beceriler de elde ederler. Duyuşsal alan becerilerinin başında değer yargıları gelmektedir. Örneğin öğrenciler deney yaparken arkadaşları ile iş birliği yapmakta hem de yaptığı deneylerden çıkarımlar yaparak yeni buluşlar ortaya koyabilmektedir. Yaptığı buluşlar ile insanlığa katkı sunmakla birlikte ülkesinin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Böylece öğrenciler yardımlaşma, sorumluluk, vatanseverlik gibi değer yargıları kazanmış olurlar (Polat, 2021).

Fen bilimleri ders programlarının 2004 yılından itibaren vizyonu fen okuryazarı bireyler yetiştirmektir. Fen okuryazarı bireyler; yaratıcı düşünme becerisine sahip, etrafındaki olaylara ve sorunlara kayıtsız kalmayan, yaşanan sorunlara çözüm önerileri üreten, araştıran ve sorgulayan bireylerdir. Dolayısı ile fen okuryazarlığı fenin sadece bilgi boyutu ile ilgili olmayıp duyuşsal boyutu ile de desteklenerek değerlerin kazandırılmasıdır (MEB, 2013). Fen bilimleri ders programları incelendiğinde 2005, 2013 ve 2018 yıllarında yapılan değişikliklerle değer eğitiminin programlarda giderek daha fazla yer aldığı görülmektedir. Ancak fen bilimleri dersi öğretim programlarında gerçekleştirilen ilk yıllardaki düzenlemelerde değerler eğitimi kavramı doğrudan

belirtilmemiştir. Örneğin 2005 yılında yayımlanan fen bilimleri öğretim programında “Tutum ve Değer” başlığı altında kazandırılmak istenen manevi hedefler ön plana çıkarılmıştır. 2013 yılında yapılan değişiklikle değer eğitimi yaşam becerileri, bilimsel süreç becerileri, duyuş ve FTTÇ (Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre) ile ilişkilendirilmiştir. En son 2018 yılında yapılan değişiklikle ise değer kavramı “kök değerler” başlığı altında kullanılmıştır. MEB tarafından seçilen 10 değer “kök değer” olarak isimlendirilmiştir. Belirlenen bu değerler: dostluk, öz denetim, adalet, yardımseverlik, dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, sabır ve vatanseverliktir (Tok, 2019).

Tarih boyunca okullarda verilen eğitimlerde birçok materyal kullanılmıştır. Okullarda kullanılan materyallerin en eskisi ise ders kitaplarıdır. Ders kitapları gerek ders programlarının içeriğini yansıtmaları gerekse herkes tarafından kolaylıkla ulaşılabilmesi bakımından önemli bir materyaldir (Kanagotava, 2018). Son zamanlarda yaşadığımız pandemi dönemi ders kitaplarının öneminin daha açık bir şekilde ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Birçok öğrencinin internet erişiminin kısıtlı olduğu bu dönemde her öğrencinin rahatlıkla kullanabileceği belki de tek materyal ders kitabı olmuştur.

Ders kitabı eğitim programlarında yer alan hedef davranış ve içeriklerin planlı ve programlı bir şekilde işlendiği yazılı materyallerdir. Bu tanım göz önüne alındığında ders kitapları öğrencilere kazandırılmak istenen değer ve davranışları barındıran, öğrencileri bilgilendiren ve seviyelerine uygun olarak hazırlanan materyaller olmalıdır (Dökme, 2019). Bu bağlamda fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerler fen bilimleri ders kitaplarında yer almalıdır. Bu çalışma fen bilimleri ders kitaplarını kök değerler bakımından incelemiştir.

Alan yazın incelendiğinde değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunun Türkçe, hayat bilgisi, sosyal bilgiler alanlarında yapıldığı görülmektedir. Örneğin Işık (2019), çalışmasında ortaokul Türkçe ders kitabını değer eğitimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda kitaplarda en fazla sevgi, vatanseverlik, dostluk, yardımseverlik ve saygı değerlerinin yer aldığı ve yıllara göre kitaplarda bulunan değerlerin farklılaştığı belirlenmiştir. Özkan (2017), çalışmasında 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan metinler ve görselleri değer bakımından incelemiştir. İnceleme sonucunda hayat bilgisi ders kitabında en çok tekrar eden değer sevgi en az tekrar eden değerin ise misafirperverlik olduğu tespit edilmiştir. Topkaya (2011), çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarını programda belirlenen değerlere ne şekilde yer verildiği bakımından incelemiştir. İnceleme sonucunda kitaplarda yer alan değerlere gazete haberi, şiir, mektup, yardımcı görsel materyal, bilgi kutucuğu, hikâye, fıkra şeklinde ders kitaplarında

yer verildiği görülmüştür. Kitaplarda değerlere en fazla düz metinlerde ve gerçek görsel materyallerde yer verildiği tespit edilmiştir.

Fen bilimleri dersi kapsamında değer eğitimi alanında sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar daha çok değer eğitimi ile ilgili öğretmen görüşleri (Köder, 2019; Polat, 2021; Şentürk, 2019; Tok, 2019; Türker, 2019) ve fen bilimleri dersinde değerler eğitimi etkinliklerinin uygulamaları (Herdem, 2016; Ulusoy, 2017; Yaman, 2019) ile ilgilidir. Fen bilimleri ders kitaplarının incelenmesi ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmanın alan yazındaki bu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bir dersin değer eğitimi açısından yetkinliğini ölçmek için öncelikle öğretim programında yer alan değer kazanımları ile ders kitaplarının uyumluluğuna bakılması gerekmektedir (Aslan, 2019). Bu çalışma da fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerlerin fen bilimleri ders kitaplarındaki yansımalarını incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda fen bilimleri ders kitaplarının değer eğitimi açısından eksiklikleri görülerek bundan sonra hazırlanan ders kitaplarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının fen bilimleri öğretim programında bulunan kök değerler bakımından incelemektir. Bu doğrultuda aşağıdaki problemlere yanıt aranacaktır.

1. Ortaokul fen bilimleri (5, 6, 7 ve 8. sınıf) ders kitaplarında hangi kök değerler yer almaktadır?
2. Ortaokul fen bilimleri (5, 6, 7 ve 8. sınıf) ders kitabında bulunan değerler fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerleri yansıtmakta mıdır?

Önem

Fen bilimleri dersi bütün bireylerin fen okuryazarı olmasını amaçlar. Fen bilimleri dersi öğretim programında bulunan temel amaçlardan biri de bilimsel etik ilkelerinin evrensel ahlaki değerler, milli ve kültürel değerlere bağlı kalarak içselleştirilmesini sağlamaktır. Bu amaca ulaşabilmenin en önemli yollarından biri ders kitaplarıdır. Programda yer alan ve MEB tarafından belirlenen kök değerlerin aktarılması fen bilimleri ders kitapları ile gerçekleşmektedir (Tok, 2019). Bu çalışmanın fen bilimleri ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelemesi ve buna bağlı olarak gerekli düzenlemelere yol göstermesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

Okulda verilen eğitimlerde birçok materyal kullanılmaktadır. Bu materyallerden gerek öğrencilerin gerekse öğretmenlerin kolaylıkla ulaştığı temel kaynak ders kitaplarıdır. Ülkemizde de ders kitapları ilköğretim öğrencilerine 2003 yılından itibaren, ortaöğretim öğrencilerine ise 2006 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır (Doğanay, 2019). Bu nedenle mevcut çalışmada ders kitapları değer eğitimi bakımından incelenecektir.

Konuyla ilgili alan yazın incelendiğinde yapılan çalışmaların daha çok Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanlarında olduğu görülmektedir. Fen bilimleri dersine ilişkin çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalar içerisinde ders kitaplarının kök değerler bakımından incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu çalışmanın alan yazındaki boşluğu dolduracağı, bundan sonraki çalışmalara yön verici olacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma 2018 yılında yayımlanan fen bilimleri ders programında bulunan kök değerler ve 2020-2021 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından seçilen 4 adet fen bilimleri ders kitabı ile sınırlıdır. Programda yer alan kök değerler; dostluk, adalet, öz denetim, dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, sabır, vatanseverlik ve yardımseverliktir.

Tanımlar

Değer: Bir toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini oluşturan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2019).

Değer eğitimi: Toplumda yaşayan bireylerin olumlu değerlerin farkına varmasını, değerleri geliştirmesini ve davranışa dönüştürmesini amaçlayan eğitimidir (UNESCO, 2010).

Kök değer: MEB tarafından disiplin alanlarının her birinde öğrencilere aktarılması hedeflenen değerlerdir. Bu değerler şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Değer Kavramı

Değer kavramının soyut bir kavram olması tanımını zorlaştırmaktadır (Kaliyeva, 2015). Soyut bir kavram olması dışında birçok disiplin alanına konu olması da bu kavramın birçok şekilde tanımlanmasına neden olmuştur. Sosyoloji, felsefe, psikoloji, ekonomi ve eğitim gibi birçok disiplin tarafından kullanılması ve araştırılması birçok değer tanımının oluşmasını da beraberinde getirmiştir (Hazım, 2019). Değer kavramının birçok alanın konusu olmasına rağmen yeterince açıklayıcı bir tanımı olmaması ile birlikte uzlaşılmış ortak bir tanımı da yapılmamıştır. Alan yazın incelendiğinde değer kavramı arzu edilen, iyi ve kötü ayrımı, insanların yaşamına yön veren, bir şeye verilen önem gibi ifadelerle açıklanmıştır (Güngör, 2000; akt. Tok, 2019).

Birçok alanda tanımı yapılan değer kavramını sosyal bilimler alanında ilk defa tanımlayan kişi Polonyalı sosyolog Florian Znaniecki'dir. Latince “valere” kökünden türetilen değer kavramı “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelmektedir (Bilgin, 1995; akt. Yaman, Taflan ve Çolak, 2009, s. 108). Değer kavramının birden fazla tanımı yapılmıştır ancak en geniş anlamı ile bir şeyin önemini belirleyen ölçüt olarak tanımlamak mümkündür. Türkçede ise değer sözcüğü “değmek” kökünden türetilmiştir. Türkçede değer kelimesi sıfat olarak kullanıldığı gibi isim olarak da kullanılmaktadır. Değer kelimesi ile “değer biçmek”, “değer vermek”, “değerini bilmek” ifadelerinde olduğu gibi bir şeyin yüklendiği kıymet anlatılmaktadır (Arslan ve Yaşar, 2007).

Değer kavramı birçok disiplinde farklı açılardan değerlendirilmiş ve birden fazla tanımlama yapılmıştır (Şahin, 2017). Bu nedenle bu bölümde değer tanımı olarak birden fazla tanımın incelenmesi uygun görülmüştür. Alanyazında yer alan başlıca değer tanımları şu şekilde sıralanmıştır;

İnsanlar çevrelerinde bulunan varlıkları duyu organları ve duygusal yönlerini kullanarak kendilerine özgü ölçütlere göre anlamlandırır. İnsanlar bu şekilde anlamlandığı varlıklara kıymet biçmede duygusal olarak sahip olduğu izlenimleri kullanır. İnsanların sahip olduğu bu duygusal izlenimlere “değer” adı verilir (Yeşil ve Aydın, 2007).

“Özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleridir” (Theodorson & Theodorson, 1979; akt. Özensel, 2003, s. 225).

Schwartz’a göre değerler, insanların kendilerini, diğer insanları ve gerçekleşen olayları değerlendirmek, davranışlarını seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir (Özensel, 2003).

Fichter’a göre değer, toplum için yararlı ve istenilen kişi veya grupların beğendiği şey, kültür ve topluma anlam kazandıran ölçütlerdir (Kaymakcan ve Meydan, 2016; akt. Kapan, 2019, s. 6).

Değer; toplumun büyük çoğunluğunun üzerinde karar kılarak uzun bir süreçte oluşturulan, temelde birey ve toplumun mutluluğunu konu alan kurallar bütünüdür (Aktepe, 2010).

Değer kavramı insan olabilmenin ön koşulunu oluşturan, yapılan her hareketi yönlendiren ve beynimizin yapmaya öncelik verdiği tüm eylemlere denir. İnsanların bütün davranışlarının altında değerler vardır (Akarsu, 2015).

“Değerler, insanın hayatını ona göre düzenlediği ve şekillendirdiği şeylerdir. Değer bir değerlendirme değildir. İyidir, güzeldir demek bir değerlendirme; adalet, eşitlik, güvenilirlik ise değerdir” (Çakmak, 2013).

Samur (2011) değeri;

“Kişinin inançlarını, duygu ve heyecanlarını etkilemekle kalmayıp, tercih ve davranışlarını etkileyerek insan hayatında önemli bir yer kazanan yol göstericilerdir.” “Değer, insanın benimseme ve önemseme derecesine göre olay ve olgulara yüklediği mânâlardır. Aynı zamanda yüklenen anlamların yoğunluğunu ifade eder. Değer; insanın tasvip ettiği, koruduğu, teşvik ettiği ve en önemlisi kabul edip benimsemiş olduğu olguların ve inançların karşısında gösterdiği fedakârlığı ifade eder” şeklinde açıklamıştır (Samur, 2011, s. 14).

Değerler insanların hayatlarında neyi önemli gördüklerini tanımlayan seçimleri, istekleri ve arzularıdır. Yapılan eylemleri yargılayarak davranışlara kaynaklık eder (Erdem, 2003). Değerin hem bireysel hem de toplumsal yönü bulunmaktadır. Değerin bireysel yönü tanımlanırken inanç, tutum, istek, arzu gibi kavramlar kullanılır. Toplumsal yönü tanımlanırken ise toplumca en iyi, en faydalı, en doğru gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Genel bir tanım yapmak gerekirse değer, insanların toplumla etkileşimi sonucu içselleştirdiği davranışlarına yön veren standartlardır (Akbaş, 2004).

Değerlerin Özellikleri

Değerlerle ilgili birden fazla tanımın yapılmasının nedenlerinden biri de değişen yaşam koşullarının farklı özelliklere sahip değerleri meydana getirmesidir. Değer

kavramını tam olarak anlayabilmek için değerlerin özelliklerini bilmek gerekir (Bahçe, 2010). Değerler üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde değerlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Aydın (2003) değer özelliklerini aşağıdaki şekli ile sıralamıştır;

- Genelde istenilen, ilgi duyulan şeylerdir
- İnsanların eylemlerini içselleştirmesini sağlar
- Değerlerin kaynakları ve içerikleri farklı olsa da sosyal bir yapıya sahiptirler
- Yaşamın her alanında değerler yer almaktadır ancak bulunduğu alana göre farklılıklar içermektedir.

Gökçe (1994) değerlerin özelliklerini aşağıdaki şekli ile sıralamıştır;

- Değerlerin sosyal boyutu vardır.
- Değerler kültürden etkilenecek olduğu gibi kültürlerin oluşmasında da önemli bir etkiye sahiptir.
- Değerler insanların kişisel şahsiyeti ile bütünleşir
- Değerler davranışları yönlendiren ölçütlerdir (Gökçe,1994; akt. Özensel, 2003, s. 230).

Schwartz ve Bilsky'nin belirlediği değer özellikleri şunlardır;

- Değerler insanların amaçlarına ulaşmak için kullandığı davranış biçimleriyle ilişkilidir.
- Değerler önem sıralarına göre kendi aralarında sıralanmaktadır.
- Değerler değişmez değildir, zaman içerisinde yaşam koşullarına göre değişebilirler.
- Değerler insan davranışlarının ve gerçekleşen olayların seçilmesini etkiler.

Değerler nesnel duygulardan etkilenmektedir. Zamanla duygularla iç içe geçerek içselleştirilir (Bahçe, 2010).

Tezcan'a (1974) göre değerlerin özellikleri;

- Tek bir bireyin hükmüne bağlı değildir.
- Toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilmiş, ciddiye alınmıştır.
- Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını sağlar
- Duyguları içinde barındırır (Tezcan, 1974; akt. Kılcan, 2013, s. 16).

Değerlerin Önemi ve İşlevi

İnsanlar bir araya gelerek toplumları oluşturur. Ancak toplumların oluşması için belli bir insan topluluğunun bir arada bulunması yeterli değildir. Aynı zamanda ortak değerlere sahip olan insanların bulunması gerekir. Ortak değerleri olmayan başına buyruk hareket eden bireylerin oluşturduğu toplumda birlik ve beraberlikten söz edilemez (Kumbasar, 2011). Toplumun birlik, beraberlik ve huzuru için hayatımıza yön veren, sorunlar karşısında sağlıklı karar vermemizi sağlayan değerlere ihtiyaç vardır (Gözel, 2018). Değerler insanların davranışlarını yönlendiren uyarı işaretleri gibidir. Nasıl ki uyarı işaretleri tehlikeli durumlara karşı önceden uyararak kötü sonuçların oluşmasını engelliyorsa bunun gibi değerler de olaylara nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda uyarıcı niteliktedir (Gözel, 2018).

İşlev kelimesi sözlükteki anlamına bakıldığında görev kelimesi ile karşılaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak değerlerin işlevine bakıldığında, değerlerin toplum hayatındaki rolleri denilebilir. Değerlerin toplum yaşamı içinde yerine getirdiği işlevleri vardır (Kapan, 2019).

Fichter (1990) değerlerin işlevlerini aşağıdaki gibi sıralamıştır;

- Değerler insanların kendileri için faydalı ve önemli olduğunu düşündüğü olgular üzerinde odaklanmasını sağlar. Böylece insanlar bu olgulara ulaşmak için çaba harcarlar.
- Değerler tarafından toplumda nasıl davranılması gerektiğinin şeması çizilir ve insanlar bu şemayı kullanarak eylemlerini gerçekleştirebilir.
- Değerler insanların sosyal kişiliklerinin oluşmasına rehberlik ederler.
- Değerler kişilerin toplum kurallarına uymasını, toplumun onaylamadığı davranışlardan kaçınmasını sağlar.
- Ortak değerler toplumdaki bireylerin dayanışmasını oluşturur ve bu dayanışmayı sürekli kılar (Fichter, 1990; akt. Özensel, 2003, s. 231).

Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler insanların davranışları üzerinde etkili hatta yönlendirici bir konumdadır. Bunun yanında toplumsal yaşamı da belirli boyutlarda yönlendirmektedir. Yaşamımızda bu denli önemli yere sahip birçok değer vardır (Şahin, 2017). Aslında bütün değerler birbiri ile bağlantılıdır. Ancak bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Bu durum değerlerin sınıflandırılmasını gerekli kılmaktadır (Ecerkale, 2019). Değerler konusunda çalışma yapan araştırmacıların değerleri sınıflandırırken bulunduğu toplumun ihtiyaçlarını göz

önünde bulundurması nedeni ile alanyazında birden fazla değer sınıflandırılması mevcuttur (Şentürk, 2019). Bu bölümde değerler konusu ile ilgili çalışmaları ile ön planda bulunan araştırmacıların sınıflandırmaları yer alacaktır.

Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değerler konusunda en çok kabul gören ilk sınıflandırmalardan bir Spranger tarafından yapılmıştır. Alman bir Psikolog olan Edward Spranger 1928 yılında hazır bulunan deneklerine bir değer testi uygulayarak bir deney gerçekleştirmiştir. Deneydeki deneklerin değer seçimlerine göre baskın bulunan değerlerden yola çıkarak denekleri kişilik tiplerine ayırmaya çalışmıştır. Deney sonucunda deneklerin altı temel kişilik tipinden birine sahip olabileceğini tespit etmiştir. Spranger bu deneydeki kişilik tiplerinden yola çıkarak değerleri altı grupta toplamıştır. Bu değer grupları; estetik, siyasi, iktisadi, sosyal, teorik (ilmi) ve dini değerlerdir. Bu değerler insan yaşamının belli başlı alanlarında yer almakta, insanlar hayatlarında bunlara belli oranda önem vermektedir ve bu değerlere göre davranış sergilemektedir (Güngör, 1998; akt. Özkan, 2017, s. 14). Spranger'in gerçekleştirdiği çalışmadan etkilenen Albert ve Vernon 1931 yılında "Study of Values" ve "A Test For Personal Values" isimli çalışmalarıyla değer kavramından yola çıkarak insanların sahip olduğu kişilikleri incelemiş ve böylece değerlerin ölçülmesini gerçekleştirmişlerdir (Yılmaz, 2015).

Tablo 2.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değerler	Değerlerin açıklaması
Bilimsel Değerler	Eleştirel düşünmeye, gerçekçi olmaya, akıl yürütmeye önem verir. Bilimsel düşünme yeteneğine sahip insanlar akılcı, deneysel ve eleştirci bir yapıya sahiptir.
Ekonomik Değerler	İşine yarayacak olanla ve pratiklikle ilgilenir. Hayatta ekonomik değerlere önem verilmesi gerektiğini düşünür.
Estetik Değerler	Simetri ve uyuma oldukça önem verir. Sanatın toplum için çok gerekli olduğuna inanır ve hayatı olayların çeşitliliğinden ibaret görür.
Sosyal Değerler	Yardımseverlik ve insanları sevmeye önem verir. Bu değeri benimseyen insanlar bencil değildir, insan sevgisini ön planda tutar ve sempatik bir yapıya sahiptir.
Politik Değerler	Kuvvet, güç ve şöhrete önem verir. Bu değeri benimseyen insanlar güçlü ve etkili olmayı her şeyin üzerinde görürler.

Dini Değerler

Dini değerlere önem verir. Evreni bir bütün olarak görür ve kendini bu bütünlüğün bir parçası olarak görür. Dünyevi hazları dini uğruna terk eder.

(Akbaş, 2004)

Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Değer konusunda çalışmaları ile ön plana çıkan sosyal psikolog Milton Rokeach değerlerin daha çok sosyal boyutu ile ilgilenmiş ve değerleri tutum ve davranışlarla ilişkilendirmiştir (Rokeach, 1973; akt. Akbaş, 2004, s. 57). Rokeach (1973) değerleri incelerken birçok kültürde bulunan üst düzey değerlerin ele alınması gerektiğini düşünmüştür. Bu fikirden yola çıkarak bir değerler sistemi bulunduğu fikrini ortaya atmıştır. Birçok görüşme, araştırma ve alan yazına dayanarak bir değerler sınıflandırması ölçeği geliştirmiştir. Rokeach Değer Ölçeği adı verilen bu ölçek alanyazında en çok kullanılan ölçektir. Bu ölçek, araç değerler ve amaç değerler olarak hazırlanmış iki ölçeğin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu ölçek uygulanırken ölçeğe katılan kişilerden ölçekte bulunan değerleri önem sırsına göre sıralamaları istenmektedir. Rokeach tarafından geliştirilen bu ölçek daha sonraki yıllarda çok kullanışlı bulunmamıştır. Bu nedenle Shalom H. Schwartz gibi araştırmacılar tarafından kullanımı daha kolay ölçekler geliştirilmeye çalışılmıştır (Başaranol, 2017).

Rokeach değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Amaç değerler yaşamın temel amacını yansıtırken, araç değerler temel amaca ulaşmak için kullanılan davranışları kapsamaktadır (Özkan, 2017). Rokeach'ın sınıflandırmasında 18 tane amaç değer 18 tane de araç değer yer almaktadır. Amaç ve araç değerler iki ayrı grupta yer almasına rağmen işlevsel olarak birbirine bağlıdır. Rokeach'ın sınıflandırmasında bulunan araç değerler yaşamın amacını yansıtan amaç değerlere ulaşmak için birer araçtır. Ancak bu değer grupları arasında birebir karşılık bulunmamaktadır. Bir amaç değere ulaşmak için birden fazla araç değer kullanılabileceği gibi bir araç değer birçok amaç değeri karşılayabilmektedir (Izgar, 2013).

Tablo 2.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Amaç Değer	Araç Değer
Eşitlik	Cesaretli
Aile güvenliği	Affedici
Özgürlük	Yardımsever
Mutluluk	Dürüst
İç huzuru	Hayal gücü geniş
Gerçek sevgi	Bağımsız olma
Ulusal güvenlik	Entelektüel
Zevk	Mantıklı
Kurtuluş	Sevgi dolu/sevecen
Öz saygı	İtaatkâr
Sosyal tanınma	Kibar
Gerçek dostluk	Sorumlu
Bilgelik/hikmet	Öz kontrol
Rahat bir hayat	Hırslı/istekli olma
Heyecan verici bir hayat	Ufku geniş olma
Başarma duygusu	Kabiliyetli
Barış içinde bir dünya	Neşeli
Güzellikler dünyası	Temiz

(Rokeach,1973; akt. Başaranol, 2017, s. 31)

Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Rokeach'ın çalışmalarından ilham alan Shalom H. Schwartz, Rokeach'ın değerler sınıflandırmasını genişleterek kendi sınıflandırmasını oluşturmuştur. Rokeach'ın oluşturduğu 18 amaç ve 18 araç değerleri 10 temel değer tipi oluşturarak gruplandırmıştır (Cura, 2019). Schwartz bu diğer tiplerini oluştururken insanın varlığı ile ilgili üç evrensel gerçekliğin varlığından bahsetmektedir. Bunlar; biyolojik gereklilikler, sosyal eşgüdüm gereklilikleri ve grupların hayatta kalma talepleridir. Bu gereklilikler göz önüne alınarak oluşturulan 10 değer şunlardır; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyuma, güvenlik ve gelenekselliktir. Schwartz bu ana başlık altında yer alan 56 adet değer belirlemiştir (Schwartz, 1996; akt. Sarıcı Bulut, 2013, s. 1248).

Tablo 2.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal anlamda güçlü olmak, belli bir otoriteye sahip olmak, ekonomik olarak güçlü konumda olmak, insanları etkileyebilmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Hırslı olmak, tuttuğunu koparmak, zeki ve başarılı olmak, sözünü geçiren biri olmak
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke ve hazzaya yönelim	Hayatın tadını çıkarmak, yaşamdan zevk almak
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur davranmak, değişime açık olmak, yaşamında heyecana yer vermek
Öz yönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Özgürlüğe önem vermek, kendi benliğine saygı duymak, kendi seçimlerini yapabilmek, meraklı olmak
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Adil, eşitlikçi ve barışçıl olmak, çevreyi korumaya önem vermek, açık fikirli olmak
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Alçak gönüllü olmak, yardımsever olmak, dürüst olmak, sorumluluklarını bilmek, merhametli olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Gelenek ve göreneklerine saygılı olmak, hayatı olduğu gibi kabul etmek, mahremiyeti önemsemek
Uyma (confirm): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Özdenetim sahibi olmak, yaşlı ve muhtaç insanlara saygılı olmak, kibar davranmak
Güvenlik (security): Toplumda var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Temiz ve sağlıklı olmak, ulusal güvenliği ve toplumsal düzeni önemsemek

(Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000)

Kahle'nin Değer Sınıflandırması

Kahle değerlerin bireysel davranışların anlaşılmasında önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır. Değerler tutumların gelişmesine temel oluşturmakta ve tutumların davranışa dönüşmesindeki karar verme sürecine yön vermektedir (Yeonshin, 2002; Akt. Kaliyeva, 2015, s.18). Kahle 1983 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında sekiz adet değer barındıran bir değerler listesi oluşturmuş, bu değerleri içsel odaklı ve dışsal odaklı olmak

üzere iki gruba ayırmıştır (Beatty ve diğ., 1985; Akt. Kaliyeva, 2015, s. 18). Kahle bu değer gruplarını oluştururken insanların hayatta karşılaştıkları problemleri çözmede kullandıkları yöntemleri göz önünde bulundurmuştur. İçsel odaklı bireylerin problemleri çözmede daha çok iç dünyalarından etkilendiklerini, dışsal odaklı bireylerin ise daha çok kaderci olduklarını savunmuştur (Shao, 2002; akt. Kaliyeva, 2015, s. 19).

Tablo 2.4 Kahle'nin Değer Sınıflandırması

İçsel odaklı değerler	Kendine saygı duyma değeri	Yaşam boyunca kendine ve karalarına güvenen kendi ile gurur duyan biri olmayı ifade eder.
	Yakın ilişkiler kurma değeri	Bireyin diğer insanlarla samimi ilişkiler kurması ve kendini sevdirmesini ifade eder.
	Kişisel gelişim sağlama değeri:	Bireyin, kendisiyle barışık ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanan birisi olma ihtiyacını ifade etmektedir.
	Hayattan zevk alma değeri:	Bireyin yaşamından zevk alarak mutluluk içinde yaşamasını ifade etmektedir.
	Başarılı olmak:	Bireyin sahip olmak istediği her şeye ulaşabileceğine olan ihtiyacını ifade etmektedir.
Dışsal odaklı değerler	Ait olma değeri	Bireyin arkadaş, aile ve çevresi tarafından sevilme ihtiyacını ifade etmektedir.
	Güvende olma değeri:	Bireyin karşılaştığı sorunlara karşı korunma ihtiyacını ve kendini güvende hissetme ihtiyacını ifade etmektedir.
	Başkalarından saygı görme değeri:	Bireyin çevresi tarafından kabul edilen ve saygı duyulan biri olmasını ifade etmektedir.

(Beatty ve diğ.,1985; Akt. Kaliyeva, 2015, s.18).

Nelson'un Değer Sınıflandırması

Nelson değerleri sınıflandırırken bütün kültürleri içine alan evrensel bir sınıflandırma gerçekleştirmiştir. Evrensel düzeyde bir sınıflandırma olmasına rağmen sınırlı bir sınıflandırma oluşturarak değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Kaliyeva, 2015).

Tablo 2.5. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Bireysel Değerler	Kişisel tercihlerimizde ön plana çıkar. Seçim yaparken, hobi tercihlerinde ve alışveriş yaparken alınan ürünlerin seçimi gibi alanlarda etkilidir.
Grup değerleri	Belirli bir grubun üyeleri tarafından benimsenen ve uygulanan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir. Aile, dini ya da politik grup gibi belirli grupların benimsediği ve uyguladığı değerlerdir.
Sosyal Değerler	Bireyin toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesini sağlayan adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir Bireylerin toplum içinde yaşamasını kolaylaştıran değerlerdir. Bu değerler; adalet, eşitlik, saygı gibi değerlerdir.

(Yazıcı, 2006)

Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflaması

İnsanların yaşama şekillerinin değerlerin oluşmasında etkili olduğunu düşünen Allport, Lindzey ve Vernon değerleri altı gruba ayırmıştır. Bu değerler; teorik değerler, dini değerler, siyasi değerler, sosyal değerler, ekonomik değerlerdir (Cura, 2019).

Tablo 2.6. Allport, Vernon ve Lindzey'in Değer Sınıflandırması

Estetik Değer	Bir olay karşısında bireyin bu olaya yüklediği estetik özellikleri ifade eder. Şekil ve uyum gibi özelliklerin ön planda olduğu değerlerdir. Bu değeri benimseyen insanlar güzellik, zarafet, simetri gibi kavramları önemserler.
Teorik Değer	Bireylerin gözlem analiz gibi rasyonel araçları kullanarak bilgi edindiği ve bu bilgiler ışığında bir değer sistemi oluşturduğu boyuttur. Akıl yürütme, eleştiri, gözlem, deney gibi kavramlar önemlidir.
Dini Değer	Bireyin evreni anlamlandırmak için içselleştirdiği kutsal inançlarını kapsar. Bu değeri benimseyen bireyler evrenin bütünlüğünü anlamaya ve benimsemeye önem verir.
Siyasi Değer	Güçlü olma ve bu güç ile birlikte insanlar üzerinde etkili olmayı önemseyen değer boyutudur.
Sosyal Değer	Bu değeri benimseyen bireyler insan sevgisine önem verir, sempatik, naziktir. Bu bireylerin amacı gerçek sevgiye ulaşmak ve insanlarla güzel ilişkiler kurmaktır.

Ekonomik Değer	Bu değeri benimseyen bireyler için ekonomik güç çok önemlidir. Kendisine fayda sağlayan ve pratik olan şeyler önemlidir.
----------------	--

(Allport ve diğ., 1960; akt. Kaliyeva, 2015, s.25)

Değer Eğitimi

Birçok alanda üzerine çalışılan değerler bireylerde doğuştan bulunmamaktadır. Dolayısıyla değerler öğrenilen ve öğretilen olgulardır. Değerlerin kültürle ve toplumlara göre farklılık göstermesi değerlerin doğuştan var olmadığının, sonradan öğrenildiğinin en büyük kanıtıdır. Hayatımızda diğer insanlarla ilişkilerimizde ve davranışlarımızda bize yön veren değerlerin edinimi eğitimin bir konusudur (Aydın ve Güler, 2012, s.18). Eğitim en geniş anlamı ile bireyde bulunan yetenek ve eğilimleri dikkate alarak bireyi geliştirmektir (Kayır, 2011). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere eğitim, bireyin sadece bilişsel yeteneklerini değil duyuşsal yeteneklerini de göz önüne almaktadır. Dolayısıyla duyuşsal yeteneklerle ilgili olan değerler, eğitimin içerisinde barındırılmalıdır (Çelik ve Buluç, 2018).

Bireyin değerlerin farkına varması, ilgili değerleri benimsemesi, yeni değerler üretmesi, var olan değerleri geliştirmesi, değerleri davranışlarına yansıtarak kişiliğinin bir parçası haline dönüştürmesi için aldığı eğitime değer eğitimi denir (Yeşil ve Aydın, 2007). “Değer eğitimi” kavramı son dönemlerde sıkça duyulan ve çeşitli akademik çalışmalara konu olan bir kavramdır. Son yıllarda kullanılan yeni bir terim gibi düşünülse de aslında geçmiş yıllarda “ahlak eğitimi” ve “karakter eğitimi” isimleri ile karşımıza çıkmaktadır (Yaman Atalay, 2013).

Değer Eğitimi’nin Tarihsel Gelişimi

Değer eğitiminin tarihi gelişimine bakıldığında ilk çalışmaların 1900’lü yıllarda gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu yıllarda değer eğitiminin amaç ve yöntemleri üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Akbaş, 2004). 1920’li yıllarda Amerika’da “karakter eğitimi” adı altında çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Demircan, 2010). 1930’lu yıllarda karakter eğitimine olan ilgi azalmış ve bu durum 1960’lı yıllara kadar sürmüştür. II. Dünya savaşının etkisi ile ulusal amaçlara yönelik değerlere olan ihtiyaç nedeni ile değer eğitime olan ilgi artmıştır (Tokdemir, 2007).

1960’lı yıllardan sonra insanların kadın hakları, siyah-beyaz mücadelesi, azınlıklara ve öğrencilere yönelik bakış açılarında meydana gelen değişimlerin etkisi ile

insanlar geleneksel değerleri sorgulamaya başlamıştır. Bu nedenle değer eğitimi de öğrencilere zorla belli değerleri kabul ettirmek yerine karar verme ve ahlaki muhakeme yapabilme becerileri kazandırmaya yönelmiştir (Kirshenbaum,1995; akt. Akbaş, 2004, s. 63). 1960'lı yıllarda gerçekleşen çalışmalar 1970'li yıllarda yayınlanma imkânı bulmuştur. Bu dönemde gerçekleşen çalışmalar Amerika, Kanada, Avustralya, İngiltere ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde yayılma imkânı bulmuştur (Leming, 1997; akt. Tokdemir, 2007, s. 36). 1980-1990 yıllarında kişisel disiplin, aile, sorumluluk, vatan sevgisi gibi konular ön plana çıkmış ve değerler eğitiminde geleneksel yöntemler uygulanmaya başlanmıştır (Kirshenbaum, 1995; akt. Akbaş, 2004, s. 64). Günümüzde ise toplumlarda meydana gelen sosyal değişimle birlikte değerlerin önemi artmıştır. Eğitimcilerin ve sosyal psikologların değer eğitimine yönelik yaklaşımları değişmiş ve farklılaşmıştır. Bu farklılaşma ile birlikte değer eğitimi ahlak eğitimini de içinde barındıran daha geniş kapsamlı bir eğitim süreci haline gelmiştir. (Tokdemir, 2007).

Değer Eğitimi Amacı ve Önemi

Toplum sadece belli insanların belli bir coğrafyada bulunması ile oluşmaz. Bu insanların belli değer ve inanışlar ile birbirlerine bağlı olmaları gerekir. Var olan toplumun devamlılığı ve sürekliliği değerleri içselleştiren bireylerin var olması ile mümkündür. Bireylerin değerlerine bağlı olmadığı toplumlarda toplum içinde istenmeyen durum ve davranışlar meydana gelir ve insanların bir arada bulunmaları zorlaşır (Akbaş, 2004). Değerlerin nesilden nesle aktararak devamlılığını sürdürmesi bireylerin değerlere karşı tutumlarına bağlıdır. Toplumdaki bireyler var olan değerlere sahip çıkar bu değerleri benimseyerek davranışlarına yansıtırsa değerler bir sonraki nesillere aktarılabilir. Ancak değerler toplumdaki bireyler tarafından benimsenmez ve göz ardı edilirse bu değerler zamanla kaybolmaya mahkûm olur (Özkan ve Soylu, 2014).

Dünyada yaşanan kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimlerin artması ile birlikte insanlar toplum tarafından kabul görmeyen davranışlar sergilemektedir. Bu durum toplum içinde farklılıklara saygı duymayan, bencil, empati kuramayan, adil ve dürüst olmayan bireyler yetişmesine neden olmaktadır (Gürhan, 2017). Günümüzde şiddet eğilimleri, ayrımcılık, ırkçılık, tahammülsüzlük, kin ve nefret gibi duyguların çoğalması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar toplumsal kuralların yeterince benimsenmemesi sonucu oluşmaktadır (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015). Örneğin; yakın süreçte dünya çapında yaşadığımız pandemi sürecinde insanlar üzerlerine düşen çok basit sorumlulukları dahi yerine getirmekte zorlanmış ve diğer insanlarla

empati kuramamıştır. Bu nedenle günümüzde değer eğitiminin önemi ve değer eğitimine olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Değer eğitiminin amacı, bireylerin öncelikle toplumun sahip olduğu değerlerin farkına varmasını ve bu değerlerin ne anlama geldiğini bilmesini sağlamaktır. Bireylerin sadece değerlerin farkına varması ya da bu değerlerin neyi ifade ettiğini bilmesi değer eğitimi için yeterli değildir. Bu nedenle değer eğitiminin diğer bir amacı var olan değerlerin bireyler tarafından benimsenmesini ve günlük yaşamdaki davranışlarına yansımaları sağlamaktır. Değer eğitimi sadece bireyi etkileyen bir eğitim değil aynı zamanda toplumun birliğini ve devamlılığını da etkileyen bir eğitimidir. Bu nedenle değer eğitiminin bir diğer amacı ise ahlaki açıdan sorumluluk sahibi, topluma her konuda fayda sağlamaya çalışan, karakterli bireyler yetiştirmektir (Kirshenbaum, 1995; akt. Akbaş, 2004, s. 61).

Değer Eğitimi Yaklaşımları

Eğitim ve öğretim kavramları birbiri ile çok yakından ilişkili fakat anlam bakımından birbirinden farklı kavramlardır. Eğitim, bireyde yaşantı yoluyla kasıtlı olarak istendik davranışlar geliştirme sürecidir. Öğretim ise “belli bir amaca göre gereken şeyleri öğretme işi” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim uzun bir süreç gerektirir. Dolayısıyla değerler eğitimi de kısa bir süre içerisinde gerçekleşebilecek bir durum değildir. Değerler eğitimi değerlerin öğretilmesi sürecini kapsamaktadır. Değerlerin öğretilmesi ile değerler eğitimi süreci gerçekleşmektedir (Hatay Uçar, 2019).

Günümüze kadar olan süreçte değerlerin öğretimi ile ilgili birçok yaklaşım benimsenmiş ve uygulanmıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalar ile bu yaklaşımların içeriği genişletilmiştir. Uygulanılan bu yaklaşımlardaki asıl amaç bireylerin değerlerin farkına varmasını sağlamaktır. Ancak sadece bireylerin değerlerin farkına varması değer eğitimi için yeterli değildir. Aynı zamanda değerlerin içselleştirilerek davranışa dönüştürülmesi gerekmektedir (Topkaya, 2011). Değer eğitimi ile ilgili alan yazın incelendiğinde değer öğretimi ile ilgili birçok yaklaşımla karşılaşmaktadır. Bu yaklaşımların bir kısmı değerlerin bireylere doğrudan öğretimine yönelirken bir kısmı ise değerleri düşünme ve karar verme süreci olarak değerlendirmektedir (Doğanay, 2006, s. 266). Alanyazında öne çıkan yaklaşımlar aşağıda açıklanmıştır.

Değer Telkini Yaklaşımı

1970 yılında Blanchette ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın amacı bireylerin yaşamlarında herhangi bir şekilde var olan değerleri istenilen değerlerle değiştirerek bu değerleri benimsemelerini sağlamaktır. Bu yaklaşımda model alma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, benzetmeler, rol oynama ve buluş yoluyla öğrenme ön plandadır (Demirhan İşcan, 2007). Telkin yaklaşımının amacı, adından da anlaşılacağı üzere önceden belirlenen değerleri bireylere benimsetmektir. Bu yaklaşım uygulanırken bireye öğretilmesi istenilen değerler yetişkinler tarafından belirlenir ve sistematik şekilde bireye iletilir. Bu yaklaşımda kontrol tamamen yetişkinlerin elinde olduğu için bireyin değeri sorgulamasına fırsat verilmeden değeri birebir benimsemesi beklenir. Bu yaklaşımın uygulaması kolay olduğu için çokça kullanılır (Sarıcı Bulut, 2011). Telkin yaklaşımında bütün kontrol yetişkinlerin elinde olduğu için düşünmeyen, sorgulamayan ve problem çözme konusunda zayıf olan bireyler yetiştirilmektedir. Bu durum telkin yaklaşımının olumsuz yönü olarak nitelendirilebilir (Ergün, 2013).

Değer Açıklama Yaklaşımı

Bireyselliğin önem kazandığı 1960-1970 yıllarında ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Sidney Simon ve arkadaşları (1972) tarafından ortaya atılmış 1970'li yıllarda özellikle ABD'de etkili olmuştur (Simon, Leland ve Kirschenbaum, 1972; akt. Akbaş, 2008, s. 12). Bu yaklaşım bireylerin kendi değerlerini ortaya koymalarını ve bu değerleri kendilerince açıklamalarına yardımcı olmayı, bireylerin değerler üzerinde düşünmelerini sağlamayı amaçlar (Naylor ve Diem, 1987; akt. Yazıcı, 2006, s. 511). Bu yaklaşım değerlerin bireylere doğrudan verilmesine tepki olarak ortaya atılmıştır. Bu nedenle bireyler değerler üzerinde düşünmeye teşvik edilmeli ve kendi değerleri ile ilgili açıklama yapmaya teşvik edilmelidir. Bireylerin değerleri içselleştirmeleri beklenir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Değer açıklama yaklaşımında öncelikle herhangi bir konu ile ilgili bir olay ortaya konulur. Bu olay herhangi bir değeri içerebilir. Bireylerin bu konu ile ilgili düşünceleri ve aralarında tartışarak kendi bakış açılarını ortaya koymaları beklenir. Burada bireylerin karşılıklı olarak düşüncelerine saygı duymaları önemlidir. Ortaya konulan olay üzerinden herkesin kendi değerini belirleyerek ilgili değerleri açıklamaları beklenir (Tokdemir, 2007). Bu yaklaşımda bireylerin oluşturduğu değerlere kesinlikle müdahale edilmemelidir. Tartışmalar uzun tutulmamalı ya da bireyleri düşünceleri ile ilgili baskı yapılmamalıdır (Doğanay, 2006).

Değer Analizi Yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu'nun çalışmaları sonucunda geliştirilmiştir (Bacanlı, 2006). Bu yaklaşımın amacı bireylerin karşılaştıkları olayların çözümünde kullanılacak değerlerle ilgili karar verirken duygular yerine mantık ve akıl yürütme yöntemlerini kullanmalarını sağlamaktır. Bu yaklaşımda değerlerin telkini ya da empoze edilmesinden çok bireylerin üst düzey düşünme becerilerini kullanarak karar vermeleri sağlanır (Welton ve Mallan, 1999; akt. Sarı, 2007, s. 62).

Değer analizi yaklaşımı gerçek hayatta karşılaşılan ya da insan eliyle oluşturulan bir problemle karşılaşıldığında uygulanır. Örneğin okuldaki öğrencilerin oyun sahası dışında neden oyun oynamalarına izin verilmediği veya başkalarının eşyalarının neden izinsiz alınmaması gerektiği gibi konular bu yaklaşımla analiz edilebilir. Bireylerin bu konularda akıl yürütme ve mantık çerçevesinde karar vermeleri beklenmektedir (Akbaş, 2004). Bireyler değer analizi yaklaşımı sayesinde mantıksal ve bilimsel düşünme süreçleri öğrenerek değerlerle ilgili sorunlara farklı çözüm yolları bulmayı öğrenirler (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016).

Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Piaget'nin zihin ve ahlak gelişim kuramını genişleten Kohlberg ahlaki muhakeme yaklaşımını geliştirmiştir. Bu kurama göre Kohlberg ahlaki evreleri üç düzeye (gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası) ayırmış ve her bir düzeyin iki dönemden oluştuğu fikrini öne sürmüştür. Bu yaklaşımdaki amaç ahlaki ikilemler yoluyla bireylerde var olan ahlaki düzeyleri belirlemektir (Akbaş, 2008). Ahlaki muhakeme yaklaşımında öncelikle ahlaki olguların güçlü olduğu iki hikâyeye anlatılır. Bu hikâyelerdeki olayların yönlendirmesine göre değerler belirlenir. Daha sonra da hikâyeler üzerinden sorular sorularak ahlaki sorgulama başlar. Bireylerin sorulara verdiği cevaplar bireyin var olan ahlaki yargılarını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımda hikâyede var olan değerlerin içselleştirilmesi bireyin seçimine bırakılır. Burada önemli olan bireylerin ahlaki çözümlemeleri yapılarak sonuca nasıl ulaştığıdır (Akbaş, 2004).

Eylem Öğrenme Yaklaşımı

Bu yaklaşımın amacı bireylerin yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda sosyal etkinlikler tasarlanır ve değerler uygulamalı bir şekilde aktarılır. (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016). Bir değerlin önemi davranışa dönüşmesi ile belirlenir bu nedenle bu yaklaşım değerlerin davranışa dönüştürülmesine odaklanmıştır. Stanley'e göre insanlar davranışa dönüştürdüğü değerleri içselleştirebilir. Bu nedenle bu

yaklaşımı benimseyenler bireylerin sosyal sorumluluk projelerine katılmalarını destekleyerek bireylere fırsatlar sunmaktadır (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Eylem öğrenme yaklaşımını diğer yaklaşımlardan ayıran özelliği değer kazanılmasında somut davranışların önemine değinmesidir. Diğer yaklaşımlar değer daha çok sözel ve düşünce boyutu ile ilgilenmiştir. Bu yaklaşıma göre bir değer kişinin davranışlarına yansımıyorsa bu değer bir anlamı yoktur. Örneğin; birçok insan kendini dürüst olarak nitelendirir ancak davranışlarında bu durumu göstermemektedir. Bu durumda bireyin dürüstlük değerini benimsediği söylenemez (Polat, 2021).

Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı

İnsan doğumundan itibaren kendi çevresi ile iletişim içerisindedir. Bu nedenle birçok şeyi çevresindeki insanların davranışlarını gözlemleyerek öğrenmektedir. Dolayısıyla insanlar bazı durumlarla daha önceden karşılaşmış olsa bile birçok şeyi gözlem yoluyla öğrenebilir (Polat, 2021). Değer eğitiminde gözlem yoluyla öğrenme önemli bir yere sahiptir. Bireyler çevresinde bulunan anne-baba, öğretmen ve arkadaşlarını gözlemleyerek birçok değeri öğrenebilmektedir (Aydın ve Gürler, 2018, s. 90). Bireyler gözlemlediği her davranışı hayatına geçirmez. Davranışın sonuçlarına göre bu davranışı kendine mal edip etmeyeceğine karar verir. Ödüllendirilen takdir gören davranışlar benimsenirken, cezalandırılan ve kabul görmeyen davranışlardan kaçınılır (Aydın ve Gürler, 2018, s. 91).

İnsanlar davranışların birçoğunu model alarak öğrenmektedir. Önceki zamanlarda bireyin model aldığı kişi yakın çevresindeki insanlardı. Ancak şimdilerde teknolojinin de ilerlemesi ile birlikte televizyon, sinema, internet gibi etkenler hayatımızda daha fazla yer almaktadır. Bu durum model alınan kişilerin yakın çevreden ziyade dünyanın başka bir yerinde yaşayan bir oyuncu ya da futbolcu olmasına yol açabilmektedir (Akbaş, 2004). Model alınacak kişilerin bu denli geniş bir yelpazede olması özellikle değer eğitimi konusunda aile ve öğretmenlerin işini bir hayli zorlaştırmaktadır (Polat, 2021).

Karakter Eğitimi Yaklaşımı

Değerlerin içselleştirilmesi ve karakter eğitimi birçok boyutu bulunan bir durumdur. Bireylerin sadece düşünceleri değil duygularına da hitap etmek, bireyi eğitirken çevresi ve sosyal faktörler göz önünde bulundurmak, okul ortamında sadece sınıf etkinlikleri ile değil aynı zamanda okul kültürü oluşturmak karakter eğitiminin gerçekleşmesi için gereklidir. Bu yüzden değer eğitiminin tek boyutu göz önüne alınarak

oluşturulan yaklaşımlar tam anlamı ile istenilen sonuca ulaşamayabilir. Değerler eğitiminde bütüncül yaklaşıma ihtiyaç duyularak karakter eğitimi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım belli etkinlik ve yöntemleri birleştirilip bir arada kullanılmasını temel alan bir değer eğitimi reformu önermektedir (Meydan, 2014). Karakter eğitimi yaklaşımı, bütüncül bir yapıya sahip olması, bireyin bilişsel ve duygusal boyutlarını ele alması gibi özellikleri nedeni ile yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Geleneksel ve modern değerleri birleştirmeye çalışan Türk milli eğitiminin genel amaçlarına uygun olması nedeni ile bu yaklaşım ülkemizde de değerler eğitimi uygulamalarına kaynaklık etmiştir (Meydan, 2014).

Karakter eğitimi yaklaşımı ilk olarak ABD’de Thomas Lickona (1991) tarafından sistemleştirilmiştir. Bu yaklaşımın amacı örtük veya açık program aracılığıyla değerlere karşı duyarlı, temel insani değerleri kazanmış bireyler yetiştirmek ve değerleri içselleştirerek davranışa dönüştürme konusunda bireylere yardımcı olmaktır. Karakter eğitimi yaklaşımı temel ahlaki değerlerin öğretilmesinde okul ve öğretmenin daha etkin olmaları gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır (Likona, 1991; akt. Meydan, 2014, s. 103). Uygulamada ise iyi karakterli kişilerde bulunması gereken değerler belirlenerek bu değerlerin kazandırılması için uygulanması gereken yöntemler belirlenir. Yöntemler sadece okul ortamında değil aynı zamanda bireylerin çevresini de kapsayan geniş bir alanı oluşturmaktadır (Ekşi, 2003).

Aile ve Değer Eğitimi

İnsanların biyolojik bir bağ ile birbirine bağlı bulunduğu ve insan türünün devamlılığını sağlayan en küçük toplumsal birim ailedir. Aile bireyleri sadece biyolojik olarak birbirine bağlı bulunmaz. Aynı zamanda toplumun var olan kültürel zenginliklerinin nesilden nesle aktarılmasını sağlayan bir yapıya sahiptir. Aile belli kurallarla karşılıklı ilişkilerin belirlediği bireylerin ilk sosyalleştiği yapıyı oluşturur (Tezcan, 2000, s. 14).

Ailenin en küçük üyesi olan çocuk dünyaya geldiğinde boş bir sayfa gibidir. Din, ahlak, hukuk, estetik gibi duygu ve düşünceleri yoktur. Bireye bu yapıları bulunduğu toplumun kültürü verir. Dolayısıyla bu kültür aktarımı bireyin toplumla ilk karşılaştığı aile sayesinde gerçekleşir (Gökalp, 1973; akt. Akyol, 2010, s. 44). Aile çocuk için benzersiz bir eğitim birimidir. Aile ortamı çocukların topluma hazır hale getirilmesini, toplumun inançlarını, değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini öğrenmesini sağlayan ilk yerdir. Değer eğitiminin başlangıç noktası olan aile çocukların davranış kazanmasını, değerleri

tanınmasını ve içselleştirmesini sağlar. Çocukların kişilik gelişimi için aile ortamının bilinçli ve sağlıklı kişilerden oluşması çok önemlidir. Sağlıklı ve bilinçli aile ortamı toplumun bekasının teminatıdır (Akyol, 2010).

Aile bireylerin karakterinin oluşturulduğu kurumdur. Ebeveynler sahip olduğu tutum ve davranışları hal hareketleri ile çocuklarına aktarırlar. Her toplumun kendine has özellikleri olduğu gibi her ailenin de kendine özgü tutum ve değerleri vardır. Her alenin değerleri algılama ve uygulama biçimleri birbirinden farklıdır. Aynı toplumda yaşayan ailelerin bile birbirinden farklı değer yapısına sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde doğu ve batı bölgelerinde yaşayan ailelere baktığımızda bunun örneklerini görmemiz mümkündür. Ülkemizin doğu bölgesine bulunan illerde büyüklerin yanında ayak ayaküstüne atmak saygısızlık olarak karşılanmakta iken batı illerinde bu durum normal karşılanabilmektedir. Bu durum bireylerin toplumsal yapı içinde davranışlarını sergilerken ailelerin sahip olduğu değer yapısını yansıttığını göstermektedir (Akarsu, 2015).

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte aile kurumunda sosyal anlamda birçok değişim meydana gelmiştir. Modernleşme ile birlikte geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmiştir. Ayrıca kadınların çalışma hayatına aktif olarak katılması özellikle değer eğitiminde ailenin etkisinin azalmasına neden olmaktadır. Aile yapısındaki değişim sadece sosyal anlamda olmamıştır. Çocukların yaşamında televizyon ve sosyal medya gibi olgular teknolojinin gelişmesi ile her geçen gün önemini arttırmaktadır. Bu durum özellikle var olan değerlerin çocuklara aktarılmasında ebeveynlerin işini zorlaştırmaktadır (Akyol, 2010).

Okul ve Değer Eğitimi

Okul, bireyin aile ortamından sonra eğitiminin devam ettiği kurumdur. Birey aile ortamında başlayan bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimini okul ortamında tamamlamaya devam eder. Okul ortamında özellikle değerler eğitimi aileden bağımsız olarak gerçekleşmez. Bireyin aile ortamında kazandığı değerler okul ortamında değiştirilir veya geliştirilerek pekiştirilir. Okuldaki değer eğitimi ailede gerçekleşen değer eğitimine göre daha sistemlidir. Yani okulda bireyin istedik değerler ve bu değerlere yönelik davranış sergilemeleri amaçlanır. Okulda verilen değer eğitimi aile tarafından da desteklenerek pekiştirilirse değer eğitimi daha anlamlı bir hâle gelir (Gerekten, 2018).

Eğitim ve öğretimin gerçekleştiği okullar öğrencilerin sadece bilişsel anlamda değil aynı zamanda duyuşsal olarak da geliştirildiği kurumlardır. Bu nedenle okul içinde

ve okul dışında gerçekleştirilen tüm faaliyetler değerlerin kazandırılması adına önem arz etmektedir. (Deveci ve Ay, 2009). Okulların temel görevleri incelendiğinde temel insani değerlere göre davranış gösteren bireyler yetiştirmek gibi görevlerin var olduğu görülmektedir. Bu nedenle okulların bireyleri sadece akademik açıdan geliştiren ve başarılı kılan yerler olarak görmemek gerekir. Günümüzde toplumun ahlakı ile pek de uyumlu olmayan olayların artış göstermesi karşısında okullar öğrencilerine doğru tercihler yapabilme stratejilerini gösterebilmelidir (Öztürk, 2017). Okullarda açık veya gizli programlarda yer alan değerlerin öğretilmesi öğrencilerin ahlaki gelişimlerine katkı sağlayarak karakter ve benlik algılarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle öğrencilerin değerlerin farkına varması, benimseyerek davranışlarına yansıtması konusunda okullara büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir (Cihan, 2014).

Günümüzde gençlerin sosyalleşme sürecine bakıldığında teknolojik gelişmelerinde etkisi ile sosyal medya ortamı ve kendi aralarındaki etkileşim sonucunda değerler kazandığı görülmektedir. Ancak gençlerin kazandığı bu değerlerin toplumun benimsediği değer yargılarıyla çatıştığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple okullarda verilen değer eğitimi önem kazanmaktadır. Okullarda verilen sistemli, planlı ve kontrol edilebilen değer eğitimi toplumun huzuru için gereklidir (Gerekten, 2018).

Değerler bir ülkenin varlığı ve birliği için gerekli en önemli unsurlardan biridir. Değerlerin yitirilmesi toplumun huzurunun bozulması ve insanların birbirinden uzaklaşmasına neden olur. Değerlerin yitirilmesini engellemek için okullarda sistemli ve programlı değer eğitimi uygulanmalıdır (Gerekten, 2018). Toplumsal bütünlüğün sürdürülebilmesi için toplumun sahip olduğu değerlerin yeni nesillere aktarılması gerekir. Bu aktarımda ancak iyi bir eğitim ile gerçekleştirilir. Bu nedenle eğitimin hedeflerinden biri de var olan değerleri yeni nesillere aktarmak, değişen değerlerin yerine uygun yeni değerler koymaktır (Yılmaz, 2012).

Fen Bilimleri ve Değer Eğitimi

Bilimin bir alt dalı olan fen; fizik, kimya ve biyoloji branşlarını kapsayan dünyada gerçekleşen bilimsel olayları açıklamaya çalışan faaliyetler bütünü olarak tanımlanabilir (Çepni, 2011, s. 4). Fen bilimleri çevremizdeki doğayı ve doğa olaylarını inceleyerek gözlemlenmemiş olaylar hakkında yorum yapma gayretidir. Doğada yaşanan her olay fen bilimlerinin konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle fen bilimleri yaşamımızın önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005, s. 2). Fen bilimleri sadece çevremizdeki olayların nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilgiler bütünü değil aynı zamanda

mantıksal düşünmeyi, sorgulamayı, akıl yürütmeyi ve araştırmayı temel alan bir düşünme biçimidir. Hipotez kurma, gözlem yapma, veri toplama ve bulguları sunma gibi bilimsel süreç becerilerini içerir. Aynı zamanda hayal gücü, yaratıcılık, çözüm odaklı olma, yeniliklere açık olma gibi olguları önemseyen, yeni bilgiler ve deliller ışığında sürekli gelişen bir yapıya sahiptir (MEB, 2005, s. 7).

Günümüzde teknolojik gelişmeler her geçen gün artan bir hızla ilerlemektedir. Teknolojide gerçekleşen gelişmeleri takip etmek ve gelişmelerden faydalanmak için öncelikle bilgiye ulaşmak ve ulaşılan bilgiyi anlamlandırmak gerekir. Dünyada yaşanan bu teknolojik gelişmeler her toplum için önem arz etmektedir. Çünkü bir millet bilim ve fende ne kadar ileride olursa o denli ekonomik ve sosyal açıdan refah içinde olur. Yaşadığımız çağ bilim çağı olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle her toplum için nitelikli bir fen eğitimi zorunlu hale gelmiştir (Akgün, 2001, s. 7-8). Nitekim birçok ülke bu durumun farkına vararak bu konu ile ilgili birçok çalışma yapmıştır. Bu amaçla Almanya, Norveç, İspanya ve Birleşik Krallık gibi ülkeler eğitim hedeflerine ulaşmak için farklı stratejiler geliştirmişlerdir (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005, s. 2).

Çağımızda insanlar çevre kirliliği, dünya zenginliği dağılımdaki eşitsizlikler, kaynakların tükenmesi, sosyal kavgalar gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların çözümü bilim ve teknoloji ile gerçekleşebilir. Bu nedenle toplumların fen bilimleri alanında iyi yetiştirilmiş ve bilinçli bireylere ihtiyacı vardır. Bu bireylerin yetiştirilmesi de nitelikli fen bilimleri eğitimi ile gerçekleştirilebilir. Fen eğitimi öğrencilerin kendi amaçları doğrultusunda düşüncelerini ve yaşamlarındaki sorunlarla baş edebilmelerini sağlayacak düşünme yapısına sahip olmalarını sağlamalıdır (Köseoğlu ve diğerleri, 2003, s. 1).

Bilim toplumla yakından ilgili bir alandır. Bilimde gerçekleşen her gelişim toplumu etkilemektedir. Aynı zamanda toplumdaki olaylarda bilimin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Değerlerin de toplumla ilişkisi düşünüldüğünde doğal olarak bilimin değerlerden ayrı olması düşünülemez. Bilimin toplumsal yapısına bağlı olarak değerlerle bilim arasında dayanışma olması gerekir. Bilimin doğasını öğrencilere kazandırmak için karakter, ahlak, etik ve bilimsel değerlere önem verilmelidir (Reiss, 1999; akt. Polat, 2021, s. 12).

Değer eğitimi denilince genellikle sosyal içerikli dersler akla gelmektedir. Ancak fen bilimleri dersinin içeriği düşünüldüğünde aslında değer eğitimi bakımından zengin olduğu görülmektedir. Örneğin; öğrencilerin deney yaparken yardımlaşma, dayanışma, etik gibi değerleri kazandığını söyleyebiliriz. Bunun dışında fen bilimleri dersinin

içeriğinde doğa ve çevre konusunun yer alması doğa ve çevreye duyarlılık ile ilgili değerlerin kazanılması için fırsat oluşturmaktadır. Tüm bunlar düşünüldüğünde fen bilimleri dersinin değerlerle yakın ilişki içinde olduğu söylenebilir (Kendirli, 2017).

Günümüz koşullarının hızla değişmesi toplum yapısını ve ihtiyaçlarını da aynı ölçüde değiştirmiştir. Bu değişimle birlikte toplumda yaşanan olumsuz olaylar gün geçtikçe artmaktadır. Bu olayların çözümü ancak bireylerin iyi eğitilmesi ile düzeltilebilir. Bir toplumun eğitim politikaları toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir. Bu bağlamda öğretim programları tekrar gözden geçirilerek düzenlenmektedir (Yaman, 2019).

Türk Milli Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda hazırlanan öğretim programları incelendiğinde duyuşsal alana yönelik gelişmelerin son dönemlerde artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Fen alanı öğretim programı son 16 yıl içinde üç defa yenilemiştir (Yaman, 2019). Değer eğitimi fen bilimleri öğretim programlarında 2005 yılından itibaren yer almaya başlamıştır. 2005 yılından itibaren yenilenen fen alanı öğretim programlarında değer eğitime verilen önemin her geçen gün arttığı gözlemlenmektedir. Böylece bireylerin toplumla uyum içinde olmasını sağlayacak bilgi, tutum ve becerilerinin geliştirileceği düşünülmektedir (Demirhan İşcan, 2007).

2005-2006 yılında fen ve teknoloji öğretim programı tüm yurttan uygulanmaya başlamıştır. Bu programda duyuşsal alanla ilgili Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre ilişkileri (FTTÇ), Bilimsel Süreç Becerileri (BSB), Tutum ve Değer (TD) olmak üzere üç öğrenme alanı belirlenmiştir. Ancak bu öğrenme alanları ile ilgili ünitelendirme yapılmamıştır (Karatay, Timur ve Timur, 2013). Bu üç öğrenme alanının sahip olduğu kazanımlar ünite olarak ele alınmamıştır. Bunun yerine diğer ünite kazanımları ile ilişkilendirilerek öğretilebileceği ifade edilmiştir. Böylece bu duyuşsal öğrenme alanları belli ünitelerle sınırlandırılmamış fen ve teknoloji dersi içeriğinin bütününe kapsamıştır (MEB, 2005, s. 43).

2013 yılına gelindiğinde mevcut bulunan fen ve teknoloji dersi öğretim programı toplumun değişen ihtiyaçları doğrultusunda güncellenmiştir (Bakırcı ve Çepni, 2014). Aynı zamanda 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlanan 4+4+4 eğitim sistemine uyum sağlamak için fen ve teknoloji öğretim programı yenilenmiştir (Özcan, Oran ve Arık, 2018). Öğretim programında yapılan değişikliklerle birlikte dersin ismi fen bilimleri olarak değiştirilmiştir (Karatay, Timur ve Timur, 2013). 2013 yılında fen bilimleri dersi öğretim programında yapılan değişikliklerle bir önceki programda yer alan FTTÇ ve BSB öğrenme alanlarına ek olarak duyuş öğrenme alanı eklenmiştir. Öğretim

programında yer alan duyuş öğrenme alanında “tutum, motivasyon, değerler ve sorumluluk” boyutlarına yer verilmiştir. Fakat bu boyutlar programda yer alan kazanımlarla ilişkilendirilmemiştir (MEB, 2013, s. 6).

2017 yılında fen bilimleri dersi öğretim programı gözden geçirilerek programda düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Fen bilimleri öğretim programı yapılan bu çalışmalar doğrultusunda yenilenmiştir. Hazırlanan yeni program incelendiğinde önceki programlardan farklı olarak doğrudan “Değer Eğitimi” temasına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte diğer programlardan farklı olarak değer eğitiminin daha fazla ön planda olduğu görülmektedir. Okullarda gerçekleştirilen etkinliklerin öğrencilerin değer sisteminin geliştirilmesinde etkili olduğuna değinilmiştir (MEB, 2018, s. 4).

Fen bilimleri öğretim programında eğitimin sisteminin temel görevi temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek ve yeni neslin değerlerini ve alışkanlıklarını etkileyebilmek olarak açıklanmıştır. Eğitim sisteminin sadece akademik anlamda başarılı bireyler yetiştirmek olmadığına vurgu yapılmıştır. Yeni programda değerlerin ayrı bir öğrenme alanı olmasından ziyade eğitim süresince bütün öğretim programları ve ünitelerde yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun dışında yeni programda “kök değerler” ifadesi yer almaktadır. Kök değerler eğitim öğretim hedefleri ile ilişkilendirilerek öğrencilere kazandırılmak istenen milli, manevi ve evrensel değerleri kapsayan on ana başlıkta belirlenmiştir. Bu değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir (MEB, 2018, s. 5).

Ders Kitapları ve Değer Eğitimi

Eğitim öğretim faaliyetleri gerçekleştirilirken birçok materyal kullanılır. Bu materyallerin en önemlilerinden biri de ders kitaplarıdır. Ders kitabı, “Belli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak önerilen bir kitaptır” şeklinde tanımlanabilir (Oğuzkan, 1993; akt. Aytekin, 2015, s. 41). Ders kitabı diğer kitaplardan farklı olarak kullanılmakta olan ders programı ile uyumlu olmalı, öğrencilerin seviyelerine uygun olarak hazırlanmalı, bireyin ve toplumun ihtiyaçları ile uyumlu olmalı ve diğer disiplinlerle ilişki içerisinde olmalıdır (Epçaçan ve Okçu, 2010). Ders kitapları hem öğretici hem de öğrenci için temel kaynak konumunda olması ve ders programının yansıtıcı konumunda olması nedeni ile eğitim-öğretim ortamının belirleyicisidir. Bu kadar büyük öneme sahip olmasına rağmen çoğu kişi

tarafından sıradan ve basit materyaller olarak görülmektedir. Oysa öğrencilerin zihinsel olarak gelişiminden okuma alışkanlığı kazanmasına kadar birçok yaşamsal faaliyetin gelişiminde ders kitaplarının etkisi vardır (Kaygana vd., 2013).

Ders kitaplarının temel amacı öğretim programlarında yer alan hedef davranışları ve değerleri kazandırmaktır. Ders kitaplarında bulunan etkinlikler ders kitabının öğrencilere daha etkili bir şekilde rehberlik etmesini sağlar (Yıldırım, 2007). Özellikle değer eğitimi açısından ders kitapları öğrencilerin karakter gelişiminde önemli bir kaynak konumundadır. Dersin verimliliğinin artırılması, öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi açısından ders kitaplarının içeriği önem arz etmektedir (Kete ve Acar, 2007). Ders kitaplarında yer alan etkinliklerin ders programında yer alan değerlerle uyumlu olması değerler eğitimi açısından olumlu sonuçlar oluşturmuştur. Bu etkinliklerin herkesin kolaylıkla ulaşabileceği materyal olan ders kitaplarında yer alması hedeflenen değerlerin davranışa dönüştürülmesi ve ona ulaşan öğrencilerin karakter gelişimi açısından oldukça önemlidir (Şahin ve Ersoy, 2012).

Değer eğitimi 2000’li yıllardan itibaren ders programlarına dâhil edilmeye başlanmış ve her geçen gün önemini arttırmıştır. Ders programlarında önemi ve yeri bu kadar artan değer eğitimi konusu ile ilgili istenilen seviyeye ulaşması ders programı ile uyumlu olarak hazırlanan ders kitapları ile mümkündür. Bu bağlamda ders kitaplarının incelenmesi ile ilgili akademik çalışmalarda artış görülmektedir (Güzel ve Adıbelli, 2011). Bu çalışmada fen bilimleri öğretim programında belirlenen kök değerlerin fen bilimleri ders kitaplarında ne ölçüde yer aldıkları incelenecektir.

Literatür Özeti

Akyürek (2016) çalışmasında Alman ilköğretim okullarında okutulan ders kitaplarını değerler bakımından incelemiştir. Çalışmada Avusturya’nın Kufstein şehrinde ilköğretim seviyesinde okutulan ders kitapları incelenmiştir. Almanca ders kitabı olarak okutulan “Volkschule Kufstein” kitabının ilköğretim 1, 2, 3, 4. sınıf kitapları sosyal ve kültürel değerlerin aktarımı bakımından değerlendirilmiştir. Araştırmada ders kitaplarında yer alan değerler altı başlıkta incelenmiştir. Bunlar; toplumsal değerler, çevreye ait değerler, zamana ait değerler, teknoloji ve bilime ait değerler, doğaya ait değerler ve ekonomiye ait değerlerdir. Araştırma sonucunda incelenen Almanca ders kitaplarında ulusal ve yerel değerlerden çok evrensel değerlere yer verildiği görülmüştür. Sosyal ve kültürel değerler içerisinde toplumsal ve doğaya ait değerlerin diğer değerlere oranla daha fazla yer verildiği görülmüştür.

Aydın (2019) çalışmasında 2005 ve 2017 coğrafya öğretim programlarına göre hazırlanmış 8 adet coğrafya ders kitabını incelemiştir. Doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenen coğrafya ders kitaplarında yer alan etkinliklerin hangi değer eğitimi yaklaşımları kullanılarak oluşturulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2016-2017 ve 2018-2019 eğitim-öğretim yıllarında Şanlıurfa merkez ve ilçelerde bulunan orta öğretim kurumlarında görev yapan 30 coğrafya öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. 9 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak öğretmenlerin değer eğitimine ilişkin görüşleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda 2005 coğrafya öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarında sorumluluk ve duyarlılık değerinin ön planda olduğu etkinliklerin bulunduğu görülmüştür. 9, 10, ve 11. sınıf coğrafya ders kitaplarındaki etkinliklerde değer açıklama yaklaşımı kullanılırken 12. sınıflarda ise değer telkini yaklaşımının kullanıldığı görülmüştür. 2017 coğrafya ders programına göre hazırlanan ders kitaplarındaki etkinliklerde sorumluluk ve öz denetim değerlerinin ön planda olduğu görülmüştür. 9, 10, 11. sınıf ders kitaplarında yer alan etkinliklerde değer telkini yaklaşımı kullanılırken 12. sınıflarda değer açıklama yaklaşımı kullanıldığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşme sonucuna göre ise öğretmenlerin ders içindeki etkinliklerde daha çok değer telkini ve değer açıklama yaklaşımını kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Demircan (2010) çalışmasında 2005 yılında hazırlanan Türk edebiyatı dersi öğretim programına göre hazırlanmış üç adet ders kitabını incelemiştir. Araştırma betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan genel tarama modeli kullanılarak oluşturulmuştur. Kitaplarda yer alan değerler “Değer inceleme formu” kullanılarak tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında en çok sevgi değerine rastlanılmıştır. Sevgi değerinden sonra sırası ile estetik, duyarlılık, vatanseverlik, çalışkanlık ve özveri değerleri en çok rastlanan değerlerdir. Misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve adil olma değerleri ise en az rastlanan değerler olarak tespit edilmiştir.

Hazım (2019) çalışmasında 2018 öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarını incelemiştir. 2018 yılında düzenlenen öğretim programında yer alan adalet, dostluk, dürüstlük özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerin ders kitaplarında bulunan hikâye ve roman metinlerinde ne sıklıkta yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda 42 adet metin incelenmiş 374 değer ifadesi tespit edilmiştir. Metinlerde en çok rastlanan değer sevgi ve dostluk en az rastlanan değerlerin ise yardımseverlik ve adalet olduğu görülmüştür.

Özkan (2017) çalışmasında 2016-2017 eğitim öğretim yılında MEB tarafından belirlenen özel bir yayın evine ait 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabını incelemiştir. Betimsel analiz yöntemi kullanılan çalışmada NVIVO 10 programı kullanılmıştır. Bu program yardımıyla ders kitabında bulunan metin ve görseller analiz edilmiştir. Öğretim programında yer alan 20 adet değeri içeren değerlendirme formu kullanılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda ders kitaplarında en çok yer alan değerler; sevgi, saygı, hoşgörü, sorumluluk ve çalışkanlıktır. En az yer alan değerler ise sabır, bilimsellik, doğa sevgisi, estetik ve misafirperverlik olarak tespit edilmiştir.

Hatay Uçar (2019) çalışmasında 2018- 2019 eğitim-öğretim yılından başlayarak 5 yıl boyunca kullanılması planlanan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. 1, 2, 3. sınıf hayat bilgisi ve 4. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında öğretim programlarında belirlenen kök değerlerin nasıl ve ne düzeyde yer aldığı incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinde doküman inceleme kullanılmıştır. Araştırmacının oluşturduğu doküman inceleme formu kullanılarak kitaplarda yer alan görsel, soru ve metinlerde bulunan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verme durumu tespit edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için araştırmacı dışında iki sınıf öğretmeni ve bir de rehber öğretmen eş zamanlı olarak kitapları incelemiştir. Araştırma sonucunda ders kitaplarında en fazla sorumluluk (%25,3), dostluk (%16), saygı (%14,1), ve özdenetim (%12,5) değerlerine rastlanırken en az dürüstlük (%0,6), sabır (%2), adalet (%2,5) ve yardımseverlik (%5,4) değerlerine rastlanmıştır. Kök değerlerin daha çok dolaylı olarak yer aldığı görülmüştür. Ders kitaplarının en fazla metinler aracılığı ile en az ise sorular yoluyla değer aktarımı gerçekleştirdiği görülmüştür.

Altunal (2015) çalışmasında Kahramanmaraş ili Dumlupınar ilkokulunda kullanılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun tavsiye ettiği “Time for English” ve “Spring 4” adlı kitabı incelemiştir. Araştırmada ders kitabı aile, dil, din, saygı ve yardımseverlik değerleri bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen ders kitabının Türk kültürünün değerlerine yeterli düzeyde yer verilmediği, belirlenen saygı, aile, yardımseverlik, din ve dil değerlerinin yer almadığı bunun yerine popüler kültürün öğelerini yansıttığı görülmektedir.

Başaranol (2017) çalışmasında İngilizce ders kitabı olarak okutulan “Yes you can” isimli kitabı incelemiştir. Belirlenen ders kitabı Schwartz (2012) ve Rokeach (1973)’in değer sınıflandırmasından yararlanılarak oluşturulan temel değer listesinde yer alan değerler ve ortaöğretim İngilizce ders programının belirlediği değerleri yansıtması bakımından incelenmiştir. Araştırma sonucunda ders kitabında en az yer alan değerler

eşitlik, dürüstlük, hoşgörü ve özgürlüktür. En çok yer alan değerler ise sevgi nezaket, estetik ve yardımseverliktir. Bunun dışında temel değerler listesinde bulunduğu halde ders kitaplarında yer almayan değerlerde tespit edilmiştir. Bunlar; başarılı olmak, sosyal kabul, yaratıcılık, barış, cesaret, itaatkârlık ve ulusal güvenlidir. Bu durumun tam tersi yani temel değerler listesinde yer almayıp ders kitaplarında yer alan değerlere de rastlanılmıştır. Bunlar; hoşgörü, misafirperverlik, paylaşmak ve sağlıklı olmaktır.

Koltaş (2020) çalışmasında 2018 yılında düzenlenen ortaöğretim fizik, kimya ve biyoloji dersi öğretim programına göre hazırlanan ders kitaplarını incelemiştir. Araştırmada ders kitapları 2017-2018 eğitim-öğretim ders programında belirlenen adalet, dürüstlük, dostluk, özdenetim, sabır, saygı sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri bakımından analiz edilmiştir. Bu kapsamda 12 adet ders kitabı incelenmiştir. Araştırma sonucunda en fazla vatanseverlik değerine rastlanılmıştır. En az rastlanan değer ise adalet ve dürüstlüktür. En çok değer barındıran ders biyoloji dersi olarak tespit edilmiştir.

Külünkoğlu (2010) çalışmasında ilköğretim birinci kademedeki kullanılan Türkçe ders kitaplarını değer eğitimi bakımından incelemiştir. Çalışmada 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Giresun'da okutulan 15 adet Türkçe ders kitabında bulunan metinler incelenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen metinlerde bağımsızlık, misafirperverlik, dürüstlük gibi Türk kültürünü yansıtan değerlere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Metin seçimlerinde genellikle zorunlu temalara dikkat edilirken değer eğitime yönelik seçimler yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin (2015) çalışmasında ilköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitaplarını kültürel değerler bakımından incelemiştir. Çalışmada ders kitaplarını incelemek için uzman görüşü alınarak oluşturulan kültürel değerler listesi kullanılmıştır. Bu listeye göre ders kitaplarında bulunan değerlerin nasıl ve ne oranda bulunduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan kültürel değer unsurları şunlardır; dil, din, tarih, örf ve adetler, sanat, aile, ahlak ve vatan. Bunlardan ders kitaplarında en fazla yer alan unsurlar ise dil ve vatanıdır. İncelenen ders kitaplarındaki kültürel değerlerin temalara göre dağılımına bakıldığında ise genellikle orantılı olduğu ancak bazı temalarda dil unsurunun daha fazla yer aldığı görülmüştür.

Çapur (2018) çalışmasında ilköğretim Türkçe ders kitaplarında bulunan öyküleyici metinleri değer analizi yaklaşımına göre incelemiştir. Çalışmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında okutulan 1, 2, 3, ve 4. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan toplam 73 metin incelenmiştir. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Uzmanlar

tarafında geliştirilen “etkinlik kriterleri çizelgesi” ölçeğinin değer analizi yaklaşımı bölümü kullanılmıştır. Çalışma sonucunda 1. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan 10 metnin 5’inin, 2. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan 22 metinden 13’ünün, 3. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan 23 metnin 12’sinin ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan 18 metnin 8’inin değer analizi yaklaşımına kısmen uygun olduğu görülmüştür. Ders kitaplarında bulunan öyküleyici metinlerin hiçbirinin değer analizi yaklaşımına tam anlamıyla uyumlu olmadığı görülmüştür.

Gereken (2018) çalışmasında 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan atasözlerini değerler eğitimi açısından incelemiştir. Çalışmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında kullanılan 5. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan atasözleri öğretim programında belirlenen kök değerle uyumluluğu bakımından incelenmiştir. Belirlenen kök değerler; adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, özdenetim, vatanseverlik, yardımseverlik, dostluk ve dürüstlüktür. Çalışmada kullanılan atasözleri sözlüğünde bulunan atasözlerinden kök değerlerle uyumlu olan 552 atasözü tespit edilmiş ve bu atasözlerinin 5. sınıf ders kitaplarında yer alma durumuna bakılmıştır. Çalışma sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 27 atasözü tespit edilmiş ve bu atasözlerinden 18 tanesinin kök değerlerle uyumlu olduğu görülmüştür. Geriye kalan atasözlerinin ise farklı değerleri yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Alıcı (2019) çalışmasında 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinleri değer eğitimi bakımından incelemiştir. Çalışmada 2017-2018 eğitim-öğretim yılında özel bir yayın evine ait 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde bulunan değerlerin nasıl ve ne oranda yer aldığı incelenmiştir. Türkçe ders kitapları incelenirken MEB değerler eğitimi açısından belirlediği değerler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda ders kitaplarında en fazla sevgi değerine rastlanırken empati, bağımsız ve özgür düşünebilme değerlerine hiç rastlanmamıştır.

Herdem (2016) çalışmasında fen bilimleri dersi kapsamında 7. sınıf konuları ile bütünleştirilmiş değer öğretimi etkinliklerinin öğrencilerde değer gelişimi üzerine etkisini incelemiştir. Deneysel bir çalışma olduğu için öğrenciler deney grubu ve kontrol grubu olarak iki gruba ayrılmıştır. Her iki gruba da araştırmacı tarafından oluşturulan “ikilem durumları formu” öntest olarak uygulanmıştır. Deney grubunda kullanılan değer öğretim etkinlikleri belirlenen 5 değer (hoşgörü, demokrasi kültürü, dayanışma, özgüven, azim) göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda her iki gruba da son test uygulanmıştır. Araştırma sonucunda değer öğretim etkinliklerinin öğrencilerin değer gelişimini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Polat (2021) çalışmasında fen bilgisi öğretmen adaylarının vatanseverlik değerinin öğretilmesine yönelik görüşlerini incelemiştir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde öğrenim gören fen bilgisi öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen “yapılandırılmış görüşme formu” kullanılarak öğretmen adayları ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının öğretim programında vatanseverlik değerine yeterince yer verilmediğini düşündükleri, birçok fen bilgisi öğretmen adayının değer eğitimi yaklaşımları hakkında bilgiye sahip olmadığı, değer eğitimi öğretiminde resmi programın dışına çıkılabileceğini düşündükleri sonucuna varılmıştır.

Saka (2014) çalışmasında fen ve teknoloji dersi ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan değerleri kıyaslamıştır. Çalışmada 8. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ve fen ve teknoloji dersi öğretim programları ile farklı yayın evlerine ait iki adet ders kitabı incelenmiştir. Derslere ait öğretim programlarında yer alan değer ifadeleri aynı formatta olmadığı için fen ve teknoloji dersi öğretim programında yer alan “tutum ve değerler” dikkate alınarak değer ifadeleri oluşturulmuştur. Bu şekilde aynı formata getirilen değer ifadeleri iki ders için karşılaştırılmış ve on adet değer iki ders için ortak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra belirlenen bu ortak değerlerin ders kitaplarında nasıl işlendiği incelenmiştir. Araştırmada bahsi geçen iki dersin ortak değerlerinin farklı olduğu hatta bazı yerlerde karşıt anlamlı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tok (2019) çalışmasında sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri dersi kapsamında değer eğitime yönelik görüşlerini incelemiştir. Çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Ankara ile merkez ilçesinde bulunan okullarda çalışan 16 sınıf öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Bu öğretmenlerin altısı özel, onu ise devlet okulunda görev almaktadır. Çalışmada araştırmacıların geliştirdiği yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucu öğretmenlerin fen bilimleri dersinde değer eğitime yönelik görüşleri 4 ana başlıkta incelenmiştir. Bu temalar; değer kavramına ilişkin, değer eğitimindeki uygulamalara yönelik, programdaki değer eğitime yönelik ve fen bilimleri dersinde değer eğitime ve uygulamalarına yönelik temalardır. Araştırma sonucunda özel okul ve devlet okulunda çalışan öğretmenlerin değer eğitimi konusunda farklı görüşlere sahip olduğu, öğretmenlerin kök değerler hakkında bilgi sahibi olmadığı, kök değerlerin öğretmenler tarafından temel değerler olarak algılandığı ve fen bilimleri dersinde değerler eğitiminin uygulanabilir olduğu görüşlerine ulaşılmıştır.

Türker (2019) çalışmasında fen bilgisi öğretmen adaylarının çeşitli değişkenler açısından değer yargılarını incelemiştir. Çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Süleyman Demirel Üniversitesi ve Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde öğrenim gören fen bilgisi öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen tutum ölçeği geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının değer yargılarında cinsiyet ve fen bilimleri dersinde değer eğitime yer verilmesi noktasında farklılıklar oluşmuştur. Cinsiyet açısından kız öğretmen adaylarının erkek adaylara göre daha olumlu değer yargılarına sahip olduğu görülmüştür. Fen bilimleri dersinde değer eğitime yer verilmesi gerektiğini düşünen adayların da diğer adaylara göre daha olumlu değer yargılarına sahip olduğu görülmüştür.

Ulusoy (2017) 5. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında “Canlılar dünyasının tanıyalım” ünitesi kapsamında gerçekleştirilen çevre projelerinin öğrencilere kazandırdığı değerleri incelemiştir. Çalışma 2016-2017 eğitim- öğretim yılında Isparta il merkezinde yer alan bir ortaokulda öğrenim gören 5. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada çalışma grubuna proje tabanlı öğrenme yaklaşımı uygulanarak ders anlatılmış ve öğrencilerin kazandığı değerleri belirlemek için tek grup ön test son test kullanılarak sonuçlar analiz edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin projeler ve proje tabanlı öğretim yöntemine yönelik düşüncelerini belirlemek amacı ile görüşme tekniği uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin proje tabanlı öğretim sonucunda değerlere karşı tutumlarında olumlu yönde gelişme olduğu gözlemlenmiştir.

Yaman (2019) çalışmasında öğrenci temelli etkinliklerin sorumluluk değeri üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Trabzon ili Akçaabat ilçesinde bulunan bir devlet okulunun 6. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma madde ve ısı ünitesi kapsamında belirlenen öğrenci temelli etkinlikler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler deney grubu ve kontrol grubu olarak iki gruba ayrılmıştır. Veri toplama aracı olarak; ikilem durum formu, yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşme formu, araştırmacı günlüğü, etkinlik dokümanları, ses ve video kaydı gibi çeşitli araçlar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrenci temelli etkinliklerin öğrencilerin sorumluluk değerini kazanmalarında etkili olduğu görülmüştür.

Biçer (2021) çalışmasında STEM etkinliklerinin değer eğitime etkisini incelemiştir. Araştırma Hakkâri ili Yüksekova ilçesinde bir köy okulunda bulunan 4. sınıf seviyesindeki 20 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak öğrenci günlükleri, veli mülakatları ve alan notlarından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda STEM

etkinliklerinin öğrencilerin ifade ve tutumlarında kök değerler bakımından olumlu yönde gelişim gösterdiği görülmüştür.

Çavdar (2020) çalışmasında ortaokul düzeyinde değerler eğitimi ile bütünleştirilmiş STEM eğitimi etkinlikleri tasarlama, uygulama ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu amaca dönük olarak uzman görüşleri almış ve değerlerle ilişkili 5 adet etkinlik tasarlamıştır. Tasarlanan etkinlikler Rize ilinde bulunan bir devlet okulunda farklı sınıflarda bulunan 81 öğrenciye 6 hafta boyunca uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak değerlerle ilişkilendirilmiş mühendislik tasarım süreci rubriği, ilk ve son genel mülakatlar ve etkinlik bazlı mülakatlar kullanılmıştır. Araştırma sonucunda değerler eğitimi ile bütünleştirilmiş STEM Eğitimi etkinliklerinin dürüstlük, kültürel mirasa karşı duyarlılık, yardımseverlik gibi değerlerin öğrencilere kazandırılmasında etkili olduğu görülmüştür.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, örneklem, veri toplama ve veri analizi hakkında bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırma Modeli

Nitel Araştırma

Toplamları oluşturan bireylerin toplum içerisindeki davranışları çok yönlü bir yapıya sahiptir. İnsan davranışları incelenirken fen bilimleri alanında kullanılan klasik araştırma yöntemleri yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle daha esnek ve bütüncül bir yaklaşım olan nitel araştırma yaklaşımı ortaya atılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 37).

Nitel araştırma algıları ve olayları bulunduğu çevre içerisinde gerçek ve bütüncül bir biçimde araştırmaya ve anlamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda araştırmacı açık görüşlü ve esnek olmalıdır. Araştırmayı sınırlandıran ve belli bir kalıba sokmaya çalışan yöntemler yerine araştırma sürecinde biçimlenen keşfetmeye ve anlamaya dayalı yöntemler kullanılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41).

Doküman Analizi

Doküman analizi yazılı belgelerin sistematik bir şekilde analiz edildiği nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013; akt. Kırıl, 2020, s. 173). Doküman analizi sadece yazılı belgeler değil görsel ve işitsel belgelerde dâhil tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılır. Diğer nitel araştırma yöntemlerinde olduğu gibi doküman analizi yönteminde de verilerden anlam çıkarmak ve ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak amaçlanmaktadır (Corbin ve Strauss, 2008; akt. Kırıl, 2020, s.173). Bu çalışmada fen bilimleri ders kitapları kök değerler bakımından incelendiği için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Doküman analizinin aşamaları ile ilgili birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Ancak genel anlamda amaca uygun dokümanlara ulaşılması dokümanların kontrol edilmesi ve uygun yöntemlerle analiz işlemi yapılması şeklinde gerçekleştiği söylenebilir (Şak, 2021).

Dokümanları Bulma

Doküman analizinde araştırmacı ilk olarak araştırma konusuna uygun olan dokümanların ne olduğuna karar vermelidir. Daha sonra bu dokümanların nereden elde edileceği belirlenmeli ve buna göre gerekli izinler alınarak dokümanlar elde edilmelidir (Forster, 1994; akt. Şak, 2021, s. 234). Bu çalışmada araştırmacının amacına uygun olması bakımından doküman olarak fen bilimleri ders kitapları seçilmiş ve kitaplar elektronik ortamdan <https://www.mebders.com> adresinden elde edilmiştir.

Dokümanların Orijinalliğini Kontrol Etme

Dokümana ulaşan araştırmacı dokümanların orijinal olup olmadığını kontrol etmelidir. Elde edilen dokümanların asılları ile aynı olup olmadığını, dokümanların üzerinde ya da herhangi bir bölümünde değişiklik yapıp yapılmadığını kontrol etmelidir (Forster, 1994; akt. Şak, 2021, s. 234). Bu çalışmada da elde edilen dokümanların okullarda kullanılan ders kitapları ile uyumluluğu kontrol edilmiştir.

Kodlama ve Katologlama Konusunda Bir Sistemik Oluşturma

Dokümanlar elde edildikten ve orijinalliği belirlendikten sonra gerçekleşen aşama dokümanların anlaşılması ve çözümlenmesi sürecidir. Bu süreçte dokümanlar belli bir sistematığa göre incelenir ve araştırmacının amacına göre çözümlenir (Forster, 1994; akt. Şak, 2021, s. 234). Bu çalışmada fen bilimleri ders kitapları elde edilen değerlendirme ölçeğine göre incelenmiştir.

Veriyi Analiz Etme

Bu aşamada iki durum söz konusudur. Araştırma sadece dokümanların incelemesinden mi oluşuyor yoksa diğer yöntemlerle birlikte mi kullanılmaktadır. Eğer diğer yöntemlerin yanında destekleyici olarak dokümanlar incelenecekse araştırmacının amacına göre belli temalar üzerinden doküman incelenir. Ancak araştırma bu çalışmada da olduğu gibi sadece dokümanların incelenmesini kapsıyorsa dokümanlar kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulur (Forster, 1994; akt. Şak, 2021, s. 234). Buradan hareketle bu çalışmada veri analiz yöntemi olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik Analizi

İçerik analizi, içeriklerin (kitap, makale, gazete, dergi) belli ölçütler dâhilinde çözümlenmesini içeren bir yöntemdir. İçerik analizinde anlamca birbirine yakın olan ya da bezer özellikleri bulunan veriler kategorize edilerek anlamlandırılır. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler belli kavramlara göre bir araya getirilerek düzenlenir. Böylece veriler içerisindeki gerçekler ortaya çıkarılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). Bu

çalışmada içerik olarak fen bilimleri ders kitapları değerlendirme ölçeğinde yer alan ölçütlere göre incelenmiş ölçekte yer alan alt boyutlar dikkate alınarak kök değerlerle ilişkilendirilmiştir.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından belirlenen ortaokullarda kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitapları oluşturmaktadır. İncelenen kitaplarla ilgili ayrıntılı bilgi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo3.1 Araştırmanın Evrenini Oluşturan Ders Kitapları

Branş	Sınıf	Yazar	Sayfa sayısı
Fen Bilimleri	5	Ender ÜNVER Murat Volkan YANCI Zafer ARSLAN	223
Fen Bilimleri	5	Seval AKTER Hatice Betül ARSLAN Meltem ŞİMŞEK	288
Fen Bilimleri	6	Coşkun ÇİĞDEM Gizem MİNOĞLU BALÇIK Dr. Özgün KARACA	288
Fen Bilimleri	6	Dr. Semra DEMİRÇALI Birsan ALKAN	251
Fen Bilimleri	7	Ayşe SEYREK Sümeyya TÜKER Tuğba BOZKAYA Zühre ÜÇÜNCÜ	256
Fen Bilimleri	7	Erkan AKDEMİR Dilek ÇETİN ATASOY	246
Fen Bilimleri	8	Murat Volkan YANCI	292

Bu çalışmada yukarıdaki tabloda koyu renkle belirtilen 5, 6, ve 7. sınıf fen bilimleri ders kitaplarından dört adet kitap incelenmiştir. Araştırmanın dokümanı olan ders kitapları internet ortamından temin edilmiştir. Kitaplar incelenirken konu öncesi ve sonrasında yer alan sorular, konu içerikleri ile ilgili metinler ve yapılan etkinlik ve deneyler incelenmiştir. Kitaplarda bulunan görseller incelemeye dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Alan yazın incelemeleri sonucunda fen bilimleri ders kitaplarının değer eğitimine katkısını incelemek için Koltas (2020)'ın hazırladığı “Değerler Değerlendirme Ölçeği”

kullanılmıştır. Ölçeğin kullanılması için araştırmacı ile iletişime geçilerek gerekli izinler alınmıştır.

Koltaş (2020) ölçeğin hazırlanmasında 2017 yılında fizik, kimya ve biyoloji dersleri öğretim programında “değerler eğitimi” başlığı altında yer alan değerler ve bu değerlerle ilişkilendirilmiş tutum ve davranışlardan yararlanmıştır. Nitekim bu değerler daha sonra 2018 yılında fizik, kimya ve biyoloji dersi öğretim programlarında tutum ve davranış kısmı çıkarılarak kök değerler olarak nitelendirilmiştir. Koltaş (2020) bu değerleri göz önünde bulundurarak bir değerlendirme ölçeği hazırlamıştır.

Koltaş (2020) hazırladığı değerlendirme ölçeğini farklı branşlardan öğretmen ve çeşitli üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerinin bulunduğu bir grubun uzman görüşüne sunmuştur. Ölçeği inceleyen uzmanlar ölçeğin amacına daha iyi hizmet etmesi için düzenlemeler yapmışlardır. Uzmanların öneri ve uyarıları dikkate alınarak değerler değerlendirme ölçeği yeniden düzenlenmiş ve ölçeğin daha pratik olması için değerlerle ilgili alt boyutlar oluşturulmuştur. Bu çalışmada veriler incelenirken sevgi değeri ile ilgili bulunan metinlerde Koltaş (2020)’ın hazırlamış olduğu değerler değerlendirme ölçeğine göre alt boyutlara uygunluk göstermediği görülmüş ve değerler değerlendirme ölçeğine sevgi değeri ile ilgili eklemeler yapılmıştır. Bu eklemeler yapılırken alan yazında kök değerlerle ilgili yapılan çalışmalar göz önüne alınmıştır. Alan yazın dikkate alınarak sevgi değeri için “insanları sevmek” alt boyutu değerler değerlendirme ölçeğine eklenmiştir. Araştırmacının yaptığı değişikliklerin de eklenmesi ile değerlendirme ölçeği son halini almıştır. Araştırmada kullanılan değerler değerlendirme ölçeği Ek-1’de verilmiştir.

Çalışmada fen bilimleri ders kitapları değerler değerlendirme ölçeğindeki alt boyutlar göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Değerler değerlendirme ölçeği kullanılarak 5, 6, 7, ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarında kök değerlerin bulunup bulunmadığı belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Çalışmada kök değerler bakımından 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitapları analiz edilmiştir. İncelenen kitaplar araştırmacı tarafından ön okumaya tabi tutulmuş ve değer ifadeleri içeren metinler şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Araştırmacı tarafından değer ifadelerini içeren metinlerden oluşan bir liste her sınıf için ayrı ayrı olmak üzere hazırlanmıştır. Hazırlanan bu değer ifadeleri barındıran metinler iki okuyucu tarafından eş zamanlı olarak değerler değerlendirme ölçeğine göre incelenmiş ve metinlerde yer alan kök değerler belirlenmiştir. Örneğin; 5. sınıf ders kitabının 196. sayfasında bulunan “Türk

kültüründe önemli bir yeri olan gölge oyunlarının en çok oynananı Hacivat ve Karagöz'dür. Özellikle ramazan ayında bu tür oyunlar hem televizyonlarda hem de eğlence ortamlarında sıklıkla gösterilmektedir." ifadesi "kültürel mirasın farkında olma" alt boyutunu içeren "vatanseverlik" değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Araştırmacının ön okuması sonucu oluşturduğu listede 397 adet değer içeren metin yer almaktadır. Bu metinlerden 61 tanesi tekrar eden değerlerden oluşmaktadır. Burada tekrar eden değerler özellikle kitapların etkinlik bölümlerinde yer alan güvenlik tedbirleri ile ilgili kısımlardır. Bu metinlerde toplam 716 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Tespit edilen değer ifadelerinden 688 tanesi kodlayıcılar tarafından aynı kök değerler ile ilişkilendirilmiştir. Bu sonuçlar üzerinden kodlayıcılar arası uyum yaklaşık %96 olarak hesaplanmıştır. Uyumlu olmayan 28 adet değer ifadesi üzerinde tekrar değerlendirme yapılarak ortak bir sonuca varılmıştır. Örneğin; 6. sınıf ders kitabının 137. sayfasındaki "neler öğrendik" bölümünde yer alan "Bir evin ısı yalıtımını sağlamak için evin hangi bölümlerinde hangi malzemelerin kullanılması gerekmektedir?" ifadesi birinci okuyucu tarafından "sorumluluk" değeri ve "ülkesine karşı sorumlu olma" alt boyutu olarak kodlarken ikinci okuyucu tarafından ise "vatanseverlik" değeri ve "kaynakları bilinçli kullanma" alt boyutu olarak kodlamıştır. Bu değer ifadesi okuyucular tarafından tekrar değerlendirilmiş ve "vatanseverlik" değeri içerisinde "kaynakları bilinçli kullanma" alt boyutu olarak kodlanmasına karar verilmiştir.

Tüm değer ifadeleri için kodlama işlemi tamamlandıktan sonra her sınıf için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur. Tablolarda hangi değer ne oranda yer aldığı belirlenmiştir. Her bir sınıf için belirlenen değerler toplu olarak ayrıca bir tabloda gösterilmiştir. Böylece fen bilimleri ders kitaplarında yer alan kök değerlerden hangisinin en çok ve en az yer aldığı tespit edilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Geçerlilik ve güvenilirlik kavramları nitel araştırmalarda nicel araştırmalara göre farklılıklar göstermektedir. Geçerlilik kavramı genel anlamda bir araştırmanın gerçeği yansıtmaya durumu olarak tanımlanır. Nitel araştırmalarda ise, araştırmacının olayları ya da olguları olduğu gibi yani alabildiğince tarafsız bir şekilde gözlemlemesi anlamına gelmektedir (Kirk ve Miller, 1986; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 269).

Güvenilirlik kavramı genel anlamda araştırmanın tekrar edildiğinde aynı sonuçlara ulaşılması olarak tanımlanabilir. Ancak nitel araştırma yapısı gereği her araştırmacının olayları algılama ve yorumlama biçiminin farklı olabileceğini kabul eder. Bu nedenle nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamak için araştırma süreci ve elde edilen

verilerin bir başka araştırmacı tarafından açık ve detaylı olarak incelenebilir olması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 272). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik açısından dikkat edilmesi gereken dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlar; inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirliktir (Yıldırım ve Şimşek, s. 277).

a) İnandırıcılık

Bir çalışmanın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için araştırma süreç ve sonuçlarının açık ve tutarlı olması aynı zamanda başka araştırmacılar tarafından da teyit edilebilir olması gerekir. Bunlar olmadığı takdirde araştırma inandırıcılığını yitirir. Araştırmanın inandırıcılığını arttırmak için bazı stratejiler bulunmaktadır. Bunlar; uzun süreli etkileşim, uzman incelemesi, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme ve katılımcı teyididir. Bu araştırmada uzman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmanın her aşaması alanında uzman bir akademisyen tarafından kontrol edilmiştir (Erlanson ve diğerleri, 1993; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 277).

b) Aktarılabilirlik (Transfer Edilebilirlik)

Nitel araştırmalarda aktarılabilirlik araştırma sonuçlarının diğer araştırmalar için uygulanabilirliğine ilişkin geçici yargılar ve test edilebilecek denenceler oluşturmaktır. Nitel araştırmalarda aktarılabilirliği arttırabilmek için iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; ayrıntılı betimleme ve amaçlı örneklemedir. Ayrıntılı betimleme yönteminde elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde ve yorum katılmadan okuyucuya iletilir. Amaçlı örnekleme yönteminde ise amaç karşımıza çıkan olay ve olguların değişkenlik gösteren özelliklerini ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 282). Bu çalışmada geçerliliği arttırmak için ayrıntılı betimleme yöntemine başvurulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde ve yorumlanmadan olduğu gibi okuyucuya aktarılmıştır.

c) Tutarlılık

Bir araştırmanın güvenilirliği araştırma tekrar yapıldığında aynı sonuçlara ulaşılması ile mümkün olmaktadır. Yani araştırmanın tekrar edilebilmesi ile mümkündür. Ancak nitel araştırmanın doğası gereği tekrar edilebilmesi mümkün değildir. Çünkü olay ve olgular sürekli bir değişim içindedir. Bu nedenle nitel çalışmalarda tutarlılığa önem verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 283). Bu çalışmada güvenilirliği arttırmak için çalışmanın tüm aşamalarında tutarlılığa dikkat edilmiştir. Araştırma aşamaları araştırma

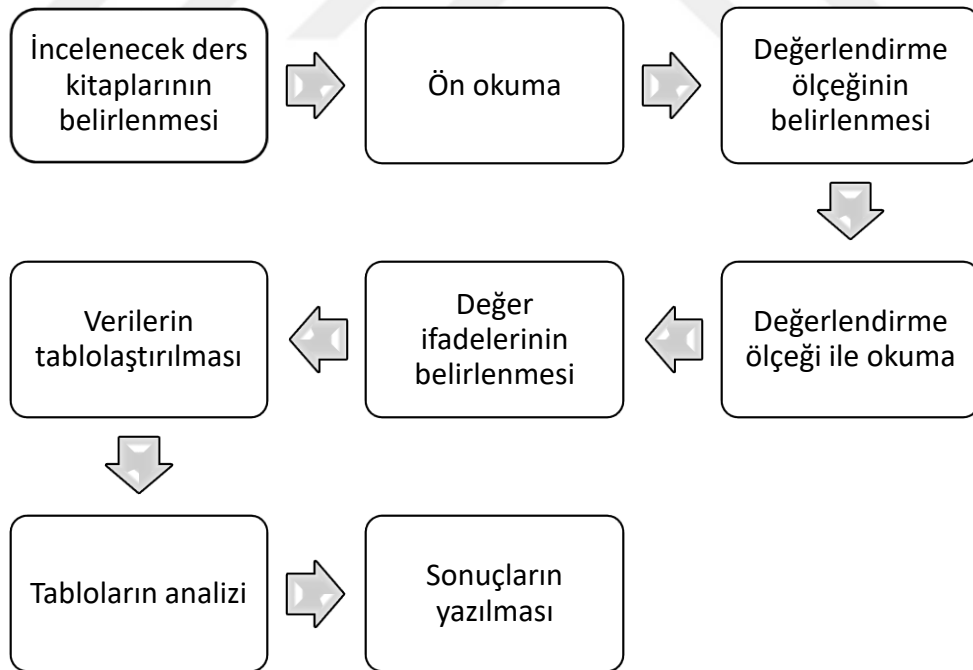
soruları ile tutarlı olacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların yorumlanmasında veriler ile tutarlı olmasına özen gösterilmiştir.

d) Teyit Edilebilirlik

Bir araştırmanın güvenilir olması için öznel yargılarından ve varsayımlarından uzak, nesnel bir bakış açısı ile oluşturulması gerekir. Nitel araştırmalarda bu durum pek mümkün değildir. Bu nedenle nitel araştırmalarda teyit edilebilirlik ön plana çıkmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacıdan beklenen çalışma sonuçları ile elde ettiği verileri sürekli teyit etmesidir (Yıldım ve Şimşek, 2016, s. 283).

Bu çalışmada güvenilirliği arttırmak için teyit edilebilirliğe dikkat edilmiş ve çalışmada elde edilen veriler iki okuyucu tarafından incelenmiştir. Böylece elde edilen sonuçlar ikinci bir araştırmacı tarafından teyit edilmiş ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmacılar arası uyum değeri ise %96 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma sırasında gerçekleştirilen çalışmalar bir süreç halinde meydana gelmiştir. Aşağıdaki tabloda bu süreçler gösterilmiştir. Ders kitaplarının belirlenmesinden araştırmada elde edilen sonuçların yazılmasına kadar oluşan süreç akış halinde verilmiştir.

Şekil 3. 1 Ders Kitabı İnceleme Sırasında Veri Toplama Ve Analiz Aşamaları

BÖLÜM IV

BULGULAR

Fen bilimleri ders kitaplarında hangi kök değerlerin yer aldığı ve bu değerlerin fen bilimleri programını ne düzeyde yansıttığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar bu bölümde sunulmuştur. Sonuçlar her sınıf düzeyinde incelenen ders kitapları için ayrı ayrı değerlendirilerek ilgili tablo ve grafiklere yer verilmiştir.

5.Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi

MEB tarafından belirlenen 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı baştan sona kök değerler bakımından incelenmiştir. Bu kitap 288 sayfa ve yedi adet üniteden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın giriş kısmında “Fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları” isimli bölüm yer almaktadır. Bu kısım da kök değerler bakımından incelemeye dâhil edilmiştir.

İncelemeler sonucunda kitapta değer ifadesi içeren 122 adet metin belirlenmiştir. Bu metinlerden 41 tanesi tekrar eden değerlerden oluşmaktadır. Her metin birden fazla kök değer barındırdığı için incelemeler belirlenen kök değerler göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Örneğin; kitabın 108. sayfasında yer alan “16 Haziran 1961 tarihinde Eskişehir’de TCDD (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları) fabrikasında Türk mühendisler ilk yerli otomobilimizi üretmek için dönemin cumhurbaşkanının emriyle çalışmalara başladı. O güne kadar Türkiye’de bir motor veya otomobilin yapılabileceğine inanan çok az kişi vardı. Fabrikada 23 mühendisten oluşan bir ekip yaptıkları çalışmalar sonucunda 129 gün gibi rekor bir sürede tümüyle yerli bir otomobilin yapımını tamamladılar.” şeklindeki metinde hem “vatanseverlik” değerinin “üretken olma” alt boyutu hem de “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu yer almaktadır. İncelemeler sonucunda elde edilen verilere göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4. 1 5. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler

Değer	Alt boyut	Üniteler								Toplam
		Mühendislik	1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	Adil olma		1					2	3	4
	Dengeli davranma								0	
	Eşit davranma							1	1	
	Haksız uygulamalara karşı gelme								0	
Dostluk	Grup çalışmasında bulunma		4	2	3	2	3	1	15	17
	Özveride bulunma								0	
	Arkadaşlarına destek olma							2	2	
Dürüstlük	Doğru sözlü olma								0	1
	Açık sözlü olma								0	
	Etik davranma							1	1	
	Sözünde durma								0	
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme		8	4	2	15	6	7	1	43
	Sorumluluk alma								0	
	Özgüvenli olma								0	
Sabır	Azimli olma	2			3				5	5
	Anlayış gösterme								0	
Sevgi	Doğaya sevgi duyma	2		1				7	10	11
	Önyargılı olmama								0	
	İnsanları sevmeye				1				1	
Saygı	Alçak gönüllü olma								0	27
	İnsanlara değer verme		1	1	5				7	
	Doğaya karşı duyarlı olma			1				19	20	
Sorumluluk	Kendine karşı sorumlu olma		8	5	2	15	6	18	54	76
	Ailesine karşı sorumlu olma							2	2	
	Ülkesine karşı sorumlu olma	1			1			18	20	
Vatanseverlik	Kültürel mirasın farkında olma						2	4	6	21
	Kaynakları bilinçli kullanma	2	1					6	9	
	Üretken olma	1	1		4				6	
Yardımseverlik	İnsanlık yararına çalışma	3	3	1	3	1	2	3	3	35
	Çevreye karşı merhametli olma		1					5	6	
	İnsanlara yardım etme			2	1	1	1	1	4	
Toplam		11	28	17	25	34	20	97	8	240

Tablo 4.1 incelendiğinde 5. sınıf fen bilimleri kitabında 122 adet metin içerisinde toplamda 240 adet kök değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 4 tanesi adalet, 17 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 43 tanesi özdenetim, 5 tanesi sabır, 11 tanesi

sevgi, 27 tanesi saygı, 76 tanesi sorumluluk, 21 tanesi vatanseverlik ve 35 tanesi yardımseverlik değerine aittir.

Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları

Kitabın bu bölümünde mühendislik uygulamalarına örnekler verilmiş, bilim insanları ve mühendislerin nasıl çalıştığı ile ilgili bilgiler ve fen, mühendislik tasarımı ile ilgili açıklamalar yer almıştır.

Kitabın bu kısmı kök değerler bakımından incelendiğinde 11 değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi sevgi, 2 tanesi sabır, 1 tanesi sorumluluk, 3 tanesi yardımseverlik, 3 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, saygı değerleri ile ilgili ifadeye rastlanmamıştır. Bu bölümde yer alan değer ifadeleri aşağıda örneklendirilmiştir.

Kitabın 10. Sayfasındaki metinde yer alan “Bunun üzerine ilmek ve kancaları iki farklı yüzey üzerine yerleştirip birbirine yapışmasını sağlamak için arayış içine girdi. Kancalı ve ilmekli iki yüzey oluşturup bu iki yüzeyin birbirine tutunmasını sağladı. Mestral 10 yıl boyunca bu fikir üzerine çalıştı.” ifadesinde bilim insanlarının buluşlarını gerçekleştirirken büyük bir sabır, azim ve kararlılıkla pes etmeden çalıştıklarına vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli” olma alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında yer alan mühendislerin çalışmaları ile ilgili bilgilerin verildiği metinde yer alan “Biz mühendisleriz. Bizim çalışmalarımız toplumun sorunları ya da talepleri doğrultusundadır. Toplumların ihtiyaçlarını belirleyerek bunlara yönelik çözümler üretmek ve ürünler tasarlamak bizim görevlerimizdendir. Bir problemi çözmek ya da topluma yarar sağlamak için biz de tıpkı bilim insanları gibi araştırma yapar ve veri toplarız.” ifadesinde mühendislerin toplum sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar yapmalarının mesleki bir sorumluluk olduğu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile hem de “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

1.Ünite: Güneş, Dünya ve Ay

Bu ünite de güneş, dünya ve ayın yapısı ve özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlik örnekleri ve bilim insanlarının yaptığı çalışmalara yer verilmiştir.

Bu ünite kök değerler bakımından incelendiğinde 28 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi adalet, 4 tanesi dostluk, 8 tanesi özdenetim, 1 tanesi saygı, 8 tanesi sorumluluk, 4 tanesi yardımseverlik ve 2 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük, sevgi ve sabır değerlerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında “göster kendini” bölümünde yer alan “Üçer kişilik gruplar oluşturunuz. Bir kişi Güneş, bir kişi Dünya bir kişi de Ay’ı temsil edecek şekilde aranızda görev paylaşımı yapınız.” ifadesinde öğrencilerin grup çalışmasında bulunması ve adil bir şekilde görev paylaşımı yapması üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile hem de “adalet” değerinin “adil olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

21. sayfada yer alan “Güneş ışınlarına doğrudan bakmak gözlerimiz için çok zararlıdır. Bu yüzden Güneş’e çıplak gözle ya da herhangi bir araç (dürbün, teleskop, mercek, kamera vb.) kullanılarak bakılmamalıdır.” ifadesinde kendi sağlığımızı korumamız ve ona göre davranışlarda bulunmamız gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

40. sayfada Ali Kuşçu ile ilgili metinde yer alan “Yaptığı başarılı çalışmalarından dolayı NASA Ay’ın bir bölümüne Ali Kuşçu’nun ismini vermiştir.” ifadesinde çalışmalarından dolayı bilim insanına verilen değere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 39. sayfasında yer alan “Ay’ın evrelerini modelleyelim” isimli etkinlikte yer alan “Etkinlikte kullandığımız bisküviler temiz değildir. Bu sebeple bisküvileri yemeyelim. İsraf edilmemeleri için bisküvileri kuşlara veya sokak hayvanlarına verelim.” ifadesi üç tane değer ile ilişkilendirilmiştir. Bunlar; “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu, “öz denetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu, “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ve “yardımseverlik” değerinin “çevreye karşı merhametli olma” alt boyutuna aittir.

2. Ünite: Canlılar Dünyası

Bu ünite de canlıların sınıflandırılması ve canlıların özellikleri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunun dışında çeşitli etkinlik örnekleri yer almaktadır. Bu ünite de toplam 17 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi dostluk, 4 tanesi özdenetim, 1 tanesi sevgi, 2 tanesi saygı, 5 tanesi sorumluluk, 3 tanesi yardımseverlik

değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır ve vatanseverlik değerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 64. sayfasında yer alan “bitkilere yakından bakalım” etkinliğindeki “Sınıf arkadaşlarımızla gruplar oluşturalım. Okul bahçesine çıkalım. Grubumuzla en az üç farklı bitki örneği toplayalım.” ifadesinde öğrencilerin grup olarak çalışmasına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 55. sayfasında yer alan “Doğada milyonlarca canlı çeşidi vardır. Yeryüzünde birlikte yaşadığımız bu canlıların özelliklerinin bilinmesi ve tanınması doğadaki dengenin korunması için önemlidir.” ifadesi ile insan ve doğa arasındaki ilişkiye vurgu yapılmaktadır. Bu ifade “sevgi” değerinin “doğaya sevgi duyma” alt boyutu ve “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 60. sayfasında yer alan “Besin değerleri yüksektir. Ancak zehirli çeşitleri de vardır. Şekilleri ve renklerine bakılarak zehirli olup olmadıkları ayırt edilemez. Bu uzmanlık gerektiren bir iş tir. Bu yüzden bahçede, ormanda, tarlada bulduğumuz şapkalı mantarları kesinlikle tüketmemeliyiz. Kültür mantarı adı altında satılan mantar türlerini güvenle tüketebiliriz.” ifadesinde sağlığımız için yediğimiz yiyeceklere dikkat etmemiz gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma ve “öz denetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 57. sayfasında “Yoğurdu kim yapıyor?” isimli etkinliğin “güvenli çalışalım” bölümünde yer alan “Bu etkinliği yaparken öğretmenimizden yardım isteyelim.” ifadesinde yardımlaşmanın önemine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

3. Ünite: Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme

Bu ünite de kuvvetin ne olduğu ve nasıl ölçüldüğü, sürtünme kuvvetinin ne olduğu ve günlük yaşamdaki uygulamaları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve bilim insanlarına yer verilmiştir. Bu ünite de toplam 25 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 3 tanesi dostluk, 2 tanesi özdenetim, 3 tanesi sabır, 1 tanesi sevgi, 5 tanesi saygı, 3 tanesi sorumluluk, 4 tanesi yardımseverlik, 4 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Bu ünite de adalet ve dürüstlük değerlerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 82. sayfasında “lastikteki değişimi gözlemleyelim” isimli etkinlikte yer alan “3-4 kişilik gruplar oluşturalım” ifadesinde öğrencilerin grup oluşturarak çalışmalarına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 92. sayfasında “Sürtünme tüm yüzeylerde aynı mıdır?” etkinliğinin “güvenli çalışalım” bölümünde yer alan “Mukavvayı veya kartonu keserken öğretmenimizden yardım alalım. Makas kullanırken dikkatli olalım.” ifadesi öğretmenden yardım almanın önemine vurgu yaptığı için “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bu ifade de makas kullanımı ile ilgili uyarıda bulunduğu için “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ve “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 106. sayfasında “göster kendini” bölümünde yer alan “Azra, kuzeni Öykü’ye doğum gününde hediye olarak güzel bir yüzük aldı. Yüzüğü kuzenine verdiğinde ikisi de çok mutluydu. Öykü hemen paketi açıp yüzüğü parmağına taktı.” ifadesinde Azra’nın kuzenine olan sevgisine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sevgi” değerinin “insanları sevme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 108. sayfasında “Devrim Arabası” isimli metinde yer alan “Fabrikada 23 mühendisten oluşan bir ekip yaptıkları çalışmalar sonucunda 129 gün gibi rekor bir sürede tümüyle yerli bir otomobilin yapımını tamamladılar.” ifadesinde mühendislerin yerli otomobili büyük gayretler sonucu çok kısa bir sürede tamamladıklarına vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 85. sayfasında yer alan “Issac Newton” ile ilgili metinde yer alan “İngiliz bilim insanı Isaac Newton’ın (Aytek Nivton) bilime yaptığı katkılardan dolayı kuvvet birimine Newton denmiştir.” ifadesinde bahsi geçen bilim insanının isminin kuvvet birimi olarak kullanılması ile bilim insanına verilen değer vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 107. sayfasında yer alan “bilim kahramanları” bölümünde Vecihi Hürkuş’un Türk havacılık tarihindeki çalışmalarına yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan “1925 yılında ilk Türk uçağını yapmıştır. Vecihi K-6 ismini verdiği uçağını başarıyla uçurmuştur. 1930 yılında ikinci uçağı olan Vecihi K-15 ile uçuş denemeleri yapmış ve uçağını İstanbul’dan Ankara’ya uçurmuştur” ifadesi “vatanseverlik” değerinin “üreten olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

4. Ünite: Madde ve Değişim

Bu ünite maddenin hal değişimleri, maddelerin ayırt edici özellikleri, ısı ve sıcaklık gibi konulara yer verilmiştir. Konu içeriğinin yoğun olması ve daha çok deneye dayalı konular içermesinden ötürü bu ünite kapsamında birçok etkinlik örneğine yer verilmiştir. Ünite toplamda 34 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi dostluk, 15 tanesi özdenetim, 15 tanesi sorumluluk ve 2 tanesi de yardımseverlik değerlerine aittir. Bu ünite adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Ünite yer alan değerler ile ilgili örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 129. sayfasında yer alan “İyota ne oldu?” isimli etkinliğin “güvenli çalışalım” kısmında yer alan “İyot’un buharını solumayalım. Deney sırasında sınıfımızı havalandıralım. İspirto ocağıyla çalışırken dikkatli olalım.” ifadesinde iyot kullanımı sırasında dikkat edilmesi gerekenlere vurgu yapılmıştır bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ve “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 155. sayfasında “ben mühendisim” bölümünde yer alan “Bu ünite öğrendiğimiz konulara ilişkin bir ihtiyaç veya problem belirleyelim. Problemin günlük hayatta kullanılan araç, nesne veya sistemleri geliştirmeye yönelik olmasına dikkat edelim. Bu problemi çözmek için bir mühendis gibi çalışalım. Oluşturduğumuz ürünleri yılsonu bilim şenliğinde sergileyelim.” ifadesinde günlük hayatla ilgili bir problemin çözümüne yönelik çalışmalara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 137. sayfasında “donma noktası” isimli etkinlikte yer alan “4 kişilik gruplar oluşturalım” ifadesinde öğrencilerin grup oluşturarak etkinliği gerçekleştirmeleri istenmiştir. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

5. Ünite: Işığın Yayılması

Bu ünite ışığın yayılması ve yansıması, ışığın madde ile karşılaşması ve gölge oluşumu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve bilim insanlarına yer verilmiştir. Ünite toplamda 20 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 3 tanesi dostluk, 6 tanesi özdenetim, 6 tanesi sorumluluk, 3 tanesi yardımseverlik ve 2 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, dürüstlük,

sevgi, saygı ve sabır değerlerine rastlanmamıştır. Üniteye yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 196. sayfasında gölge oluşumu ile ilgili olarak “Geleneksel oyunlarımızdan biri olan gölge oyunları, arkasından ışıkla aydınlatılan bir perde ve kuklalar ile oynanır. Arkasından ışıkla aydınlatılan perdenin önünde kuklalar hareket ettirilerek oyun sergilenir. Türk kültüründe önemli bir yeri olan gölge oyunlarının en çok oynananı Hacivat ve Karagöz’dür. Özellikle ramazan ayında bu tür oyunlar hem televizyonlarda hem de eğlence ortamlarında sıklıkla gösterilmektedir.” ifadesinde geleneksel oyunlarımıza vurgu yapılmıştır. Bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 179. sayfasında “aynadan yansıyan ışık” isimli etkinlikte yer alan “iki kişilik gruplar oluşturalım” ifadesinde öğrenciler grup olarak oluşturarak çalışmaya yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 183. sayfasında “suyun içinde mum yakalım” isimli etkinliğin “güvenli çalışalım” bölümünde yer alan “Kibrit ve cam kullanırken dikkatli olalım. Öğretmenimizden yardım isteyelim.” ifadesinde öğrenciler kibrit ve cam kullanımı konusunda uyarılmış ve bu konuda öğretmenlerinden yardım almaları istenmiştir. Bu nedenle bu ifade üç değer ile ilişkilendirilmiştir. Bu değerler; “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu, “Özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ve “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutudur.

6.Ünite: İnsan ve Çevre

Bu üniteye biyoçeşitlilik, insan ve çevre ilişkisi, yıkıcı doğa olayları gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve bilim insanlarına yer verilmiştir. Üniteye toplamda 97 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 3 tanesi adalet, 3 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 7 tanesi sevgi, 19 tanesi saygı, 38 tanesi sorumluluk, 7 tanesi özdenetim, 10 tanesi vatanseverlik ve 9 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye sabır değerlerine rastlanmamıştır. Üniteye yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 211. sayfasında yer alan “Ülkelerin en büyük zenginlikleri biyolojik çeşitlilikleridir. Çünkü o ülkede yaşayan insanların ihtiyaç duyduğu canlı kaynaklar biyoçeşitliliğin içerisinde yer alır. Biyoçeşitlilik yeryüzündeki doğal dengeyi korur, gezegenimizi yaşanabilir hale getirir. Ayrıca biyoçeşitliliğin sağlık, çevre ve ekonomi

üzerinde önemli etkisi vardır. Örneğin biyoçeşitliliği oluşturan canlı kaynaklarından biri olan bitkiler, tüm canlıların besin ihtiyacının büyük bir kısmını karşılar. Ayrıca bitkiler ilaç yapımında, matbaacılıkta, dokumacılıkta ham madde olarak kullanılır. Bu yüzden dünyamızdaki bitki çeşitliliğinin korunması çok önemlidir.” ifadede biyoçeşitliliğin ülkeler, doğa ve insan için önemine değinilmiştir. Bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu, “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ve “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 209. sayfasında “doğayı keşfedelim” isimli etkinlikte yer alan “Gezi alanına ulaştığımızda beşer kişilik gruplar oluşturalım ve grup içinde iş bölümü yapalım.” ifadesinde ise öğrencilerin adil bir şekilde iş bölümü oluşturmalarına vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle bu ifade “adalet” değerinin “adil olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı etkinliğin devamında yer alan “Örneğin grubun bazı üyeleri gezi ile ilgili notlar alırken bazıları canlı örnekleri toplayabilir.” ifadesinde öğrencilerin birbirlerine destek olarak birlikte çalışmalarına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “arkadaşlarına destek olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı etkinlikte yer alan “Grup arkadaşlarımızla birlikte 10 dakika süreyle gözlerimizi kapatıp ortamı dinleyelim. Duyduğumuz canlı seslerini ayırt etmeye çalışalım. Büyütecimizi kullanarak çalışma alanınızda bitki, hayvan ve diğer canlı gruplarından örnekler arayalım.” ifadesi ile doğada bulunan canlıların varlığının ve güzelliğinin hissettirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle bu ifade “sevgi” değerinin “doğaya sevgi duyma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 237. sayfasında deprem sırasında yapılması gerekenlerle ilgili verilen bilgilerde yer alan “Öncelikle sakin olmalısınız. Düşen cam parçalarına, reklam panolarına dikkat ediniz ve başınızı korumaya çalışınız. Deprem anında yakınınızdaki binalardan, üzerinize düşerek size zarar verebilecek yapılardan uzaklaşınız. Tünel ve köprü giriş çıkışlarından uzak durunuz. Elektrik tellerine, yıkılabilecek yapılara dikkat ediniz.” ifadesinde öğrencilere deprem sırasında nasıl davranmaları gerektiği anlatılmakta ve deprem sırasında üzerlerine düşen sorumluluklara vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 245. sayfasında “ünite değerlendirme” bölümündeki 10. soruda yer alan “hayvanların yasadışı avlanması engellenmeli” ifadesinde hayvanların gereksiz yere katledilmemesi ve onlara merhametli davranılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu

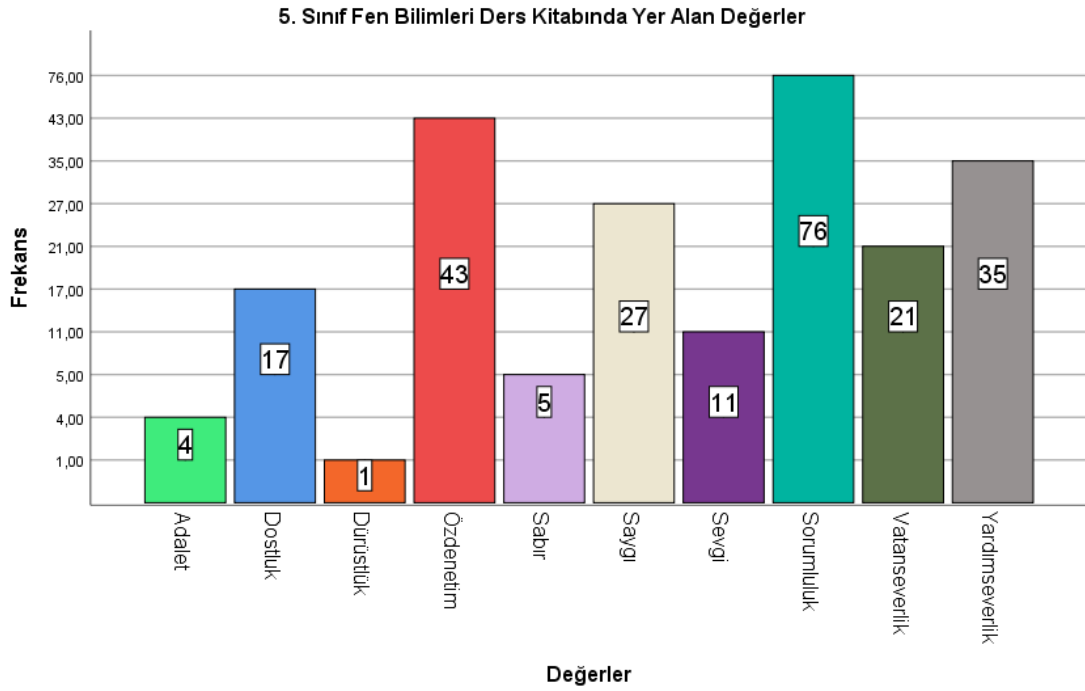
nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “çevreye karşı merhametli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

7. Ünite: Elektrik Devre Elemanları

Bu ünite devre elemanlarının sembolleri, devre şemaları ve ampul parlaklığını etkileyen değişkenler gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve bilim insanlarına yer verilmiştir. Ünite toplamda 8 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi özdenetim ve 7 tanesi yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Ünite yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 260. sayfasında yer alan “Nikola Tesla ile ilgili metinde yer alan Sırp kökenli Amerikalı mucittir. Başlangıçta Edison (Edisın) ile birlikte çalışmıştır. Tesla bobini ve kablosuz elektrik iletimi, Tesla’nın büyük buluşlarıdır. Yirmi altı ülkede patenti olan üç yüze yakın icadı vardır. “Güç elde etmek için Niagara Şelalesi’ni (Niyagara Şelalesi) kullanacağım.” diyerek 1890’da Niagara Şelalesi’nde üretilen elektrik ile 40 km ilerideki bir şehri aydınlatmayı başarmıştır. Tesla’nın ilham kaynağı eski felsefeler ve doğaydı. Hayalleri arasında yenilenebilir ve sınırsız enerjinin kontrol altına alınması ve verimli kullanılması vardı. Fosil yakıtların doğaya zarar vermeden kullanılmasını amaçladı. Günümüzde Tesla’nın öncülüğünü yaptığı bu serüven yeni araştırmalarla devam etmektedir. Bir odadaki elektronik cihazları çalıştırmaya yetecek kadar kablosuz elektrik akımını gerçekleştirmiştir.” ifadede Nikola Tesla’nın elektrik ile ilgili yaptığı çalışmalara yer verilmiş ve bu çalışmalarla insanların hayatına sağladığı kolaylıklara vurgu yapılmıştır. Bu ifadeler “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışmada incelenen MEB yayınlarına ait 5. sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerlerin hepsine rastlanmıştır. Değerlerin dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Şekil 4.1. 5. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler

Grafik incelendiğinde kitapta en fazla yer alan değer sorumluluk değeri olarak belirlenmiştir. Bu değeri sırası ile özdenetim, yardımseverlik, saygı, vatanseverlik, dostluk, sevgi, sabır ve adalet değerleri takip etmektedir. Dürüstlük değeri ise en az sayıda yer alan değer olarak tespit edilmiştir.

6.Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi

MEB yayınlarına ait 6. sınıf fen bilimleri ders kitabı baştan sona kök değerler bakımından incelenmiştir. Bu kitap 251 sayfa ve yedi üniteden oluşmaktadır. İncelemeler sonucunda kitapta değer ifadesi içeren 113 adet metin belirlenmiştir. Bu metinlerden 20 tanesi tekrar eden değerlerdir. İncelemeler sonucunda elde edilen verilere göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4.2 6. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler

Değer	Alt boyut	Üniteler							Toplam	
		1	2	3	4	5	6	7		
Adalet	Adil olma								0	2
	Dengeli davranma			1					1	
	Eşit davranma	1							1	
	Haksız uygulamalara karşı gelme								0	
Dostluk	Grup çalışmasında bulunma	4	4	3		2	1	4	18	
	Özveride bulunma		3						3	22
	Arkadaşlarına destek olma						1		1	
Dürüstlük	Doğru sözlü olma								0	2
	Açık sözlü olma								0	
	Etik davranma				1				1	
	Sözünde durma				1				1	
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme	4	6	4	5	2	21		42	46
	Sorumluluk alma				1		3		4	
	Özgüvenli olma								0	
Sabır	Azimli olma	1		1	1		1	1	5	6
	Anlayış gösterme						1		1	
Sevgi	Doğaya sevgi duyma								0	1
	Önyargılı olmama						1		1	
	İnsanları sevme									
Saygı	Alçak gönüllü olma							1	1	19
	İnsanlara değer verme	1	2		1		5		9	
	Doğaya karşı duyarlı olma				9				9	
Sorumluluk	Kendine karşı sorumlu olma	4	8	4	4	2	24		46	56
	Ailesine karşı sorumlu olma								0	
	Ülkesine karşı sorumlu olma	1	1	1	6		1		10	
Vatanseverlik	Kültürel mirasın farkında olma	3		2	1	2			8	27
	Kaynakları bilinçli kullanma				12			1	13	
	Üretken olma				5		1		6	
Yardımseverlik	İnsanlık Yararına Çalışma	3			2	1	2	1	9	29
	Çevreye Karşı Merhametli olma				1				1	
	İnsanlara yardım etme		6	1	2		10		19	
Toplam		22	30	17	52	9	72	8		210

Tablo 4.2 incelendiğinde 6. sınıf fen bilimleri kitabında 113 adet metin içerisinde toplamda 210 adet kök değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi adalet, 22 tanesi dostluk, 2 tanesi dürüstlük, 46 tanesi özdenetim, 6 tanesi sabır, 1 tanesi sevgi, 19 tanesi saygı, 56 tanesi sorumluluk, 27 tanesi vatanseverlik ve 29 tanesi yardımseverlik değerine aittir.

1.Ünite: Güneş Sistemi ve Tutulmalar

Bu ünite de güneş sistemi ve güneş sisteminde yer alan gezegenler, Güneş ve Ay tutulması ile ilgili bilgiler yer almıştır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere, bilim insanlarına ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Ünite de toplamda 22 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi adalet, 4 tanesi dostluk, 4 tanesi özdenetim, 1 tanesi sabır 1 tanesi saygı, 5 tanesi sorumluluk, 3 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite de dürüstlük ve sevgi değerlerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerlerle ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 30. sayfasında “gezegen kartları” isimli etkinlikte yer alan “Oyun için sınıfta 4-5 kişilik gruplara ayrılabilirsiniz. Grup üyeleri, sırayla tahtaya çıkar. Kartın arka yüzündeki bilgileri okur. Rakiplerinden kartın ön yüzündeki gezegeni tahmin etmelerini ister. Her doğru tahmin on puan değerindedir. En yüksek puanı alan grup oyunu kazanır.” ifadesinde öğrenciler grup olarak çalışmaya yönlendirilmiştir. Ayrıca bahsi geçen oyunla ilgili öğrencilerin sırayla tahtaya çıkmaları ve doğru cevaplara eşit puanlar almaları vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmalarında bulunma” alt boyutu ile hem de “adalet” değerinin “eşit davranma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında Uluğ Bey ile ilgili okuma metninde yer alan “Ünlü Türk matematikçisi ve astronomi bilginidir. Hem bilim adamı hem hükümdardır.” ifadesinde Uluğ Bey’in milli kültürümüzde yer alan önemli bir bilim insanı olduğu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin devamında yer alan “Yıldızların yüksekliklerini bulmada kullanılan 40,2 metre çapa, 63 metre uzunluğa sahip “Rub-ı Daire” (Duvar Kadranı), Ayasofya Cami'sinin kubbesi büyüklüğündedir. Bu alet; teleskop icat edilinceye kadar yıldızların uzaklığı, namaz vakitleri, kible tespiti gibi çeşitli gözlem işlemlerinde kullanılmıştır. Rasathanede yapılan gözlem ve hesaplamalar, günümüz astronomi değerlerine oldukça yakındır. Uluğ Bey, bu teknikle bir yılın uzunluğunu 365 gün 6 saat 10 dakika 8 saniye olarak belirlemiştir. Modern ölçümlere göre bir yılın uzunluğu 365 gün 6 saat 9 dakika 9,6 saniyedir. Aradaki fark 1 dakikadan azdır.” ifadesinde Uluğ Bey’in bilim tarihine katkıları ve insanların yaşamını kolaylaştırmak için gerçekleştirdiği çalışmalara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı metinde yer alan “Uluğ Bey, yıldızların gökyüzündeki konumlarını ve

hareketlerini bildiren katalog mahiyetindeki Zic-i Gürgenî'yi (Zic-i Uluğ Bey) tam 12 yılda hazırlamıştır.” ifadesinde Uluğ Bey'in büyük bir azim ve kararlılıkla uzun yıllar çalışarak oluşturduğu kataloga vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin son kısmında yer alan “Bu eser, Uluğ Bey’i astronomi biliminin zirvesine çıkarmış ve dünya bilim tarihinin en büyük astronomlarından yapmıştır.” ifadesinde Uluğ Bey'in çalışmalarının bilim tarihinde önemli yere sahip olduğunu ve isminin dünya çapında tanınması üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında “gök cisimlerini araştıralım” isimli etkinliğin “güvenli çalışalım” bölümünde yer alan “makas kullanırken dikkatli olunuz.” ifadesi etkinlikte makas kullanılırken herhangi bir kazaya neden olmayacak şekilde dikkat edilmesi ve buna göre davranılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

2. Ünite: Vücudumuzdaki Sistemler

Bu üniteye destek ve hareket sistemi, sindirim sistemi, dolaşım sistemi, solunum sistemi ve boşaltım sistemi konularına yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Üniteye toplamda 30 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 7 tanesi dostluk, 6 tanesi özdenetim, 2 tanesi saygı, 9 tanesi sorumluluk, 6 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye adalet, dürüstlük, sabır, sevgi ve vatanseverlik değerlerine rastlanmamıştır. Üniteye yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 73. sayfasında yer alan “Ülkemizde her gün birçok hasta, tedavisinde kullanılmak üzere kan bağıışı bekliyor. Bu nedenle sağlık açısından bir engeli olmayan insanların gerektiğinde kan bağıışında bulunması çok önemlidir. Kan bağıışlamanın sağlığa herhangi bir zararı yoktur. Hatta kan veren kişinin kan hücreleri yenilediği için kişi daha sağlıklı olur. Üstelik tanımadığı bir kişinin hayatını kurtarmak bağıışçıyı mutlu eder. Kan bağıışı aynı zamanda toplumsal dayanışmayı da sağlar. Bu açıdan kan bağıışı hem birey hem de toplum açısından çok önemlidir.” ifadesinde kan bağıışının hem insanlar hem de toplumdaki dayanışma açısından önemi üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade üç değerle ilişkilendirilmiştir. Bu değerler; “yardımseverlik” değerinin

“insanlara yardım etme” alt boyutu, “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ve “dostluk” değerinin “özveride bulunma” alt boyutudur.

Kitabın 51. sayfasında yer alan “Kemiklerimizin sağlıklı gelişmesi ve sağlıklı kalması için dengeli beslenmeli, yeterli miktarlarda kalsiyum ve D vitamini almalı ve düzenli olarak egzersiz yapmalıyız.” ifadesinde kemik sağlığının korunması için neler yapılması gerektiği konusunda tavsiyelere yer verilmiştir. Bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ve “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

3. Ünite: Kuvvet ve Hareket

Bu üniteye bileşke kuvvet ve sabit süratli hareket konularına yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Üniteye toplamda 17 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi adalet, 3 tanesi dostluk, 4 tanesi özdenetim, 1 tanesi sabır, 5 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye dürüstlük, saygı ve sevgi, değerlerine rastlanmamıştır. Üniteye yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 111. sayfasında “Şerife Bacı” isimli okuma metninde yer alan “Yaşadığımız topraklara ismini veren, tarihin her döneminde korkusuz Türk askerinin yanında yerini alan, her türlü zorlukla şikâyet etmeden mücadele eden kahraman Türk kadını... Anadolu’nun mayası, gözü yaşlı analarımız... Varlıkta cömertliğiyle nam salmış, yoklukta sessiz sessiz sabır yudumlamış analarımız. Aç kalmış ama aç bırakmamış, üşümüş ama üşütmemiş bağrına bastığı yavrusunu. Bu eli öpülesi analardan bir ana... Karadeniz’in sakin bir beldesi Kastamonu’da ismini tarihe tırnaklarıyla kazıyan fedakâr bir ana, vefalı bir bacı... Şerife Bacı...” ifadesinde Türk kadınının kurtuluş savaşı yıllarında her zorlukla yılmadan, yorulmadan ve kararlılıkla nasıl mücadele ettiği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin devamında yer alan “Anadolu işgal altında, her yer zalim kaynıyor. Kurtuluş Savaşı’nın en zorlu günleri... Cephede asker cephane bekler. Peki, nereden gelecek bütün bunlar bu yoklukta. Anadolu bu düşünceler altındayken “İstiklal Yolu” açılır Kastamonu-İnebolu’dan Ankara’ya. İstanbul’dan deniz yoluyla İnebolu’ya gelen cephaneler, buradan kağnılar vasıtasıyla Ankara’ya ulaştırılır. Ancak yol çetin, yol zorlu, yol soğuk... Mevsimlerden kış, her yer buz... Erkekler bile zor hareket ederken bu şartlarda kadınlar koşar kağnıları ve düşerler yollara. Görevleri kağnılarla İnebolu’ya

gitmek, oradan aldıkları cephaneyi Kastamonu'daki kışlaya teslim etmektir.” ifadesinde kadınların askerlere cephane götürme görevini üstlendiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “ülkeye karşı sorumlu olma” alt boyutu hem de “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı metnin son paragrafında yer alan “Şerife Bacı, o emsalsiz kadın, kendini mermilere siper etmiş ve soğuktan donarak şehadet şerbetini içmiştir. Kastamonu’da ve Anadolu’da bir kurtuluş abidesidir Şehit Şerife Bacı.” ifadesinde Şerife Bacı’nın Türk milli mücadelesinin bir sembolü olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 89. sayfasında “kuvveti keşfedelim” isimli etkinlikte yer alan “Sınıfınızda 5-6 kişilik gruplar oluşturunuz. Grup sözcüsü seçiniz.” ifadesinde öğrenciler grup oluşturarak çalışmaya yönlendirilmiş ve aralarında dengeli bir seçim yaparak kendilerini temsil edecek birini seçmeleri istenmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile hem de “adalet” değerinin “dengeli davranma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

4. Ünite: Madde ve Isı

Bu ünite maddenin tanecikli yapısı, yoğunluk, madde ve ısı, yakıtlar konularına yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite toplamda 52 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi dürüstlük, 6 tanesi özdenetim, 10 tanesi sorumluluk, 10 tanesi saygı, 1 tanesi sabır, 5 tanesi yardımseverlik, 18 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, dostluk ve sevgi değerine rastlanmamıştır. Ünite yer alan değerler ile ilgili örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 149. sayfasında “küresel ısınma – iklim değişikliği ve Türkiye’ye etkileri” isimli okuma metninde yer alan “İnsan faaliyetleri sonucu sera gazlarının miktarı çok fazla artmıştır. Endüstri Devrimi ile birlikte özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra bu sera gazlarının miktarı giderek artmıştır. Bu durum, Dünya’nın iklim dengesinin bozulmasına neden olmaktadır.” ifadesinde insanların doğaya verdiği zararlara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin devamında yer alan “Küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleye yönelik uluslararası tek çerçeve olan Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalanmıştır. Bu protokolün ana

hedefi fosil yakıtları azaltarak dünyadaki ısınmayı durdurmaktır. Ülkelerin atmosfere saldıkları karbondioksit miktarını düşürmelerini gerekli kılan bu protokol 1997'de imzalanarak 2005'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 2010-2020 yıllarını kapsayan Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesini kabul etmiştir.” ifadede ülkelerin küresel ısınmayı önlemek amacı ile imzaladıkları sözleşmeye vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dürüstlük” değerinin “sözlerinde durma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 135. sayfasında “araştırılmalı” bölümünde yer alan “Aile ve ülke ekonomisi açısından binalarda ısı yalıtımı yapılmasının ve kaynakları etkili kullanılmasının önemini tartışınız.” ifadesinde ısı yalıtımı gerçekleştirilerek tasarruf yapılması ile ülke ekonomisine katkıda bulunulmasına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu hem de “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 143. sayfasında yer alan” İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi), kuvvetli lodosun etkisiyle oluşabilecek karbon monoksit zehirlenmelerine karşı soba ve bacalı doğal gaz cihazı kullanıcılarını uyardı.” ifadesinde belediyenin insanları zehirlenmelerden korumak için uyarıda bulunmasına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin devamında yer alan “Bacaların sızdırmazlığı ve çekişi mutlaka kontrol ettirilmelidir. Kombi, soba, şofben gibi cihazların bulunduğu mekânda yatılmamalıdır. Cihazların bulunduğu mekândaki hava alışverişini sağlayan menfezler de kesinlikle açık tutulmalıdır.” ifadesinde insanların zehirlenmelerden korunmak için neler yapması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ve “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

5. Ünite: Ses ve Özellikleri

Bu ünite de sesin yayılması, sesin farklı ortamlarda farklı duyulması, sesin sürati, sesin maddeyle etkileşmesi gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite de toplamda 9 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi dostluk, 2 tanesi özdenetim, 2 tanesi sorumluluk, 1 tanesi yardımseverlik ve 2 tanesi de vatanseverlik değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sabır, saygı ve sevgi değerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 168. sayfasında “farklı maddelerde sesin yayılmasını önleyelim” isimli etkinlikte yer alan “Grup arkadaşlarınızdan biri, sıranın bir ucuna kulağını dayasın. Gruptan bir başkası, birleştirilmiş sıraların diğer ucuna hafif şiddetle vursun. Bu işlemi gruptaki diğer arkadaşlarınızla birlikte tekrar ediniz.” ifadesinde etkinliğin tüm grup üyelerinin birlikte çalışmaları ile gerçekleştirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 166. sayfasında yer alan “Mimar Sinan, asırlar önce eserlerinde sesin akustik özelliğini mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Öyle ki Süleymaniye Camii'nin içi bugün bile dünyadaki akustik uygulamaların en güzel örneklerinden biridir.” ifadesinde Türk mimarisinin önemli eserlerinden biri olan Süleymaniye Camii'nin akustik özelliğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 173. sayfasında “ekolokasyon yapan görme engelliler inceleniyor” isimli okuma parçasında yer alan “Günümüzde az sayıda görme engelli, ses çıkararak ekolokasyon yapabiliyor. Bu kişilerden biri olan Daniel Kish, bu işte o kadar ustalaşmış ki ağzıyla özel sesler çıkararak bir odanın krokisini çıkarabiliyor; bilmediği parkurlarda dağ bisikleti sürebiliyor. Kish, ekolokasyonla çevreyi algılama şeklinin görmeye benzer olduğunu düşünüyor. Araştırmacılar gelecekte görme engelliler için faydalı bir teknik olabilecek bu süreci anlamaya çalışıyor. Ekolokasyon için oluşturulan ses dalgaları, 60 derecelik bir koni şeklinde yayılmakta. Yani bu sesler normal konuşma sesine göre çok daha odaklanmış haldedir. Bilim insanları, ekolokasyonun daha iyi anlaşılması ile günün birinde başka görme engellilerin de bu teknikten yararlanabileceğini düşünüyor.” ifadesinde ekolokasyon tekniğinin bilim insanları tarafından geliştirilerek görme engellilerin hayatını kolaylaştırmak için kullanılabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

6. Ünite: Vücudumuzdaki Sistemler ve Sistemlerin Sağlığı

Bu üniteye denetleyici ve düzenleyici sistemler, duyu organları, sistemlerin sağlığı gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu üniteye toplamda 72 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değerlerden 2 tanesi dostluk, 24 tanesi özdenetim, 2 tanesi sabır, 5 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 25 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik, 12 tanesi de

yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite de adalet ve dürüstlük değerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 182. sayfasında ergenlik dönemi ile ilgili bilgilerin verildiği bölümde yer alan “Bu dönemde duyguları doğru anlamak, kişinin kendisini daha iyi anlamasına katkı sağlar. İçinde yaşadığımız toplumun değerlerini, kültürünü anlamaya çalışmak sosyal çevremizle iletişimimizi güçlendirecektir.” ifadesinde bu dönemde etrafındaki olayları önyargısız bir şekilde ve anlayışla karşılamak gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sevgi” değerinin “ön yargılı olmama” alt boyutu hem de “sabır” değerinin “anlayışlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 196. sayfasında yer alan “Destek ve Hareket Sistemi Sağlığını Korunmak İçin Almamız Gereken Tedbirler: Yeterli ve dengeli beslenmeliyiz. Dik oturmaya dikkat etmeliyiz. Kemik gelişimi için D vitamini içeren besinler tüketmeliyiz ve güneş ışığından faydalanmalıyız. Yerden bir yük kaldırırken mutlaka dizlerimizi bükerek bacaklardan güç almalıyız. Kalsiyum, fosfor gibi mineralleri içeren besinleri, süt ve süt ürünleri ile yeşil sebzeleri bol tüketmeliyiz. Yaşımıza uygun egzersiz yapmalıyız.” ifadesinde sağlığımızı korumak için üzerimize düşen sorumluluklar ve davranışlara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 206. sayfasında ünite değerlendirme sorularının “doğru-yanlış” bölümünde yer alan “Hastaların en uygun yöntemlerle en uygun şekilde sağlık kuruluşuna sevk edilmesi için 112 aranmalıdır.” ifadesinde yardıma ihtiyacı olan hastalar için yapılması gerekenler vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 193. sayfasında “Aşık Veysel Şatıroğlu” isimli okuma parçasında yer alan “Ali ağabeyi ve kız kardeşi Elif, Veysel’in elinden tutarak onu dolaştırmaya başlamış. Veysel gittikçe içine kapanmış. Sivas’ın bu âşığı/ozanı bol diyarında şiire meraklı, tekkeyle içli-dışlı babası; dertlerini birazcık da olsa azaltmak umuduyla Veysel’in eline bir saz vermiş. Halk ozanlarından da şiirler okuyup ezberleterek avutmaya çalışmış oğlunu. Yörenin ozanları evlerine uğrar, çalıp söylermiş. Komşuları Molla Hüseyin de Veysel’in sazını düzenler, kırılan tellerini onarırmış.” ifadesinde Aşık Veysel’in zorlu hayatını biraz olsun kolaylaştırmak için sevdiklerinin yaptığı desteklere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “arkadaşlarına destek olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

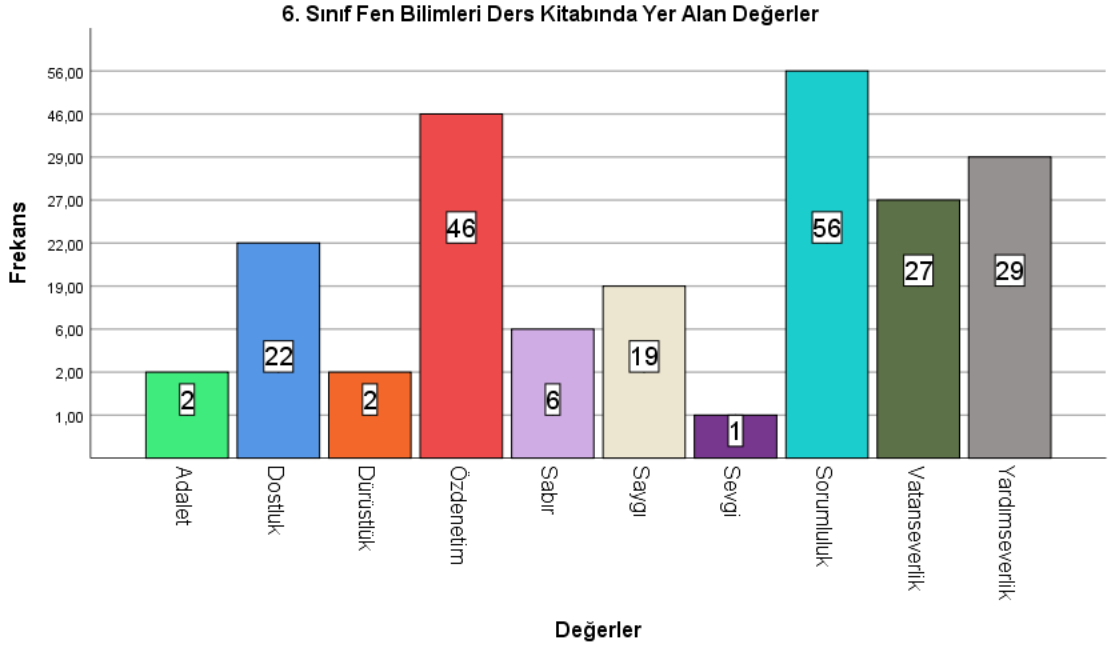
7. Ünite: Elektrik İletimi

Bu ünite de iletken ve yalıtkan maddeler, elektriksel direnç ve bağılı olduğı faktörler gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve konularla ilişkili okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite de toplam 8 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 4 tanesi dostluk, 1 tanesi sabır, 1 tanesi saygı, 1 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite de adalet, dürüstlük, sorumluluk, öz denetim ve sevgi değerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değerler ile ilgili örneklere aşağıda yer verilmiştir.

Kitabın 218. sayfasında “araştırılın” isimli bölümde yer alan “Evlerde elektrik tasarrufu sağlamak için kullanılacak ampulleri seçerken nelere dikkat etmeliyiz?” ifadesinde evlerdeki elektrik tasarrufuna dikkat çekilmiştir. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 224. sayfasında “Michael Faraday” isimli okuma metninde yer alan “Michael Faraday, Londra’da yoksul bir ailenin çocuğı olarak dünyaya geldi. Okuma, yazma ve aritmetik dışında eğitim almadı. Henüz 13 yaşında iken bir kitapçının yanında çırak olarak çalışmaya başladı. Burada çalıştığı yedi yıl boyunca farklı birçok bilimsel kaynak kitap okuyarak kendini geliştirdi. Kendi imkânları ile deneyler yapmaya başladı.” ifadesinde Faraday’ın hayatındaki tüm zorluklara rağmen büyük bir azim ve kararlılıkla bilim yolunda ilerlediğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı metnin devamında yer alan “Onu bilimin öncüleri arasına sokan asıl başarısı elektromanyetik konusundaki buluşlarıdır. Alçak gönüllü, sabırlı ve parlak bir bilim insanı olan Faraday’in övgüye değer bir diğer özelliğı de bilimi halkın anlayacağı düzeyde yayma çabasıdır.” ifadesinde Faraday’ın çalışmalarını halk düzeyine indirgemesi ile birlikte mütevazı duruşu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “alçak gönüllü olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı metnin son kısmında yer alan “İnsanlık; bugünkü elektrik ışığını, elektrik gücünü, telefonu, telgrafi, telsiz telgrafi ve daha birçok cihazı Faraday’in ortaya koyduğu buluşlara borçludur.” ifadesinde Faraday’ın insanlık için yaptığı buluşlara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışmada incelenen MEB yayınlarına ait 6. sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerlerin hepsine rastlanmıştır. Değerlerin dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4.2 6. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler

Şekil 4.2 incelendiğinde en fazla yer alan değer sorumluluk değeri olduğu görülmüştür. Bu değeri sırası ile özdenetim, yardımseverlik, vatanseverlik, dostluk, saygı ve sabır değerleri takip etmektedir. Adalet ve dürüstlük değerleri eşit sayıda yer almaktadır. Sevgi değeri ise en az sayıda yer alan değer olarak tespit edilmiştir.

7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi

MEB yayınlarına ait 7. sınıf fen bilimleri ders kitabı baştan sona kök değerler bakımından incelenmiştir. Bu kitap 246 sayfa ve yedi üniteden oluşmaktadır Ayrıca kitabın giriş kısmında “güvenliğiniz için” ve “fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları” isimli bölümler yer almaktadır. Bu kısımlar da kök değerler bakımından incelemeye dâhil edilmiştir. İncelemeler sonucunda kitapta değer ifadesi içeren 66 adet metin belirlenmiştir. İncelemeler sonucunda elde edilen verilere göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4.3. 7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler

Değer	Alt Boyut	Üniteler							Toplam			
		Güven- lik	Mühen- dislik	1	2	3	4	5	6	7		
Adalet	Adil olma				1					1	2	
	Dengeli davranma											
	Eşit davranma					1				1		
	Haksız uygulamalara karşı gelme											
Dostluk	Grup çalışmasında bulunma				2	1	3			6	6	
	Özveride bulunma											
	Arkadaşlarına destek olma											
Dürüstlük	Doğru sözlü olma										1	
	Açık sözlü olma											
	Etik davranma						1			1		
	Sözünde durma											
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme	10		2			2	1		15	17	
	Sorumluluk alma						1		1	2		
	Özgüvenli olma											
Sabır	Azimli olma		1							1	1	
	Anlayış gösterme											
Sevgi	Doğaya sevgi duyma					1				1	1	
	Önyargılı olmama											
	İnsanları sevme											
Saygı	Alçak gönüllü olma										13	
	İnsanlara değer verme			1	1					2		
	Doğaya karşı duyarlı olma						9	2		11		
Sorumluluk	Kendine karşı sorumlu olma	10		1	1		2	1	1	16	26	
	Ailesine karşı sorumlu olma								1	1		
	Ülkesine karşı sorumlu olma						8	1		9		
Vatanseverlik	Kültürel mirasın farkında olma			3						3	29	
	Kaynakları bilinçli kullanma		1	1		2	15	1		20		
	Üretken olma						5	1		6		
Yardımseverlik	İnsanlık Yararına Çalışma		2	3	2	1	3	2		1	14	20
	Çevreye Karşı Merhametli olma	2								1	3	
	İnsanlara yardım etme		1		1		1				3	
Toplam		22	5	11	8	6	50	9	4	1	116	

Tablo 4.3 incelendiğinde 7. sınıf fen bilimleri kitabında 65 adet metin içerisinde toplamda 116 adet kök değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi adalet, 6 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 17 tanesi özdenetim, 1 tanesi sabır, 1 tanesi sevgi, 13 tanesi saygı, 26 tanesi sorumluluk, 29 tanesi vatanseverlik ve 20 tanesi yardımseverlik değerine aittir.

Güvenliğiniz İçin Bölümü

Bu bölümde kitapta bulunan etkinlikleri yaparken dikkat edilmesi gereken uyarı işaretleri ve açıklamaları yer almaktadır. Kitabın bu bölümü kök değerler bakımından incelendiğinde toplam 22 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 10 tanesi özdenetim, 10 tanesi sorumluluk ve 2 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu bölümde adalet, dostluk, dürüstlük, sorumluluk, saygı, sevgi, sabır ve vatanseverlik değerine rastlanmamıştır. Bu bölümde yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 11. sayfasında “kimyasallar” ile ilgili kısımda yer alan “Kimyasal maddelerle çalışırken çok dikkatli olunuz. Önlük, eldiven ve gözlüğü üzerinize sıçrayabilecek kimyasal maddelere karşı koruyucu olarak kullanınız. Üzerinize kimyasal bir madde sıçradığında su ile yıkayınız ve öğretmeninize haber veriniz.” ifadesinde kimyasal maddelerin kullanıldığı etkinliklerde kimyasalların zararlarından korunmak için dikkat edilmesi gereken noktalara değinilmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Kitabın aynı sayfasında yer alan “hayvan güvenliği” ile ilgili kısımda yer alan “Etkinlikte kullandığınız hayvanlara zarar vermeyiniz ve çalışmanız bittiğinde hayvanları doğal ortamlarına bırakınız.” ifadesinde hayvanlara zarar verilmemesi üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “çevreye karşı merhametli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Fen, Mühendislik ve Girişimcilik uygulamaları

Kitabın bu bölümünde mühendislik uygulamalarına örnekler verilmiş, bilim insanları ve mühendislerin nasıl çalıştığı ile ilgili bilgiler ve fen, mühendislik tasarımı ile ilgili açıklamalar yer almıştır. Kitabın bu bölümü kök değerler bakımından incelendiğinde toplam 5 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi sabır, 1 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu bölümde adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sorumluluk, saygı ve sevgi değerlerine rastlanmamıştır. Bu bölümde yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 14. sayfasında “bilimsel yöntem basamakları” isimli bölümde yer alan “Bu işlemlerin sonunda kurulan hipotezler doğru çıkmasa bile çalışmaktan vazgeçilmez. Yapılanların bir deneyim olduğu kabul edilir ve çalışmalar tekrarlanır.” ifadesinde bilimsel yöntem basamakları takip edilirken sonuç beklendiği gibi çıkmadığında pes

edilmeden çalışmalara devam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 15. sayfasında “mühendis” isimli bölümde yer alan “Öncelikle insanların ihtiyaçlarını ve sorunlarını belirler, yaratıcı çözüm yolları için araştırma yapar. Çözüm odaklı araştırmalar sonrasında en uygun tasarıma karar verir ve ürün geliştirir.” ifadesinde mühendislerin çalışmalarında insanların hayatlarını kolaylaştırmayı amaçladıklarına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı bölümün devamında yer alan “Elde ettiği ürünün işlevsellik, güvenilirlik, üretilebilirlik, kullanılabilirlik, pazarlanabilirlik, toplam maliyet ve rekabet gücü gibi özelliklerini dikkate alır.” ifadesinde mühendislerin ürünlerini tasarlarırken ekonomik yönünü düşündükleri üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

1. Ünite: Güneş Sistemi ve Ötesi

Bu üniteye uzay araştırmaları ve teknolojileri, gök cisimleri ve tanımları gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma parçaları yer almaktadır. Bu üniteye toplam 11 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi özdenetim, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sorumluluk, 4 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi ve sabır değerlerine rastlanmamıştır. Bu üniteye yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 27. sayfasında “basit teleskop tasarımı” isimli etkinliğin “uyarı” bölümünde yer alan “Yapmış olduğunuz basit teleskopları kullanarak kesinlikle güneşe bakmayınız!” ifadesinde göz sağlığı için uyarıda bulunulmuştur. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile hem de “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında “bunları biliyor musunuz?” isimli bölümde yer alan “Uluslararası Astronomi Birliği (IAU) Galileo’nun teleskopla yaptığı ilk gökyüzü gözleminin 400. yıl dönümü olması sebebiyle 2009 yılını Dünya Astronomi Yılı ilan etti. UNESCO bu çağrıya ortak oldu ve Birleşmiş Milletler 2009 senesini Dünya Astronomi Yılı olarak kabul etti.” ifadesinde Galileo’nun çalışmalarına dünya çapında verilen değere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 21. sayfasında yer alan “1985 yılında kurulan TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü; uzay teknolojileri, elektronik ve yazılım alanlarında faaliyet göstermektedir. TÜBİTAK UZAY, 2001’de başlattığı BİLSAT projesi ile uydu teknolojileri alanına adım atmıştır. BİLSAT projesi ile uydu üretim ve test altyapısına sahip olmuştur. 27 Eylül 2003’te fırlatılan BİLSAT, ülkemizin ilk gözlem uydusu olma özelliğini taşımaktadır. BİLSAT ile edinilen deneyim ve bilgi birikimi ile RASAT projesi başlatılarak ilk millî uydu tasarım ve üretim faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. RASAT uydusu 17 Ağustos 2011’de uzaya fırlatılmıştır. Haritacılık, afet izleme, şehircilik ve çevre planlama uydunun kullanım alanlarıdır. Yüksek çözünürlüklü ilk gözlem uydumuz Göktürk-2, 18 Aralık 2012’de uzaya fırlatılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının görüntü ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılan bir adet yer istasyonu geliştirme projesidir. Bu istasyonda alınan görüntüler işlenerek uydu kontrolleri yapılmaktadır. Göktürk-2’de millî uçuş bilgisayarı ve yazılımlar kullanılmıştır. Bunların yanı sıra haberleşmede Türksat 3A, Türksat 4A ve Türksat 4B uyduları; keşif ve gözlemde ise Göktürk-1 uydusu kullanılmaktadır.” ifadesinde TÜBİTAK gözlem evinin yaptığı çalışmalar ve ülkemiz için önemine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 23. sayfasında “teknoloji ve uzay araştırmaları” isimli bölümde yer alan “Teflon, tükenmez kalem, navigasyon cihazı, alüminyum folyo, diş teli, streç film ve yapay kalp pompası gibi araç ve malzemeler uzay araştırmaları sayesinde geliştirilmiştir.” ifadesinde uzay teknolojilerinin insan hayatını kolaylaştıran buluşlara öncülük ettiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

2. Ünite: Hücre ve Bölünmeler

Bu ünite hücre ve hücrenin yapısı, hücre bölünmesi ve bölünme çeşitleri gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlik, bilim insanları ve konu ile ilgili okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite toplam 8 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi adalet, 2 tanesi dostluk, 1 tanesi saygı, 1 tanesi sorumluluk ve 3 tanesi yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite dürüstlük, özdenetim, vatanseverlik, sevgi ve sabır değerine rastlanmamıştır. Bu ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 51. sayfasında “hücre modeli tasarımı” isimli etkinlikte yer alan “3-5 kişilik gruplar oluşturunuz. Bitki ve hayvan hücrelerinden hangisini hazırlayacağınıza grup arkadaşlarınızla karar veriniz. Hazırlayacağınız modelde hangi malzemeleri kullanacağınızı belirleyiniz.” ifadesinde öğrencilerin etkinliği grup olarak gerçekleştirmeleri ve grup içinde ortak kararlar alarak işlemleri gerçekleştirmeleri istenmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile hem de “adalet” değerinin “adil olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 57. sayfasında “araştırılmalı ve tartışılmalı” isimli bölümde yer alan “Prof. Dr. Aziz Sancar: Aziz Sancar, ABD Ulusal Bilimler Akademisine seçilen ilk Amerikalı Türk olarak tanınır. Hücrelerin hasar gören DNA’ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları sayesinde 2015 Nobel Kimya Ödülü’nü kazanmıştır.” ifadesinde Aziz Sancar’ın insanlık için yaptığı çalışma ve bu çalışmaya verilen değere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu hem de “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 47. sayfasında “hücreyi gözlemleyelim” isimli etkinliğin “uyarı” bölümünde yer alan “Etkinlik sırasında mutlaka eldiven kullanınız!” ifadesinde öğrencilerin etkinlik sırasında kendilerini korumaları için uyarıda bulunulmuştur. Bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

3. Ünite: Kuvvet ve Enerji

Bu ünite kütleye ve ağırlığa arasındaki ilişki, kuvvet, iş ve enerji arasındaki ilişki, enerji dönüşümleri ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili okuma metinleri yer almıştır. Bu ünite toplam 6 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi adalet, 1 tanesi dostluk, 1 tanesi sevgi, 2 tanesi vatanseverlik ve 1 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite dürüstlük, özdenetim, saygı, sabır ve sorumluluk değerine rastlanmamıştır. Bu ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 91. sayfasında “esneklik potansiyel enerjisini gözlemleyelim” isimli etkinlikte yer alan “Masanın üzerine karton rulolarla eşit yükseklikte 2 adet kule oluşturunuz. Gerdiğiniz paket lastiği ile kâğıt parçalarını eşit uzaklıktan fırlatarak kuleleri yıkmaya çalışınız. Kuleyi ilk yıkan grup yarışmanın galibi olacaktır. Grupların kullandığı lastikler eşit özellikte olmalıdır. Yarışma sırasında paket lastiğinin germe miktarını ve

kâğıdın büyüklüğünü değiştirerek kâğıdın hareketini gözlemleyiniz.” ifadesinde öğrenciler gruplar oluşturarak çalışmaya yönlendirilmiştir. Ayrıca etkinlikte öğrencilerin eşit koşullarda yarışmaları istenmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile hem de “adalet” değerinin “eşit davranma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 99. sayfasında “bunları biliyor musunuz?” isimli bölümde yer alan “Bir balıkçıl olan yalıçapkını çok özel gagası sayesinde hiç su sıçratma sesi çıkarmadan suya dalar.” ifadesinde yalıçapkını kuşunun özelliğine olan hayranlık dile getirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “sevgi” değerinin “doğaya sevgi duyma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Bu metnin devamında yer alan “Japonların geliştirdiği dünyanın en hızlı giden yolcu treninin çok rahatsız eden gürültü problemine bu kuşun gagası sayesinde bir çözüm bulunmuştur. Trenin burun kısmına bu kuşun gagasının şekli verilince tünelden çıkarken çıkan korkunç ses ortadan kalkmıştır.” ifadesinde insanların karşılaştığı problemin çözümü üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı metnin son kısmında yer alan “Yeni tasarımı sayesinde tren hem daha sessiz hem de daha verimli bir şekilde %10 daha hızlı yol almaktadır.” ifadesinde yeni teknoloji ile gerçekleştirilen tasarrufa vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik değerinin “kaynakları bilinçli kullanma alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

4. Ünite: Saf Madde ve Karışımlar

Bu ünite maddenin tanecikli yapısı, saf maddeler, karışımlar, karışımların ayrılması, evsel atıklar ve geri dönüşüm gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite toplam 50 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 3 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 3 tanesi özdenetim, 9 tanesi saygı, 10 tanesi sorumluluk, 20 tanesi vatanseverlik ve 4 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, sabır ve sevgi değerine rastlanmamıştır. Ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 137. sayfasında “Bunları biliyor musunuz?” isimli bölümde yer alan “Ofislerde en çok harcanan malzemelerin başında kâğıt gelir. Ayrıca pek çok kuruluş güvenlik gereği olarak açığa çıkan kâğıt atıklarını “kırparak” okunamaz hâle getirmek zorundadır. Aksi takdirde şirket sırlarının veya özel bilgilerin yanlış kişilerin eline geçmesi mümkündür.” ifadesinde şirketler için önemli bilgilerin güvenlik için

gizlenmesine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dürüstlük” değerinin “etik davranma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 138. sayfasında “araştırılma ve tartışılma” bölümünde yer alan “Geri dönüşüm tesislerinin çalışma sistemleri hakkında bir araştırma yapınız ve araştırma sonuçlarınıza dayanarak geri dönüşüm tesislerinin ekonomiye katkısını arkadaşlarınızla tartışınız.” ifadesinde geri dönüşümün ekonomiye katkısına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 139. sayfasında “Geri dönüşümle tasarruf edelim” isimli etkinlikte yer alan “Geri dönüşüm konusunda gönüllü olarak çalışmalara katılabilecek arkadaşlarınızla bir çalışma grubu oluşturunuz.” ifadesinde öğrenciler geri dönüşüm kanosunda gönüllü olan kişilerle grup oluşturmaya yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “dostluk” değerinin “grup çalışmada bulunma” alt boyutu ile hem de “özdenetim” değerinin “sorumluluk alma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 135. sayfasında yer alan “Giderek artan insan nüfusu, gelişen teknoloji ve hızla artan kentleşmeyle birlikte doğal kaynaklar bilinçsiz bir şekilde tüketilmektedir. Tabii kaynakların sonsuz olmadığı, dikkatlice kullanılmadığı takdirde bir gün bu doğal kaynakların tükeneceği akıldan çıkarılmamalıdır.” ifadesinde doğal kaynakların sonsuz olmadığı dikkatli kullanılmazsa yok olma tehlikesinin olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile hem de “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

5. Ünite: Işığın Madde ile Etkileşimi

Bu ünite de ışığın soğurulması, aynalar, ışığın kırılması ve mercekler konuları yer almıştır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere ve okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite de toplam 9 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi özdenetim, 2 tanesi saygı, 2 tanesi sorumluluk, 2 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite de adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi ve sabır değerlerine rastlanmamıştır. Ünite de yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 158. sayfasında yer alan “Güneş enerjisinin yenilenebilir bir enerji kaynağı olduğunu biliyorsunuz. Fosil yakıtlar yerine güneş enerjisi kullanımının yaygınlaşmasının insanlara ve doğaya ne gibi faydaları olabilir?” ifadesinde güneş

enerjisi kullanımının doğaya olan faydalarına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı sayfanın “araştırılmalı ve tartışılmalı” isimli bölümünde yer alan “Güneş enerjisinin diğer enerji türlerinden üstün yönlerini araştırınız. Araştırma sonuçlarınıza dayanarak güneş enerjisinden gelecekte nasıl yararlanılacağına ilişkin fikirler üretiniz. Fikirlerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.” ifadesinde öğrenciler güneş enerji ile ilgili yeni fikirler üretmeye yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “üretken olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 175. sayfasında yer alan “Günlük hayatta ve teknolojiye pek çok alanda merceklerden yararlanılır. Mercekler cisimleri olduğundan büyük ya da küçük gösterme özelliğine sahiptir. Bu özelliklerden yararlanılarak üretilen gözlük ve kontak lensler görme bozukluğu olan insanların net görmesini sağlar.” ifadesinde merceklerin insan yaşamını kolaylaştırmada kullanımına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

6. Ünite: Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme

Bu üniteye insanlar, hayvanlar ve bitkilerde üreme, büyüme ve gelişme konuları yer almıştır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere yer verilmiştir. Bu üniteye toplam 4 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi özdenetim, 2 tanesi sorumluluk ve 1 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye adalet, dostluk, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır ve vatanseverlik değerine rastlanmamıştır. Bu üniteye yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 200. sayfasında “Proje tasarımı” isimli bölümde yer alan “İstanbul Büyükşehir Belediyesi, “Bahçemde Sevgi” projesiyle sokak hayvanlarının bakımı ve beslenmeleri ile ilgili çocuklar için eğitimler düzenliyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ndeki uzman veterinerler, bu eğitim ile hayvan sağlığının ve bakımının önemini, sokak hayvanları ile ilgili acil durumlarda neler yapılması gerektiğini, hayvan bakımının nasıl olması gerektiğini çocuklara öğretmeyi amaçlıyor. Teorik eğitimlerin yanı sıra çocuklar, hayvan bakım evlerindeki tedavi ünitelerini ve hayvan yaşam alanlarını gezerek uzmanların yaptığı uygulamaları öğrenme fırsatı buluyorlar.” ifadesinde hayvanların bakım ve tedavisine yönelik yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin çevreye karşı merhametli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı bölümün devamında yer alan “Siz de evinizde bakabileceğiniz bir hayvan sahiplenerek bakımını üstleniniz. Hayvan

sahiplenme imkânınız yoksa bir bitkinin bakımını da üstlenebilirsiniz. Bakımını üstlendiğiniz canlının boy ve kütle artışını hafta hafta ölçünüz. Ölçüm sonuçlarınızı tablo hazırlayarak not alınız. Hazırladığınız tabloyu sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.” ifadesinde öğrenciler bir canlının bakımını üstlenmeye yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “özdenetim” değerinin “sorumluluk alma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

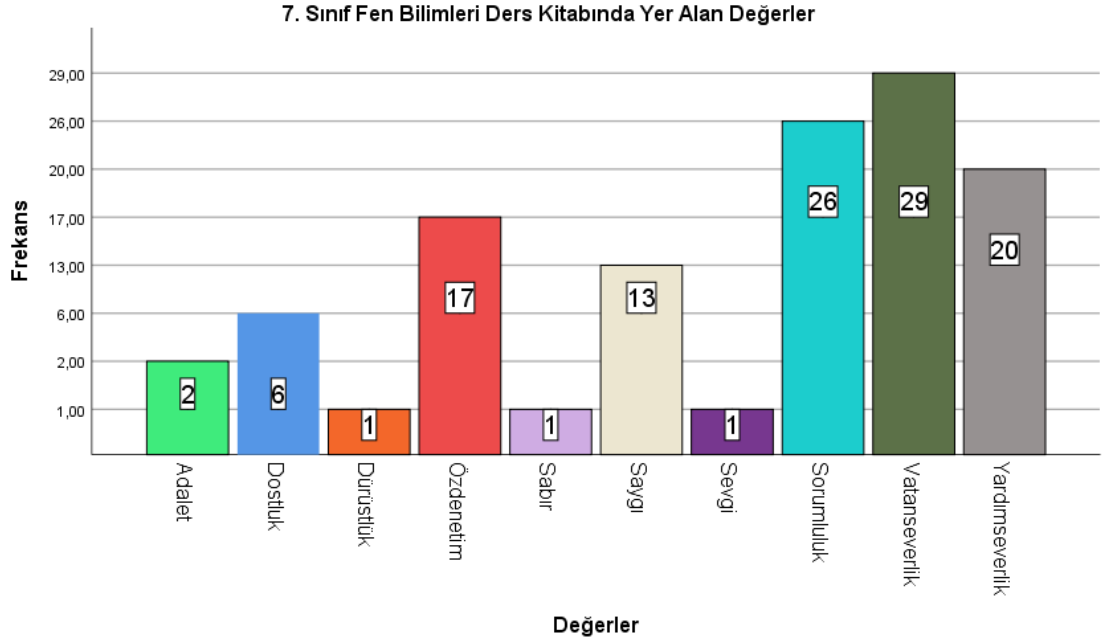
Kitabın 190. sayfasında yer alan “Bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelebilmesi için her şeyden önce anne adayının sağlıklı olması gerekir. Anne adayları sağlıklı bir bebek dünyaya getirmek için: Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanmamalı, Doktor kontrolü dışında ilaç kullanmamalı, Yeterli ve dengeli beslenmeli, Radyasyonun yoğun olduğu yerlerde bulunmamalı, Fiziksel aktivitelerine dikkat etmeli ve ağır yükler kaldırmamalı, Doktorunun önereceği sporları kendini yormadan yapmaya özen göstermelidir.” ifadesinde anne adayının bebeğinin sağlıklı olması için dikkat etmesi gereken noktalara değinilmiştir. Bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “ailesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

7. Ünite: Elektrik Devreleri

Bu ünite ampullerin bağlanma şekilleri, paralel ve seri bağlama, elektrik akımı, gerilim, Ohm Yasası gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinliklere de yer almaktadır. Bu ünite sadece yardımseverlik değerine ait 1 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bunun dışındaki değer ifadelerine rastlanmamıştır. Bu değer ifadesine ait açıklama aşağıda verilmiştir.

Kitabın 216. sayfasında “model tasarımı” isimli bölümde yer alan “Aydınlatma araçlarının ilk örnekleri, kayaların içi oyularak oyuklara koyulan hayvan yağının yakılmasıyla oluşturulan ışık kaynaklarıydı. Teknoloji ilerledikçe mum, lamba, ampul ve ampul benzeri aydınlatma araçları kullanılmıştır. Ampul ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.” ifadesinde aydınlatma araçlarının teknolojik gelişimi ile insan hayatını kolaylaştırmasına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışmada incelenen MEB yayınlarına ait 7. sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerlerin hepsine rastlanmıştır. Değerlerin dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4.3 7. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler

Şekil 4.3 incelendiğinde değerlerin en fazla yer alan değer vatanseverlik değeri olduğu görülmüştür. Bu değeri sırası ile sorumluluk, yardımseverlik, özdenetim, saygı, dostluk ve adalet değerleri takip etmektedir. Dürüstlük, sabır ve sevgi değerleri ise eşit ve en az sayıda yer almaktadır.

8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Kök Değerler Bakımından İncelenmesi

8. sınıf fen bilimleri ders kitabı baştan sona kök değerler bakımından incelenmiştir. Bu kitap 292 sayfa ve yedi üniteden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın giriş kısmında “Güvenlik Sembolleri” isimli bölüm yer almaktadır. Bu kısımlar da kök değerler bakımından incelemeye dâhil edilmiş ancak bu bölümde değer ifadesine rastlanmadığı için verilerde yer almamaktadır. İncelemeler sonucunda kitapta değer ifadesi içeren 106 adet metin belirlenmiştir. İncelemeler sonucunda elde edilen verilere göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4.4 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Kök Değerler

Değer	Alt boyut	Üniteler							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
Adalet	Adil olma		1						1
	Dengeli davranma		1						1
	Eşit davranma								
	Haksız uygulamalara karşı gelme								
Dostluk	Grup çalışmasında bulunma		1		1		1		3
	Özveride bulunma								
	Arkadaşlarına destek olma								
Dürüstlük	Doğru sözlü olma								5
	Açık sözlü olma								
	Etik davranma		1		1		1	1	4
	Sözünde durma						1		1
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme	1		1	7				9
	Sorumluluk alma				1		1	1	3
	Özgüvenli olma								
Sabır	Azimli olma		1		1				2
	Anlayış gösterme								
Sevgi	Doğaya sevgi duyma								2
	Önyargılı olmama								
Saygı	İnsanları sevme			1			1		2
	Alçak gönüllü olma								25
	İnsanlara değer verme			2		1			3
	Doğaya karşı duyarlı olma	2			4		11	5	22
Sorumluluk	Kendine karşı sorumlu olma	1		1	5				7
	Ailesine karşı sorumlu olma						1	3	4
	Ülkesine karşı sorumlu olma	2			1		8	5	16
Vatanseverlik	Kültürel mirasın farkında olma	1			5		1		7
	Kaynakları bilinçli kullanma		1		3		12	11	27
	Üretken olma				7		3	1	11
Yardımseverlik	İnsanlık Yararına Çalışma	3	5	5	5	2	1	1	22
	Çevreye Karşı Merhametli olma				1		1		2
	İnsanlara yardım etme				1	1		1	3
Toplam		10	11	10	43	4	43	29	150

Tablo 4.4 incelendiğinde 8. sınıf fen bilimleri kitabında 106 adet metin içerisinde toplamda 150 adet kök değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi adalet, 3 tanesi dostluk, 5 tanesi dürüstlük, 12 tanesi özdenetim, 2 tanesi sabır, 2 tanesi sevgi, 25 tanesi saygı, 27 tanesi sorumluluk, 45 tanesi vatanseverlik ve 27 tanesi yardımseverlik değerine aittir.

1.Ünite: Mevsimler ve İklim

Bu ünite de mevsimlerin oluşumu, iklim ve hava hareketleri gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinleri yer almıştır. Bu ünite de toplam 10 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi özdenetim, 2 tanesi saygı, 3 tanesi sorumluluk, 1 tanesi vatanseverlik ve 3 tanesi de

yardımsverlik değetine aittir. Bu üniteye yer alan değeri ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 19. sayfasında yer alan “Bayrağımızın dalgalanmasını sağlayan da rüzgârlardır. Uğrunda birçok destan yazılan, canımızı seve seve vereceğimiz bayrağımız, vatanımızın bağımsızlık sembolüdür. Bayrağımız; rengi, hilali ve yıldızı ile üzerinde birçok anlam barındıran tarihî bir süreci yansıtmaktadır. Ülkemizin her köşesinde dalgalanması, güven ve gurur kaynağıdır. Bölünmez bütünlüğümüzün bir parçasıdır.” ifadesinde Türk bayrağının önemine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kültürel mirasın farkında olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 20. sayfasında “Rüzgâr nasıl oluşur?” isimli etkinliğin “etkinlik uyarıları” bölümünde yer alan “Kibrit ile çalışırken dikkatli olunuz.” ifadesinde öğrenciler kibrit kullanımı ile ilgili uyarılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “sorumluluk” değeri “kendine karşı sorumlu olma” hem de “özdenetim” değerinin “davranışları kontrol etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 27. sayfasında yer alan “Sera gazlarının salınımı ile birlikte Dünya yüzeyindeki artan sıcaklıklar, Ekvator’dan kutuplara tüm bölgelerde etkili olmaktadır. Kutuplarda buzulların erimesi, deniz seviyesindeki yükselmeler, beklenmedik fırtınalar, uzun süreli kuraklıklar, birçok bitki ve hayvan türü neslinin azalması yaşanan küresel ısınmanın kanıtı olarak görülmektedir.” ifadesinde sera gazı salınımının artmasının doğaya verdiği zararlara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 29. sayfasında “fen ve mühendislik uygulamaları” bölümünde yer alan “Milton Blake (Milton Bilek) isimli bir kimyager, güneş yanıklarının tedavisi için güneş yanığı kremi üretmek amacıyla deneyler yapmaya başladı fakat başarılı olamadı. 1940’lı yıllarda ise Dr. Benjamin Green (Benjamin Grin), İkinci Dünya Savaşı’nda cepheye bulunan askerleri güneşten korumak için bir güneş kremi geliştirdi.” ifadesinde güneş kreminin üretimi ve insanların hizmetine sunumu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle bu ifade “yardımsverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

2. Ünite: DNA ve Genetik Kod

Bu üniteye DNA’nın yapısı ve kendini eşlemesi, kalıtım, mutasyon ve modifikasyon, adaptasyon, biyoteknoloji gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında

konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinleri yer almaktadır. Bu ünite toplam 11 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 2 tanesi adalet, 1 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 1 tanesi sabır, 1 tanesi vatanseverlik ve 5 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite sevgi, saygı ve sorumluluk değerine rastlanmamıştır. Ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 57. sayfasında “haydi bul bakalım” isimli etkinlikte yer alan “Arkadaşlarınızla gruplara ayrılınız. Okul bahçesinde veya yakın çevrenizde çim bulunan bir alana gidiniz. Gruptan bir kişiyi seçiniz.” ifadesinde öğrenciler grupla birlikte çalışmaya ve grup içinde adaletli bir biçimde bir temsilci seçmeye yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade hem “adalet” değerinin “adil olma” alt boyutu hem de “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 45. sayfasında yer alan “Mendel, yaptığı çalışmaları yaklaşık 6 yılda tamamladı. Deney sonuçlarını ise 1866 yılında yayımladı” ifadesinde Mendel’in uzun yıllar boyunca kararlılıkla ve azimle çalışarak çalışmasını tamamladığına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 66. sayfasında yer alan “Bunun yanı sıra çevre kirliliğinin önlenmesinde, madencilikte ve pek çok alanda biyoteknoloji ve genetik mühendisliğinin çalışmaları sayesinde daha ucuz, daha kolay bulunabilen ve daha verimli ürünler elde edilebilmektedir.” ifadesinde biyoteknoloji ve genetik mühendisliği çalışmalarının ekonomik yöndeki katkılarına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

3. Ünite: Basınç

Bu ünite basınç tanımı, katı ve sıvı basıncını etkileyen etmenler, basıncın günlük yaşam ve teknolojide uygulamaları gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinleri yer almaktadır. Bu ünite toplam 10 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi özdenetim, 1 tanesi sevgi, 2 tanesi saygı, 1 tanesi sorumluluk ve 5 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, dostluk, dürüstlük, sabır ve vatanseverlik değerine rastlanmamıştır. Bu ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 79. sayfasında yer alan “Anne, baba, kardeş ya da akrabalarımız bizler için çok değerlidir. Onlar, üzüntümüzü ve neşemizi paylaşabileceğimiz, maddi veya manevi yönden bize her zaman destek olan gönül bağlarımızın kuvvetli olduğu

kişilerdir.” ifadesinde aile bireylerinin birbirlerine olan sevgilerine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sevgi” değerinin “insanları sevmek” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 87. sayfasında yer alan “Blaise Pascal (Bileys Paskal), sıvıların basıncı her yöne ilettiklerini bir yasa ile açıklamıştır. Bu nedenle sıvıların bu özelliğini açıklayan yasa, Pascal Prensipli olarak adlandırılır.” ifadesinde Pascal’ın çalışmalarına verilen değere vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 88. sayfasında yer alan “Trafik kazalarında pek çok kişi, başını direksiyona veya kontrol paneline çarparak yaralanır. Bazı arabalarda bulunan hava yastıklarının amacı, bu sert maddelerle çarpışmayı önlemektir. Bir saniyeden bile daha kısa sürede açılan hava yastıkları, sürücüye yumuşak bir zemin hazırlayarak çarpmanın şiddetini azaltır. Hava yastıklarının açılması da gaz basıncına dayanır.” ifadesinde gaz basıncı kullanılarak tasarlanan hava yastıklarının insan yaşamını üzerindeki etkisine değinilmiştir. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

4. Ünite: Madde ve Endüstri

Bu ünite periyodik sistem, fiziksel ve kimyasal değişimler, kimyasal tepkimeler, asit ve bazlar, maddenin ısı ile etkileşimi, Türkiye’de kimya endüstrisi gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinleri yer almıştır. Bu ünite toplam 43 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi dostluk, 1 tanesi dürüstlük, 8 tanesi özdenetim, 1 tanesi sabır, 4 tanesi saygı, 6 tanesi sorumluluk, 15 tanesi vatanseverlik ve 7 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet ve sevgi değerlerine rastlanmamıştır. Bu ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 107. sayfasında yer alan “Ekmeğin soframıza gelene kadar hangi aşamalardan geçtiğini biliyor musunuz? Ekmeğin ana maddesi olan buğdayı yetiştiren bir çiftçi ile unu ekmek hâline getiren bir fırıncının emeğini hiç düşündünüz mü?” ifadesinde çiftçi ve fırıncının ekmek oluşumu sırasındaki gayret ve emeklerine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sabır” değerinin “azimli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı sayfanın devamında yer alan “Birtakım aşamalardan geçerek birçok kişinin emeği sonucunda üretilen ekmeğe muhtaç olan pek çok insan vardır. Buna rağmen yerde bulduğumuzda dahi öpüp alnımıza koyduğumuz ekmeğin, günde 6 milyonunu çöpe attığımızdan haberiniz var mı?” ifadesinde ekmek israfına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle

bu ifade “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 124. sayfasında yer alan “Dolayısıyla fosil yakıtlarının çok fazla yakıldığı sanayi bölgelerindeki yağmurlar, asidik özellik gösterir. Bu yağmurlara asit yağmurları adı verilir. Ülkemizde çok fazla görülmemekle birlikte asit yağmurlarının çevreye verdiği zarar çok büyüktür. Örneğin asit yağmurlarının yağdığı bölgelerdeki ormanlar yok olmaktadır. Acaba, asit yağmurları ormanlardaki bitki örtüsüne neden zarar vermektedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.” ifadesinde asit yağmurlarının doğaya verdiği zarara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 121. sayfasında yer alan “asit ve bazlar hangi maddeleri etkiler?” isimli etkinliğin “etkinlik uyarıları” bölümünde yer alan “Asit ve bazlar ile çalışırken çok dikkatli olunuz.” ifadesinde öğrencilere etkinlikte kullanılacak maddelerle ilgili uyarıda bulunulmuştur. Bu nedenle bu ifade hem “özdenetim” değerinin “davranışlarını kontrol etme” alt boyutu ile hem de “sorumluluk” değerinin “kendine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı etkinliğin devamında yer alan “Arkadaşlarınız ile gruplara ayrılınız” ifadesinde öğrenciler grupla çalışmaya yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “dostluk” değerinin “grup çalışmasında bulunma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Yine aynı etkinlikte yer alan “Öğretmeninizden, 50 mL’lik diğer beherglasa derişik hidroklorik asit çözeltisi hazırlamasını isteyiniz.” ifadesinde öğrencilerin öğretmenlerinden yardım almaları istenmiştir. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

5. Ünite: Basit Makineler

Bu ünite de sabit makara, hareketli makara, palanga, kaldıraç, eğik düzlem, çıkırık, basit makinelerin kullanım alanları gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite de toplam 4 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinde 3 tanesi yardımseverlik ve 1 tanesi de saygı değerine aittir. Bunun dışındaki değerlere rastlanmamıştır. Bu ünite de yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 160. sayfasında yer alan “Yandaki görselde MÖ 300 yıllarında Atina’da kullanıldığı düşünülen ayak değirmeni görülmektedir. Buğdaydan un elde etmek için köy halkının bir araya gelip üstünde yürüyerek çalıştırdığı sistemde, köylüler daha kısa sürede daha çok un elde etmeye çalışmışlardır.” ifadesinde köylülerin birbiri ile yardımlaşmasına

vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlara yardım etme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 172. sayfasında yer alan “Diğer vatandaşlarımıza düşen en büyük sorumluluk ise bu bölgelere araç bırakmamak ve engelli vatandaşlarımızın hareket özgürlüğünü sınırlandıracak davranışlardan kaçınmak olacaktır. Bu konuda hassas olunmalı ve saygılı davranılmalıdır.” ifadesinde engelli bireylere karşı gösterilmesi gereken saygı ve duyarlılığa vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “insanlara değer verme” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

6. Ünite: Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi

Bu üniteye besin zinciri ve enerji akışı, enerji dönüşümleri, madde döngüleri ve çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma gibi konulara yer verilmiştir. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinleri yer almaktadır. Bu üniteye toplam 43 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi dostluk, 2 tanesi dürüstlük, 1 tanesi özdenetim, 11 tanesi saygı, 1 tanesi sevgi, 9 tanesi sorumluluk, 16 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu üniteye adalet ve sabır değerine rastlanmamıştır. Bu üniteye yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 209. sayfasında yer alan “Türkiye, gerçekleştirdiği düzenlemelerle küresel iklim sisteminin korunmasına yönelik önlemleri almaya başlamıştır. İklimsel değişimin önlenmesi, sera gazı salınımlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin kullanılması ve çevre ile ilgili kanunların üzerinde hassasiyetle durulması sonucunda, küresel iklim değişikliği konusunda ülkemizde umut verici gelişmeler kaydedilmiştir.” ifadesinde ülkemizin sera gazı salınımını önlemek için gerçekleştirdiği çalışmalara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir. Aynı sayfanın devamında yer alan “Sera gazlarının salınımına engel olma konusundaki ilk adım, 1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü ile atılmıştır. Bu protokolü ilk imzalayan 169 ülke, sera etkisine neden olan karbondioksit ve diğer gazların salınımını azaltmayı kabul etmişlerdir.” ifadesinde ülkelerin sera gazı salınımı konusunda imzaladıkları sözleşmeye vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “dürüstlük” değerinin “sözlerinde durma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 215. sayfasında yer alan “Siz de kaynakların verimli kullanımıyla ilgili bir araştırma yapınız. Araştırma sonucunda elde ettiğiniz bilgilerle bir proje hazırlayınız.

Hazırladığınız projeyi sınıfınızdaki arkadaşlarınıza sununuz.” ifadesinde öğrenciler kaynakları verimli kullanımı ile ilgili proje hazırlamaya yönlendirilmiştir. Bu nedenle bu ifade “vatanseverlik” değerinin “üretken olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 218. sayfasında yer alan “Doğal kaynakların tasarruflu kullanılmaması sonucunda, hiç bitmeyecek sanılan kaynaklar giderek tükenir. Bu durum başta insanlar olmak üzere doğadaki tüm canlıları olumsuz etkiler.” ifadesinde doğal kaynakların tükenmesinin doğaya verdiği zararlara vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “saygı” değerinin “doğaya karşı duyarlı olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 225. sayfasındaki 7. soruda yer alan “Canay, uzun zamandır görmediği, üniversite yurdunda oda arkadaşlığı yaptığı arkadaşının doğum günü için güzel bir çiçek almıştır.” ifadesinde iki arkadaşın hediyeleşmelerine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “sevgi” değerinin “insanları sevmek” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 194. sayfasında yer alan “Pek çoğunuzun evinde görselde verilen orkide bitkisi gibi çeşitli bitkiler bulunmaktadır. Bu bitkilerin uzun süre yaşaması için neler yapıyorsunuz?” ifadesinde bitkilerin uzun süre yaşaması için neler yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “çevreye karşı merhametli olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

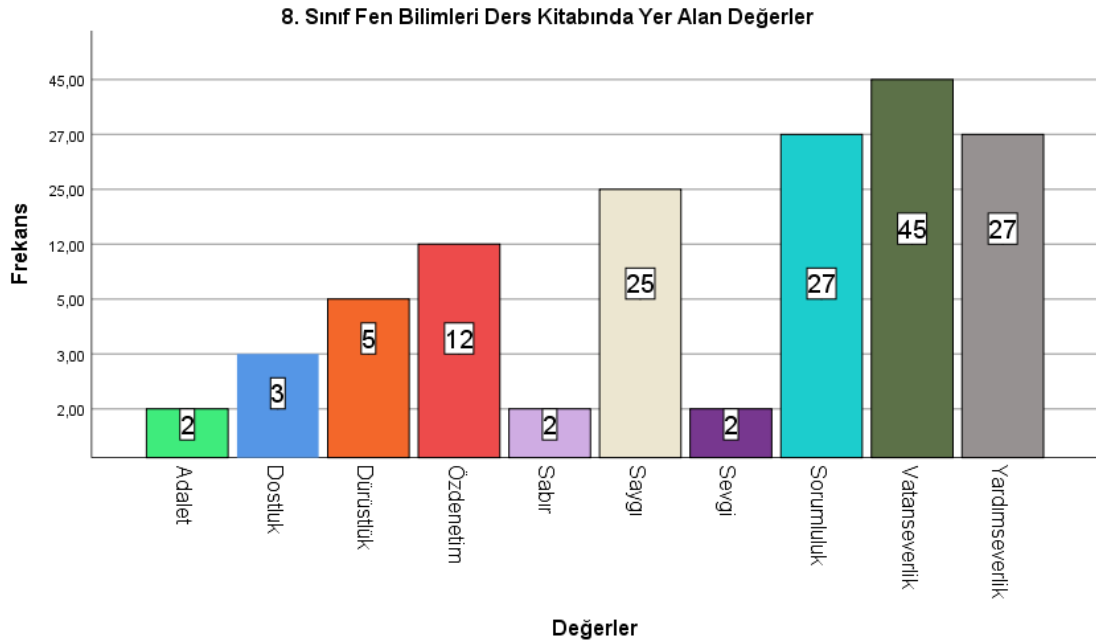
7. Ünite: Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi

Bu ünite elektrik yükleri ve elektriklenme olayı, elektrik yüklü cisimler, elektrik enerjisinin dönüşümü gibi konular yer almaktadır. Bunun dışında konu ile ilgili etkinlikler ve okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu ünite toplam 29 adet değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinden 1 tanesi dürüstlük, 1 tanesi özdenetim, 5 tanesi saygı, 8 tanesi sorumluluk, 12 tanesi vatanseverlik ve 2 tanesi de yardımseverlik değerine aittir. Bu ünite adalet, dostluk, sabır ve saygı değerine rastlanmamıştır. Bu ünite yer alan değer ifadeleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitabın 248. sayfasında yer alan “Gelişmekte olan ülkemizi göz önünde bulundurduğumuzda, elektrik tasarrufu konusunda hepimize ciddi görevler düştüğünün bilincinde olmalıyız. Elektrik enerjisini tasarruflu kullanmak için bazı önlemler alabiliriz. Örneğin evlerimizde kullandığımız elektrikli araçların az enerji tüketen verimli araçlar olmasına dikkat etmeliyiz.” ifadesinde elektrik tasarrufunun önemi ve tasarrufun nasıl yapılabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle bu ifade hem “vatanseverlik” değerinin “kaynakları bilinçli kullanma” alt boyutu ile hem de “sorumluluk” değerinin “ülkesine karşı sorumlu olma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Kitabın 251. sayfasında “fen ve mühendislik uygulamaları” isimli bölümde yer alan “Fotokopi makinesini, 1938 yılında Amerikalı bir büro çalışanı olan Chester F. Carlson (Çestir Karsın) icat etmiştir. Bir patent bürosunda çalışan Carlson, sık sık belge veya resimlerin kopyasını çıkarmak zorunda kalıyordu. Carlson belge ve resimlerin kopyasını daha hızlı çıkarabilmek adına bir dizi deney gerçekleştirmiş ve 1938 yılında kuru teksir (kserografi) olarak adlandırdığı yöntemi keşfetmiştir. 1948 yılında ise küçük bir fotoğraf kâğıdı üreticisi, kserografi yöntemini geliştirerek büro tipi ilk fotokopi makinesini üretti.” ifadesinde insanların yaşamını kolaylaştıran fotokopi makinesinin icat edilme öyküsü anlatılmıştır. Bu nedenle bu ifade “yardımseverlik” değerinin “insanlık yararına çalışma” alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışmada incelenen 8. sınıf fen bilimleri ders kitabında kök değerlerin hepsine rastlanmıştır. Değerlerin dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir

Şekil 4.4 8. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabında Yer Alan Değerler

Şekil 4.4 incelendiğinde değerlerin en fazla yer alan değer vatanseverlik değeridir. Bu değeri sırası ile eşit miktarda olan sorumluluk ve yardımseverlik değeri takip etmektedir. Daha sonra sırası ile saygı, özdenetim, dürüstlük, dostluk değerleri yer almaktadır. Adalet, sabır ve sevgi değerleri ise eşit ve en az sayıda yer almaktadır.

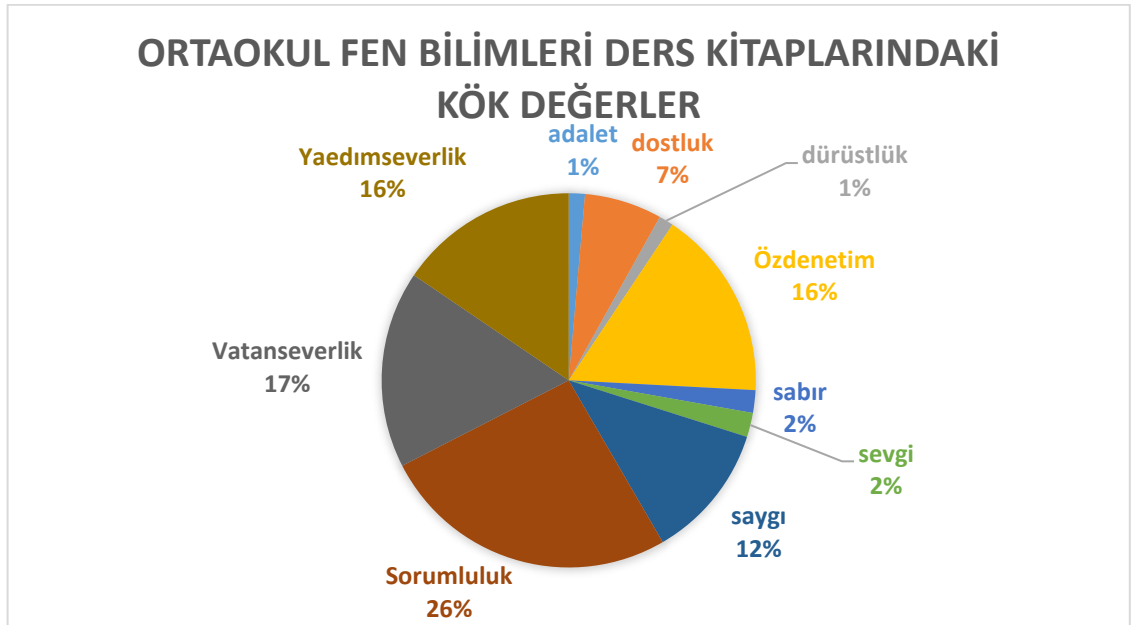
Ortaokul 5., 6.,7 . ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının kök değerler bakımından incelenmesi sonucu elde edilen bulgular tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5.Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarında Yer Alan Kök Değerler

Değer	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf	Toplam
Adalet	4	2	2	2	10
Dostluk	17	22	6	3	48
Dürüstlük	1	2	1	5	9
Özdenetim	43	46	17	12	118
Sabır	5	6	1	2	14
Sevgi	11	1	1	2	15
Saygı	27	19	13	25	84
Sorumluluk	76	56	26	27	185
Vatanseverlik	21	27	29	45	122
Yardımseverlik	35	29	20	27	111
Toplam	240	208	116	150	716

Tablo 4.5 incelendiğinde ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında toplamda 716 adet kök değer ifadesi tespit edilmiştir. Bu değer ifadelerinin 240 tanesi 5. sınıf ders kitaplarında, 210 tanesi 6. sınıf ders kitaplarında, 116 tanesi 7. sınıf ders kitaplarında ve 150 tanesi ise 8. sınıf ders kitaplarında yer almaktadır.

Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında en fazla yer alan değer 185 adet ile sorumluluk değeri iken en az yer alan değer ise 9 adet ile dostluk değeridir. Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan değerlerin dağılımı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 4.5 Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarındaki Kök Değerler

Şekilde ortaokul fen bilimleri ders kitaplarında yer alan kök değerlerin yüzdelik dağılımları görülmektedir. En fazla yer alan değer %26 oranı ile sorumluluk değeridir. Sorumluluk değerini sırası ile %17 vatanseverlik, %16 yardımseverlik, %16 özdenetim, %12 saygı, %7 dostluk, %2 sabır, %2 sevgi değerleri takip etmektedir. En az yer alan değerler ise %1 adalet ve %1 dürüstlük değerleridir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar alan yazındaki çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf fen bilimleri ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada tüm ders kitapları göz önüne alındığında toplam 716 değer tespit edilmiştir. Bu değerlerden en sık yer alan değer sorumluluk (185) değeridir. Sorumluluk değerini vatanseverlik (122), özdenetim (118), yardımseverlik (111), saygı (84), dostluk (48), sevgi (15), sabır (14), adalet (10) ve dürüstlük (9) değerleri takip etmektedir.

2018 yılında yenilenen Fen Bilimleri Öğretim Programı incelendiğinde değerler eğitimi ile ilgili ayrı bir program, öğrenme alanı ya da bir ünite oluşturulmadığı belirtilmektedir. Belirlenen kök değerlerin öğretim ile ilgili bütün araç gereçlerin her birinde ve her biriminde yer aldığı belirtilmiştir. Mevcut çalışma bu açıdan değerlendirildiğinde programda yer alan bu açıklama ile kısmen uyum göstermektedir. Çünkü belirtilen tüm kök değerler her bir sınıf seviyesine ait ders kitabında yer almıştır. Ancak ünite bazında değerlendirildiğinde her değer her üniteye yer almamıştır. Bu nedenle ders kitaplarında yer alan kök değerler homojen bir dağılım göstermemiştir.

Alan yazın incelendiğinde fen bilimleri ders kitaplarının değerler bakımından incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alan yazındaki benzer çalışmalara bakıldığında Aydın (2019), Koltaş (2020), Hatay Uçar (2019) ve Derse (2019)'nin çalışmalarında inceledikleri kitaplarda en çok rastladıkları değer sorumluluk değeridir. Bu durum çalışmamızın sonuçlarının destekler niteliktedir.

Sorumluluk değerinin bu denli fazla çalışmanın sonucunda ders kitaplarında yer alması özellikle ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin sorumluluklarının farkına varması ve ileriki yaşamlarında daha duyarlı insanlar olmaları bakımından önemlidir. Özellikle son dönemlerde ailelerin çocuklarının üzerine çok fazla titremesi hatta bu durumu abartarak çocuklarına sorumluluk vermekten kaçınması çocukların sorumluluk konusunda yetersiz olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle ders kitaplarında sorumluluk değerinin yoğun şekilde yer alması sorumluluk sahibi ve çevresine duyarlı öğrenciler yetişmesine katkıda bulunabilir.

Sorumluluk değerinin fen bilimleri ders kitaplarında en fazla yer alan kök değer olmasının nedenlerinden biri de eğitimde öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımının kullanılması olabilir. Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımında öğrencinin aktif olması

istenmekte dolayısıyla öğrenciye daha fazla sorumluluk verilmektedir. Bu nedenle ders kitaplarında sorumluluk değeri fazla yer almış olabilir.

Güzel (2013)'in hayat bilgisi ders kitaplarını evrensel değerler açısından incelediği çalışmasında en sık rastlanan değerleri sevgi ve sorumluluk olarak belirlemiştir. Bu çalışmanın sonuçları mevcut çalışmayı kısmen destekler niteliktedir. Güzel (2013)'in çalışmasında en sık rastlanan değer olan sorumluluk değeri mevcut çalışmayla uyumluluk göstermekte ancak en sık rastlanan diğer değer olan sevgi değeri olması hususunda ayrılmaktadır. Bu çalışmada sevgi değeri az rastlanan değerler arasında yer almaktadır. Güzel (2013)'in çalışması ile bu çalışmanın farklı olmasının nedeni incelenen değerlerin farklı olması olabilir. Güzel (2013) çalışmasında evrensel değerleri incelemiştir. Ancak bu çalışmada kök değerler incelenmiştir.

Özkan (2017) çalışmasında hayat bilgisi ders kitaplarındaki görsel ve metinleri değerler açısından incelemiştir. Özkan (2017) çalışmasında hayat bilgisi öğretim programında yer alan 20 adet değere göre ders kitaplarını incelemiştir. Çalışma sonucunda kitaplarda en sık rastlanan değeri sevgi değeri olarak belirlemiştir. Bu çalışmada ise sevgi değeri az rastlanan değerler arasında yer almaktadır. Çalışmalardaki bu farklılığın sebebi hem farklı değerlerin incelenmesi hem de Özkan (2017)'in çalışmasında kitaplardaki incelemelerine görsel içerikleri de dâhil etmiş olması olabilir.

Hazım (2019) çalışmasında ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitabında yer alan hikâye ve romanları kök değerler bakımından incelemiştir. Hazım (2019) çalışmasında en sık rastlanan değerleri sevgi ve dostluk değeri olarak belirlemiştir. Bu çalışmada dostluk ve sevgi değeri az rastlanan değerler arasında yer almaktadır. Aynı değerlerin incelenmesine rağmen sonuçların farklı olmasının nedeni farklı branşlardaki kitapların incelenmiş olması olabilir. Hazım (2019)'ın çalışmasında Türk dili ve edebiyatı ders kitapları incelenirken bu çalışmada fen bilimleri ders kitapları incelenmiştir. Dolayısıyla Türk dili ve edebiyatı kitaplarında sevgi ve dostluk değeri fen bilimleri ders kitaplarına göre daha fazla yer almış olabilir.

Fen bilimleri ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada en az rastlanan değerler dürüstlük ve adalet değerleridir. Alan yazındaki benzer çalışmalara bakıldığında Hazım (2019), Hatay Uçar (2019), Koltas (2020) ve Ecerkale (2019)'nin çalışmalarında inceledikleri kitaplarda en az rastladıkları değerler adalet ve dürüstlük değerleridir. Bu durum çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Adalet ve dürüstlük değerinin bu çalışmalarda az rastlanan değerler arasında yer alması günümüzde artan suç olayları ve insanların birbirlerine olan güvenlerinin azalması, toplum olarak belki de en fazla ihtiyaç

duyduğumuz bu değerlerin öğrencilere aktarılmasında ders kitaplarının yetersiz kaldığına işaret ediyor olabilir.

Derse (2019) çalışmasında 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarını değerler açısından incelemiştir. Derse (2019) çalışmasında MEB değerler eğitimi yönergesinde yer alan 27 adet değere göre ders kitaplarını incelemiştir. Araştırmanın sonucunda ders kitaplarında az rastlanan değerleri özgüven, empati, iyimserlik, şefkat ve merhamet olarak belirlemiştir. Bu çalışma sonuç bakımından mevcut çalışmayla uyuşmamaktadır. Bu farklılığın sebebi çalışmalarda farklı değerlerin kullanılmış olması olabilir.

Akarsu (2015) çalışmasında ilkökul ve ortaokul müzik ders kitaplarında yer alan şarkıları incelemiştir. Çalışma sonucunda adil olma, selamlaşma, alçakgönüllülük, nazik olma ve misafirperverlik değerlerine kitaplarda hiç rastlanmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma sonuç bakımında mevcut çalışmayı kısmen desteklemektedir. Mevcut çalışmada adalet değerinin en az rastlanan değer olması gibi Akarsu (2015)'nin çalışmasında da adil olma değeri en az rastlanan hatta hiç rastlanmaya değerdir. Ancak Akarsu (2015)'nin çalışmasında adil olma değeri dışındaki değerler bakımından mevcut çalışma ile farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın sebebi çalışmalarda kullanılan değerlerin farklı olması olabilir.

Güzel (2013) ve Özkan (2017) ise inceledikleri ders kitaplarında en az rastlanan değerleri misafirperverlik olarak belirlemişlerdir. Bu çalışmaların mevcut çalışmadan farklı sonuçlar elde etmesinin nedeni farklı değerler bakımından inceleme yapmış olmaları olabilir.

Mevcut çalışma ile paralellik göstererek farklı ders kitaplarının kök değerler bakımından incelendiği çalışmalara bakıldığında benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Hazım (2019), Hatay Uçar (2019) ve Koltaş (2020)'nin çalışmalarına bakıldığında üç çalışmada da en az rastlanan ortak değer adalet değeridir. Bu durum mevcut çalışma ile uyum göstermektedir. Buradan hareketle öğretim programlarında yer alan kök değerlerin ders kitaplarına yeteri kadar yansıtılmadığı sonucuna ulaşılabilir. Hazım (2019), Hatay Uçar (2019) ve Koltaş (2020)'nin çalışmalarında ders kitaplarında en fazla yer alan kök değerler sorumluluk, vatanseverlik, sevgi ve dostluk gibi değerlerdir. Bu bakımdan mevcut çalışma ile benzeşmektedirler.

Alanyazında ders kitaplarının değerler eğitimi bakımından incelendiği çalışmalara bakıldığında bazı yönleri ile farklılıklar olsa da özellikle kök değerlerin göz önüne alınarak inceleme yapılan çalışmalarda benzerlikler daha fazla bulunmaktadır. Bu durum öğretim programlarında yer alan kök değerlerin ders kitaplarında sorumluluk ve

vatanseverlik ve sevgi gibi değerlerin baskın şekilde yer verildiğini söylenebilir. Bununla birlikte adalet değerinin ise ders kitaplarına yansıtılmasında yetersiz olduğu söylenebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Fen bilimleri ders kitapları 2018 yılında yenilenen fen bilimleri dersi öğretim programında belirlenen kök değerler bakımından incelenmiştir. Ders kitaplarında yer alan değerlerin fen bilimleri öğretim programında yer alan değerlerle uyumluluğu ve kök değerlerin ders kitaplarında ne oranda yer aldığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

Fen bilimleri öğretim programında yer alan 10 adet kök değer hepsine incelenen ders kitaplarında rastlanmıştır. Ancak değerlerin dağılımına bakıldığında eşit oranda bir dağılım olmadığı görülmektedir. 10 adet değer olduğu düşünüldüğünde değerlerin eşit oranda dağılım göstermesi için her bir değer en az %10 oranında yer alması gerekir. İncelenen ders kitaplarında yer alan değerlere bakıldığında böyle bir oranın olmadığı görülmüştür.

İncelenen kitapların tamamına bakıldığında en sık rastlanan değer %26 ile sorumluluk değeri olduğu bu değeri %17 ile vatanseverlik değerinin takip ettiği görülmüştür. Sorumluluk ve vatanseverlik değerinin ders kitaplarında bu denli yer alması ders kitaplarının değer eğitimi için önemli bir unsur olduğu düşünüldüğünde sevindirici bir durumdur. Çünkü ortaokul seviyesindeki çocukların sorumluluk bilincine sahip olması onların ileriki dönemlerde kendi davranışlarının sonucunu kabullenen, üzerine düşen görevleri vaktinde yerine getiren kişiler olmalarını sağlar. Sık rastlanan değerlerden bir diğeri olan vatanseverlik değeri ise sadece vatani sevmek değil aynı zamanda vatanına sahip çıkmak vatanını uluslararası alanda yükseltmek de demektir. Fen bilimleri dersi kapsamı düşünüldüğünde özellikle bilim alanında ülkesini ileri seviyeye ulaştırmak isteyen bireylerin yetiştirilmesi konusunda bu değer önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle vatanseverlik değerinin fen bilimleri ders kitaplarında sık rastlanması sevindirici bir durumdur.

İncelenen fen bilimleri ders kitaplarında en az rastlanan değerlerin ise %1'lik orana sahip dürüstlük ve adalet değerleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnsanlar arasındaki iletişimin en önemli unsuru dürüstlüktür. Dürüstlüğün olmadığı yerde güven ortamı oluşmaz. Birbirine güvenmeyen insanlar arasında iletişim kopukluğu oluşur. İletişimin olmadığı yerde insanlar arası anlaşmazlıklar artar ve bu da toplumsal sorunlara yol açabilir. Adalet değeri düşünüldüğünde sadece mahkemeler akla gelmemelidir.

Aslında adalet sağduyulu davranmaktır. Sağduyulu davranan insanlar diğer insanları anlayışla karşılar ve herkesin eşit olduğunun farkında olur ve adil davranışlar sergiler. Bu nedenle özellikle ortaokul çağında olan öğrencilere adalet duygusunun kazandırılması önem arz etmektedir. Belki de ülkemizde en fazla ihtiyaç duyulan bu değerlerin kitaplarda bu denli az yer alması düşündürücüdür.

Ders kitapları sınıf bazında değerlendirildiğinde her sınıf için incelenen ders kitaplarında kök değerlerin her biri her kitapta yer almıştır. En fazla değer ifadesine 6. sınıfa ait ders kitabında rastlanmıştır. Sınıf seviyesi yükseldikçe belirlenen değer ifadesi sayısı da azalmaktadır. Bunun nedeni sınıf seviyesinin arttıkça kitaplarda yer alan etkinlik sayısının azalmış olması ve etkinliklerin güvenlik bölümlerini 7 ve 8. sınıflarda daha çok sembol ile gösterilmesi olabilir. Ders kitaplarında en fazla ve en az yer alan değerlerde ise çok farklılık gözlenmemiştir. 5 ve 6. sınıfta en çok yer alan değer sorumluluk değeri iken 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında ise vatanseverlik değeridir. En az yer alan değerlere bakıldığında ise 5. sınıf ders kitabında dürüstlük, 6. sınıf ders kitabında sevgi, 7. sınıf ders kitabında sabır ve sevgi, 8. sınıf ders kitabında ise adalet, sevgi ve sabır değeri yer almaktadır. Buradan hareketle, sınıf seviyelerine göre ders kitaplarındaki değer dağılımları kendi içinde homojen olamamakla birlikte benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçlarından biri de üniteler arası değer farklılıklarıdır. Bazı ünitelerde bazı değerler hiç yer almazken bazı ünitelerde bazı değerler çok fazla yer almaktadır. Bu da kitapların değer bakımından sürekliliği olmadığını göstermektedir. Bu durum öğrencilere iletmek istenen değerlerin pekiştirilmesini engelleyen bir durum olmakla birlikte değerlerin iletilmesinde sürekliliğin olmadığını göstermektedir. Bunun dışında ünitelerde yer alan değer sayılarında da büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bazı ünitelerde çok az sayıda değer ifadesi bulunurken bazı ünitelerde ise çok fazla sayıda değer ifadesine rastlanmaktadır. Bu durum üniteler arasında değerler konusunda farklılıklar olduğunu göstermektedir. Kök değerlerin hepsinin bulunduğu bir üniteye rastlanmamıştır. Bu da ünite bazında kök değerlerin tam anlamıyla yansıtan bir ünitenin olmadığını göstermektedir.

Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının değerler bakımından incelendiği bu çalışmada ders kitaplarının fen bilimleri öğretim programında yer alan kök değerleri belirli oranda karşıladığı ancak homojen bir dağılım göstermediği, özellikle adalet ve dürüstlük gibi değerlerin iletiminde ise yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mevcut çalışmada elde edilen bulgu ve sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada ders kitaplarında en az rastlanan değerler olarak belirlenen adalet ve dürüstlük değerleridir. Ders kitapları bu değerler bakımından zenginleştirilebilir.
- Ders kitaplarında yer alan etkinliklerde daha çok sorumluluk ve özdenetim değerleri ön plana çıkmaktadır. Bunun dışındaki değerleri de barındıran etkinlikler tasarlanabilir.
- İncelenen ders kitapları göz önünde bulundurulduğunda kök değerlerin homojen bir şekilde dağılmadığı görülmüştür. Bu nedenle ders kitapları kök değerlere yer verilme oranı bakımından yeniden düzenlenebilir.
- Ders kitapları sadece konu alanları ve içerikleri dikkate alınarak değil aynı zamanda değer eğitimi temele alınarak hazırlanabilir.
- Öğretmenlerin öğretim yılı sonunda ders kitaplarını değer eğitimi bakımından incelemesi sağlanarak verilen dönütlere göre ders kitaplarında değer eğitimi bakımından düzenlemeler yapılabilir.
- Okullarda kullanılmak üzere hazırlanan ders kitapları kullanımdan önce talim terbiye kurulu tarafından belirlenen değer eğitimi konusunda uzman kişiler tarafından incelenebilir ve bu inceleme sonucunda kullanımına karar verilebilir.
- Uygulanmakta olan fen bilimleri öğretim programında kök değerler ile ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle de ders kitaplarında kök değerlerin dağılımında belli bir düzen mevcut değildir. Bu durumun netleşmesi adına öğretim programında hangi üniteye hangi değerlerin verileceği ve ne şekilde verileceği belirtilebilir.
- Alan yazın incelendiğinde değer eğitimi ile ilgili çalışmaların daha çok hayat bilgisi, sosyal bilimler, Türkçe gibi derslerde yapıldığı görülmektedir. Bu durum değer eğitiminin bu derslerle aktarılması gerektiği gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Oysa fen bilimleri gibi hayatla içi içte olan bir dersin değer eğitiminde ayrı düşünülmemesi gerekmektedir. Bu nedenle fen bilimleri dersinde değerler eğitimine daha fazla dikkat çekmek adına bu alanda yapılan çalışmaların sayısı artırılabilir.
- Bu çalışmadan yola çıkarak değer eğitimi bakımından farklı branşlara ait ders kitapları da kök değerler bakımından incelenebilir.
- Bu çalışmadan yola çıkarak çalışmanın genişletilmesi adına öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik farkındalıkları incelenebilir.
- Bu çalışmadan yola çıkarak sadece ülkemizde uygulanan fen bilimleri dersi öğretim programı ve kullanılan ders kitaplarında yer alan değerler eğitimi değil yurtdışında

değerler eğitiminin nasıl yapıldığını görmek adına karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, S. (2015). *İlkokul (1-4) ve ortaokul (5-8) müzik ders kitaplarında yer alan şarkıların değerler bakımından incelenmesi ve değerler eğitimi ile ilişkili öğrenci algıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim 2.kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akgün, Ş. (2001). *Fen bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 42, 361-384. DOI: 10.9761/JASSS2941
- Akyol, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sevgi temasının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Akyürek, U. (2016). *Alman ilköğretim okullarının Almanca ders kitaplarında sosyal ve kültürel değer aktarımının araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Altunal, B. (2015). *İlkokul 4. sınıf İngilizce ders kitaplarının Türk kültürüne ait değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Alıcı, F. (2019). *İlkokul 2. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Arslan, Ş. Z. ve Yaşar, F. T. (2007). Yükselen “değer” kavramı üzerine eleştirel bir yaklaşım. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, (1)1, 8-11.
- Aslan, H. İ. (2019). *Ortaokul İngilizce ders kitaplarındaki değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

- Atalay, B. (2011). *Türk edebiyatı ile dil ve anlatım ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinde yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, M. Z. ve Güler, Ş. A. (2012). *Okulda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, H. (2019). *Coğrafya ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi ve coğrafya öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Aydoğdu, M. ve Kesercioğlu, T. (Ed.). (2005). *İlköğretimde fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Anı.
- Aytekin, M. (2015). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bahçe, A. (2010). *Hayat bilgisi öğretimde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bakırcı, H. ve Çepni, S. (2014). Fen bilimleri dersi öğretim programı temelinde ortak bilgi yapılandırma modelinin irdelenmesi. *Fen Eğitimi ve Araştırmaları Derneği Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 2(2), 83-94.
- Başaranol, V. (2017). *Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının temel değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Başcı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi (Erzurum örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Biçer, R. (2021). *İlkokul STEM etkinliklerinin değerler eğitimine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 429-436.

- Cura, A. (2019). *Türk dili ve edebiyatı öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarındaki metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Çağlar, Y. (2015). *2013 Fen bilimleri öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Çakmak, A. (2013). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde adalet değerinin öğretimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Çapur, E. (2018). *İlkokul 1. 2. 3. 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin değer analizi yaklaşımına göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Çavdar, E. (2020). *Ortaokul düzeyinde değer eğitimiyle bütünleştirilmiş STEM uygulamalarının tasarlanması ve etkinliğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.
- Çelik, H. (2007). *Açılış konuşması*, Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu'nda sunuldu, İstanbul.
- Çelik, Ö. ve Buluç, B. (2018). Disiplinler arası yaklaşımla değer öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 67-88.
- Çepni, S. (2011). *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Demircan, T. (2010). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki temel değerlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyindeki değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Derse, G. (2019). *6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi ve öğretmen görüşleri bağlamında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

- Deveci, H. ve Ay, S. T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 2(6), 167-181.
- Dilek, A. (2017). Feridun Oral'ın kitaplarındaki değerlerin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(33), 61-86.
- Doğanay, M. (2019). 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin bibliyoterapi açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Doğanay, A. (2006). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Dökme, K. (2019). *İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerin değerler yönünden incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Ecerkale, N. (2019). *MEB Yayınları Türkçe 7. ve 8. ders kitabındaki metinlerin değerler bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79 – 96.
- Epçaçan, C. ve Okçu, V. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 40(187), 39-51.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(4), 55-72.
- Ergin, M. (1986). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergün S. (2013). *Ergenlere verilen değerler eğitiminin öz düzenleme stratejileri üzerindeki etkisinin sınanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gereken, H. (2018). 5. Sınıf ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Gözel, Ü. (2018). *Hayat bilgisi öğretim programının değerler eğitimi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gürhan, E. (2017). *İlkokullarda uygulanan değerler eğitimi uygulamalarının yönetici ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış

- yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Güvenç, B. (1970). *Kültür kuramında bütüncülük sorunu üzerine bir deneme*. Ankara: Hacettepe Basımevi.
- Güzel, D. (2013). *3. Sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Güzel, H. ve Adıbelli, S. (2011). 9. sınıf fizik ders kitabının eğitsel, görsel, dil ve anlatım yönünden incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 201-216.
- Hatay Uçar, F. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Hazım, S. (2019). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve roman metinlerinin değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Herdem, K. (2016). *Yedinci sınıf fen bilimleri dersi konularıyla bütünleştirilmiş değerler eğitimi etkinliklerinin öğrencilerin değer gelişimine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adıyaman.
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: Değerler eğitimi. *Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırmaları Dergisi*, 6(18), 4-9.
- Işık, İ. (2019). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Izgar, G. (2013). *İlköğretim okulu 8. sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- İbret, Ü. B. Karatekin, K. ve Avcı, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(207), 5-23.
- Kaliyeva, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında değerler eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Kanagatova, A. (2018). *Türkiye ve Kazakistan'da 5. Sınıfta okutulan Türkçe, Kazak edebiyatı, Rus dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Kapan, A. (2019). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebi ürünlerin öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Karatay, R., Timur, S. ve Timur, B. (2013). 2005 ve 2013 yılı fen dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(15), 234-264.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. ve Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *International Journal of Social Science*, 6(7), 657-669.
- Kayır, M. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin değer algılarının incelenmesi: Eskişehir İli örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kendirli, H. (2017). *Eğitimde bilişim ağı (EBA) destekli fen bilimleri dersi uygulamalarının 7. sınıf öğrencilerinin fene yönelik ilgilerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde.
- Kete, R. ve Acar, N. (2007). Lise 2 biyoloji ders kitapları üzerine öğrenci tutumlarının analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 221-230.
- Kılcan, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Koltaş, E. (2020). *Lise biyoloji, fizik ve kimya ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koyunlu Ünlü, Z. (2011). *Bilgisayar simülasyonları ve laboratuvar etkinliklerinin birlikte uygulamasının öğrencilerin fen başarısına ve bilgisayara karşı tutuma etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köder, M. (2019). *2018 İlkokul fen bilimleri dersi öğretim programının getirdiği yenilikler ve programın sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi*.

- Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Köseoğlu, F., Atasoy, B., Kavak, N., Akkuş, H., Budak, E., Tümay, H., Kadayıfçı, H. ve Taşdelen, U. (2003). *Yapılandırıcı öğrenme ortamı için bir fen ders kitabı nasıl olmalı?* Ankara: Asil.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değer eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Külünkoğlu, T. (2010). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi 4 ve 5. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *İlköğretim kurumları fen bilimleri 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim kurumları fen bilimleri 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmi Gazete (24.06.1973). Sayı: 14574
- Özcan, H., Oran, Ş., ve Arık, S. (2018). Fen bilimleri dersi 2013 ve 2017 öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre karşılaştırmalı incelenmesi. *Başkent University Journal of Education*, 5(2), 156-166.
- Özel, A. (2015). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerler ile ilgili algılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özkan, R. ve Soylu, A. (2014). Eğitim fakültesi öğrencilerinin benimsedikleri temel insani değerler (Niğde il örneği). *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1253-1265.

- Özkan, S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Öztürk, N. (2017). *İlköğretim düzeyindeki kitaplarda yer alan metinlerin değer öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, H. (2021). *Fen bilimleri dersi kapsamında vatanseverlik değerinin öğretilmesine yönelik fen bilgisi öğretmen adaylarının görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Saka, S. (2014). *Fen ve teknoloji dersi ile din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programındaki ortak değerlerin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Samur, Ö. A. (2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek "okul yaşam kalitesi"ne sahip iki İlköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Adana.
- Sarıcı Bulut, S. (2013). Gazi eğitim fakültesi rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü ve diğer bölüm öğrencilerinin değer eğilimlerinin karşılaştırılması. *International Journal of Social Science*, 6(1), 1245-1261.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Şahin, T. ve Ersoy, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Şahin, N. (2015). *İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin kültürel değerler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Şahin, Y. (2017). *Okul öncesi çocuklarda değerler eğitimi kapsamında yardımlaşma ve paylaşma değerleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şentürk, G. (2019). *Fen bilimleri dersinde değerler eğitiminin uygulanabilirliğine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tezcan, M. (2000). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Tok, B. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri dersinde değer eğitimine yönelik görüşleri: Durum çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Topkaya, Y. (2011). *Sosyal bilgiler programında yer alan değerlerin ders kitaplarına yansımaya düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Türk dil kurumu çerim içi sözlük. <http://www.tdk.gov.tr/index>. adresinden alınmıştır.
- Türker, A. (2019). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının değer yargılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Ulusoy, T. (2017). *Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin “canlılar dünyasını gezelim, tanıyalım” ünitesinde yaptıkları çevre projelerinde kazandıkları değerlerin tespit edilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- UNESCO. (2010). Living values education overview, www.livingvalues.net adresinden alınmıştır.
- Yaman Atalay, D. (2013). *2012-2013 Öğretim yılı ilköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan “sevgi ve duygular” temalarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi ve eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaman, H. (2019). *Fen bilimleri dersi kapsamında hazırlanan öğrenci temelli etkinliklerin sorumluluk değeri kazandırmaya etkisi*. Yayınlanmamış yüksek

- lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Yaman, H., Taflan, S. ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107- 120.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499-522.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65- 84.
- Yıldırım, A. (2007). *Seçilen bir ders kitabı değerlendirme ölçeğinin lise II fizik ders kitabına uygulanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin
- Yılmaz, E. (2012). *Ziya Gökalp'ın şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun öykülerinin değer eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.

EKLER

Ek 1. Değerler Değerlendirme Ölçeği

Değerler	Alt Boyut	Açıklama
Adalet	Adil olma	Öğrencinin adalet değerinin farkına varıp adil olma erdeminin ortaya çıkmasına yardımcı olur.
	Dengeli davranma	Öğrencinin arkadaşları arasında dengeli davranmasının gerekli olduğunu anlamasına yardımcı olur
	Eşit davranma	Öğrencinin herkese eşit davranmasının önemini kavramasına yardımcı olur.
	Haksız uygulamalara karşı gelme	Öğrencinin haksız uygulamalara karşı gelmenin önemini anlamasına yardımcı olur.
Dostluk	Grup çalışmalarında bulunma	Öğrencilerin grup çalışmalarında bulunmalarına yardımcı olur.
	Özveride bulunma	Öğrencilerin kendi aralarında özveride bulunarak çalışmalarına yardımcı olur.
	Arkadaşlarına destek olma	Öğrencilerin grup içinde birbirlerine destek olmalarının önemini anlamalarına yardımcı olur.
Dürüstlük	Doğru sözlü olma	Öğrencilerin arkadaşları arasında doğru sözlü olmalarının önemini anlamalarına yardımcı olur.
	Açık sözlü olma	Öğrencilerin açık sözlü ve anlaşılır olmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.
	Etik davranma	Öğrencilerin çalışmalarında etik davranmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur
	Sözlerinde durma	Öğrencilerin verdikleri sözde durmalarının önemini anlamalarına yardımcı olur.
Özdenetim	Davranışlarını kontrol etme	Öğrencilerin çalışmaları esnasında davranışlarını kontrol etmeleri gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.
	Sorumluluk alma	Öğrencilerin çalışırken sorumluluk almaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.

	Özgüvenli olma	Öğrencilerin başarılı olabilmek için özgüvenli olmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur
	Alçakgönüllü olma	Öğrencilerin arkadaşlarıyla ilişkilerinde alçakgönüllü olmalarının önemini anlamalarına yardımcı olur
Saygı	İnsanlara değer verme	Öğrencilerin ilişkilerinde insanlara değer vermeleri gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.
	Doğaya karşı duyarlı olma	Öğrencilerin doğaya karşı duyarlı olmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur
Sabır	Azimli olma	Öğrencilerin çalışmalarından sonuç alabilmeleri için azimli olmalarının gerekliliğini anlamalarına yardımcı olur.
	Anlayış gösterme	Öğrencilerin toplum içinde, sınıfta birbirlerine anlayış göstermeleri gerektiğini anlamalarına yardımcı olur
	Doğaya sevgi duyma	Öğrencilerin çevrelerine, hayvan ve bitkilere sevgi duymaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.
Sevgi	Önyargılı olmama	Öğrencilerin insanlara karşı önyargılı davranmanın yanlış bir davranış olduğunu anlamalarına yardımcı olur
	İnsanları sevme	Öğrencilerin insanlara sevgi duymaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olur.
	Kendilerine karşı sorumlu olma	Öğrencilerin kendilerine karşı sorumlulukları olduğunu anlamalarına yardımcı olur.
Sorumluluk	Ailesine karşı sorumlu olma	Öğrencilerin ailesine karşı sorumlulukları olduğunu anlamasına yardımcı olur.
	Ülkesine karşı sorumlu olma	Öğrencilerin ülkelerine karşı sorumlulukları olduğunu anlamasına yardımcı olur.
Vatanseverlik	Kültürel mirasın farkında olma	Öğrencilerin yapılan her çalışmanın kendisine bırakılan kültürel bir miras olduğunu anlamasına

		ve ülkesinin gelişmesine katkı sunmak için kendi yeteneklerine uygun çalışma alanı belirlemesine yardımcı olur
	Kaynaklarını bilinçli kullanma	Öğrencilerin ülke kaynaklarını bilinçli kullanmanın önemini anlamasına yardımcı olur.
	Üretken olma	Öğrencinin kendisinin ve ülkesinin gelişmesi için her konuda üretken olması gerektiğini anlamasına yardımcı olur.
	İnsanlık yararına çalışma	Öğrencinin yapılan çalışmaların insanlık yararına olması gerektiğini anlamasına yardımcı olur.
Yardıms severlik	Çevreye karşı merhametli olma	Öğrencinin çevrelerine karşı merhametli olmalarının önemini anlamasına yardımcı olur.
	İnsanlara yardım etme	Öğrencinin yardıma muhtaç insanlara yardım etmenin bir insanlık görevi olduğunu anlamasına yardımcı olur.

Ek 3. ÖZGEÇMİŞ